

DON
3149

DON
3149

~~669 T 53~~

~~669 T 53~~

DON 3149

669

PB

DE SPRAAKLEER IN OEFENINGEN.

Present-ex.

EEN BEKNOPTE SPRAAKKUNST

VOOR

HOOGERE BURGERSCHOOL, GYMNASIUM EN DE
LAGERE KLASSEN
VAN NORMAAL- EN KWEEKSCHOLEN

DOOR

H. JACOBS,

Leeraan aan de Rijkskweekschool voor Onderwijzers te Maastricht.

KEMINK & ZOON,
OVER DEN DOM TE UTRECHT.
1908.

F

53

DON 3149

669

PB

DE SPRAAKLEER IN OEFENINGEN.

Present-ex.

EEN BEKNOPTTE SPRAAKKUNST

VOOR

HOOGERE BURGERSCHOOL, GYMNASIUM EN DE
LAGERE KLASSEN
VAN NORMAAL- EN KWEEKSCHOLEN

DOOR

H. JACOBS,

Leeraar aan de Rijkskweekschool voor Onderwijzers te Maastricht.

KEMINK & ZOON,
OVER DEN DOM TE UTRECHT.
1908.

F

53

~~669~~

~~F 53~~

De Spraakleer in Oefeningen.

EEN BEKNOPTE SPRAAKKUNST

VOOR

HOOGERE BURGERSCHOOL, GYMNASIUM EN DE
LAGERE KLASSEN
VAN NORMAAL- EN KWEEKSCHOLEN

DOOR

H. JACOBS,

Leeraar aan de Rijkskweekschool voor Onderwijzers te Maastricht.

KEMINK & ZOON,
OVER DEN DOM TE UTRECHT.
1907.

~~669~~

~~F. 53~~

De Spraakleer in Oefeningen.

EEN BEKNOPTE SPRAAKKUNST

VOOR

HOOGERE BURGERSCHOOL, GYMNASIUM EN DE
LAGERE KLASSEN
VAN NORMAAL- EN KWEEKSCHOLEN

DOOR

H. JACOBS,

Leeruar aan de Rijkskweekschool voor Onderwijzers te Maastricht.

KEMINK & ZOON,
OVER DEN DOM TE UTRECHT.
1907.

Alle exemplaren zijn geteekend;

A. Jacobs

ERRATA.

Blz. 12 r. 8 van § 15 leze men: Niet altijd in plaats van:
Nog altijd.

Blz. 57 r. 2 van § 74 leze men: *c, q, x* en *y* in plaats
van: *e, q* enz.

*Pedagogische bibliotheek
van het A. O. G.*

D 92 513 32X

VOORBERICHT.

Een Spraakkunst als handleiding bij het onderwijs moet m. i. anders ingericht zijn dan eene, voor zelfstudie bestemd. Zij mag niet bestaan in een formulering van regels en taalverschijnselen met eenige verklaring en eenige voorbeelden ter toelichting. Zij moet integendeel weinig te leeren, te memoriseeren geven, daarentegen veel te zoeken, te denken, te redeneeren. In plaats van het steunen op het geheugen moet zij het vertrouwen op eigen oordeel bevorderen. Daardoor wint het spraakleeronderwijs aan vormende waarde. En de grammatische wetenschap, welke uit zichzelf voor den leerling niet aantrekkelijk is, krijgt in zijn oogen practische waarde als middel ter beantwoording van vragen.

Om die reden is in dit boekje, zooals ik door den titel heb trachten uit te drukken, weinig tekst gegeven en veel plaats ingeruimd aan vragen. Daar deze niet alle gemakkelijk zijn te beantwoorden, wordt de leerling daardoor wel wat meer afhankelijk van zijn leeraar — ik geloof echter niet, dat iemand dit een bezwaar zal achten! — maar hij wordt ook gedwongen tot ingespannen nadenken; voorkomen wordt tevens het blind van buiten leeren, waarover op de onderwijzersexamens nog altijd geklaagd wordt.

Een Spraakkunst voor jongelui mag en kan geen volledige inventaris zijn van de taalverschijnselen; ik heb dan ook met gerustheid veel weggelaten, als: waardoor wordt een onderwerpszin ingeleid; door welke voegwoorden wordt dit of dat verband uitgedrukt, enz. enz.

Toch heb ik nog hier en daar meer opgenomen, dan deze of gene wenschelijk zal achten. Ik heb hierbij er op gerekend,

dat de leeraar, ook bij het Spraakleeronderwijs, zal weten te onderscheiden wat opzettelijk gememoriseerd en wat alleen goed gezien of overdacht behoort te worden.

Om de hoogere eischen der onderwijzersexamens zal ik dit boekje laten volgen door een repetitie-boek voor de hoogste klasse der kweek- en normaalscholen, waarin op dezelfde wijze sommige onderdeelen meer uitgebreid zullen behandeld worden.

Voor op- en aanmerkingen houd ik mij zeer aanbevelen.

DE SCHR.

De enkelvoudige volzin.

1. Zeg ik: *de groote man, het kleine huis*, dan stel ik mij iemand of iets voor, ik *noem* iemand of iets, maar ik *zeg* niets, ik deel niets mede, ik druk geen gedachte uit. Met: *de man is groot, het huis is klein*, *zeg* ik iets, deel ik iets mee of druk ik een gedachte uit. Zulk een uitdrukking eener gedachte in woorden, heet een volzin.

Hij bestaat in de verbinding van twee begrippen als: *De knaap leert*, of in die van meer begrippen als: *De knaap leert op school ijverig zijn les*.

De deelen van een volzin heeten: *Onderwerp, gezegde, voorwerp en bepaling*.

Vr. Waarom staat er, dat een volzin is de uitdrukking eener gedachte in *woorden*?

2. Het onderwerp noemt — of duidt aan — datgene, waarvan iets gezegd wordt.

Vr. Zoek in de volgende zinnen de onderwerpen, die *noemen*, en daarna die, welke *aanduiden*.

De reiziger vertrok. Hij was gezeten in een rijtuig, dat door een zwart paard getrokken werd. Onvermoeid vervolgde het dier zijn weg, totdat het in een bosch kwam, waarin zich roovers schuilhielden. Deze sprongen te voorschijn. Een hunner greep het paard vast, terwijl de andere den reiziger met zijn

Volzin = meening des!

pistool dreigde. — Te leven is toch zoet, dacht de reiziger en hij gaf hun al zijn schatten.

Wij spreken hier van oude tijden, toen de veiligheid zoo-veel te wenschen overliet.

3. Het onderwerp heeft uiterlijke kenmerken. Tusschen *Ik schrijf*. *Hij schrijft* bestaat geen ander verschil dan dat het onderwerp van een verschillenden persoon is. Dat moet dus de oorzaak zijn dat het gezegde is: *schrijf* en *schrijft*. Hieruit blijkt dus

a. het onderwerp geeft den *persoon* aan het vervoegde werkwoord in het gezegde. Uit:

Hij schrijft. *De hond blaft.*
Zij schrijven. *De honden blaffen.*

b. blijkt, dat het 't *getal* geeft aan het vervoegde werkwoord in het gezegde.

c. Uit al die voorbeelden blijkt tevens, dat het *in den eersten naamval* staat.

Vr. 1. Waaraan ziet gij, dat het ruimgedrukte woord onderwerp is in:

De jagers vervolgden het hert. Hem zie ik dikwijls. De slavin verkocht de slavenkoopman. Den knaap strafte de moeder... Brood bakt de bakker. Brood bakken de bakkers. Den waterval, die de beek deed ontstaan.

2. Waaraan ziet gij dat het ruimgedrukte woord niet het onderwerp is van het volgende werkwoord:

Wij zagen den jongen loopen. Kom, Jan! vlug Vader (hem) geholpen. Wij hoorden Jan zingen. Ziet gij de vogels (hen) vliegen? En nu, eerst nog een sigaar (haar) gerookt en dan aan het werk!

3. Zet naast Hij leest een zinnetje om te bewijzen, dat het onderwerp het *getal* geeft aan het gezegde. Doe hetzelfde om aan te toonen, dat het den *persoon* geeft aan het gezegde.

Uit: *Zij schrijven. Wij schrijven* blijkt niets. Waarom niet? Wat blijkt uit: *Ik schrijf, Wij schrijven?*

4. Soms wordt bij het hooren van het onderwerp geen voorstelling of begrip gewekt, als in: *Het regent. Het waait. Het is goed weer.*

Het heeft hier alleen de uiterlijke kenmerken van het onderwerp. *Het* heet dan grammatisch onderwerp.

Soms wordt verder-op in den zin nog gezegd, wat met *het* bedoeld wordt, als in: *Het doet me plezier* u te zien. *Het is goed*, dat hij komt. *Het* heet dan ook grammatisch, maar ook wel voorloopig onderwerp.

Vr. 1. In welke der volgende zinnen kunt gij het grammatisch onderwerp tevens voorloopig onderwerp noemen?

Het hagelde vreeselijk. Het deed mij leed de vernieling van den oogst te zien. Het hindert mij u te zien zwoegen. Het vriest, dat het kraakt.

2. In welke der volgende zinnen is het grammatisch onderwerp en in welke gewoon onderwerp?

Het rookt in de kamer. Weet gij hoe het komt? —

Ziet gij dat paard? Het is oud.

Het is mij bekend, dat A vertrekt.

A vertrekt. Het is mij bekend.

3. Wat zouden er meer zijn grammatische of voorloopige onderwerpen?

5. Onder gezegde verstaat men dat wat van het onderwerp gezegd wordt. Op den naam afgaande, zou men soms een heele rij van woorden kunnen beschouwen als het gezegde te vormen, b.v. de ruimgedrukte in: *De nachtegaal zong op een zomeravond luid zijn fraaiste liederen in enz.* Men geeft echter den naam van gezegde aan het ééne begrip, dat aan 't onderwerp toegekend wordt, dus hier aan: *zong*.

6. Het uiterlijk kenmerk van het gezegde is de vervoegingsvorm of persoonsvorm van het werkwoord, als blijkt uit:

a. Ik lees. Wij lezen. b. De hond blaft. Hij leest. Hij leest. Gij leest. De honden blaffen. Zij lezen.

Vr. Waarom noemt gij niet gezegde het ruimgedrukte in: Wandeland over het duin keek hij naar de zee. De Koningin binnentredende, hieven de kinderen een gezang aan. Kom Piet, den stok gegrepen. Ik zag Jan loopen.

7. Het gezegde kan bestaan in:

a. een vorm van het werkwoord als in: Hij vertrekt. Hij is vertrokken. Hij zal vertrekken. Hij zal geroepen worden.

b. een vorm van het werkwoord en een begripwoord als in: Hij is goed. Hij wordt ziek. Hij blijft gezond. Zij waren krijgslieden. Hij is oud geworden.

is, wordt, blijft, waren, is geworden dienen hier om de begrippen: *goed, ziek* enz. aan het onderwerp te koppelen; zij heeten daarom *koppelwoord*. Op zich zelf vertegenwoordigen zij geen begrip. *Goed, ziek*, enz. heeten *naamwoordelijk deel* van het gezegde.

Vr. Benoem het ruimgedrukte in de volgende zinnen met gezegde of met koppelwoord:

a. Zij worden oud. God is. De wereld werd. Hij blijft te Utrecht. Hij blijft ziek. Dat heet vechten. Ik heet dat slecht. Dat wordt veranderd. Zij zijn zeer geleerd. Zij zijn door u geleerd. Wij waren te A. Hij heet u gierig. Zij zijn gisteren vertrokken.

b. Hij kwam bij oom en bleef daar slapen. Het kindje slaapt zeker: het heeft de oogen gesloten. Dat is niet te lezen. De tang is van ijzer. Het valt mij zwaar.

c. Zoek eens, in verband met b (§ 7), een anderen naam voor koppelwoord, die past naast dien van naamwoordelijk deel van het gezegde.

8. Soms wordt het gezegde eerst aangeduid en daarna benoemd als in: *Dat is het, wat mij hindert. Zij zijn het, die u haten.*

Het heet dan grammatisch of voorloopig gezegde.

Vr. Benoem met voorloopig gezegde of met gewoon gezegde het ruimedrukte in:

Waren zij het, die zoo schreeuwden? Ja, zij waren het.

9. Een voorwerp is een noodzakelijke, of ten minste zeer gewenschte, aanvulling van het gezegde, als in: *Hij verzendt zijn koopwaren. Jan bederft het boek. Wij geven u een appel. Zij schrijven ons een brief. Wij ontfermen ons over hem. Hij denkt aan zijne vacantie.* Al de overige zinsleden heeten bepalingen, als in: *Zij waren te Parijs. Wij komen om vier uur. Vroeger schreef men met veeren pennen. De kleine knecht van den bakker moest een grooten wagen met brood voortduwen.*

10. In: *Hij gaf Jan een peer. Wij vertellen Piet een geheim,* moet Jan aannemen en Piet luisteren, m.a.w. Jan en Piet moeten medewerken; anders gelukt het geven of vertellen niet. Jan en Piet heeten daarom medewerkend *voorwerp*.

Een peer, een geheim werken niet mee; zij zijn lijdelijk bij de werking betrokken. Zij heeten daarom lijdelijk of lijdend voorwerp.

Vr. Verklaar den naam medewerkend en lijdend voor-

werp in: *De Koning schonk den held een ridderorde. Wij overhandigen den man een boek.*

11. Men spreekt ook vaak van medewerkend voorwerp, al kan er ook van medewerken moeilijk sprake zijn. Men noemt n.l. niet alleen medewerkend voorwerp

1° den naam (of aanduiding) der zelfstandigheid, die medewerkend bij de werking is betrokken als in: *Hij vraagt mij iets. Zij zenden oom een boek.*

maar ook:

2° den naam (of aanduiding) der zelfstandigheid, die belang heeft bij de werking: *Dat is mij te vroeg. Wij loopen hun te gauw. Zij ontsnappen aan de politie.*

3° den naam (of aanduiding) der zelfstandigheid jegens of ten opzichte van wie de werking geschiedt: *de haren hingen Jan over de oogen. Zij zagen ons over het hoofd. Wij tikten den knaap op de vingers. Zij deden dat u ter bescherming.*

a. Bij de medewerkende voorwerpen sub 1 en 2, kan meestal aan ingevoegd worden; die sub 3 kunnen vervangen worden door een bepaling met *van*.

b. Een medewerkend voorwerp wordt niet vooraf aangekondigd. Een grammatisch of voorloopig medewerkend voorwerp komt dus niet voor.

Vr. Zoek uit de volgende zinnen de medewerkende voorwerpen, die tot de derde groep behooren:

Hij ontrukte mij den stok. Hij zwaaide mij den stok over het hoofd. Wij deden dat u ter eere. Wij gaven den knaap een appel. De tranen liepen de arme vrouw over de wangen. Zij zijn ons over het hoofd gegroeid. Geef mij iets. Hij bedierf ons de pret. Wij zagen Jan over het hoofd en wij zeiden hem dus niets.

12. Het lijdend voorwerp noemt (of duidt aan):

1° de zelfstandigheid, die de werking ondergaat, als

in: *Hij verscheurt* den brief. *Hij verbrandt* den brief. *Hij verlegt* den brief.

2e de zelfstandigheid, die door de werking ontstaat, als in: *Hij schrijft* een brief. *Zij vervaardigen* kleederen. *De bakker bakt* brood.

Ondergaan = den invloed ondervinden van, en dus op de eene of andere wijze veranderen door, als: van vorm, van samenstelling, van plaats, enz. (Zie voorbeelden onder 1 en niet die onder 2!).

Vr. Waarom geeft gij niet den naam van lijdend voorwerp aan het ruimgedrukte in: Hij weegt tachtig kilo. Dat boek kost een gulden. Zij telt twintig jaren.

13. Een kenmerk van het lijdend voorwerp is, dat het bij het lijdend maken van den zin onderwerp wordt, als:

De jager schiet een haas. Een haas *wordt door den jager geschoten*. *Wij hebben A gezien*. *A is door ons gezien geworden*.

In sommige gevallen is de lijdende vorm van een zin niet gebruikelijk: 1e met de werkwoorden: *hebben*, *bezitten*, *omhelzen*, *bervatten*, *inhouden* als in: *Hij heeft* (bezit) *veel land*. *Die brief bevat* (behelst, houdt in) *een belangrijk geheim*. 2e in zinnen, waarin het lijdend voorwerp op het onderwerp terugwijst: *Ik wasch* mij. *Gij wascht* u. *Hij wascht* zich.

Vr. Maak lijdend voor zoover dat mogelijk is:

Hij ontvangt den brief. Die brief houdt een groot nieuws in.

Zij klaagden den man aan. Deze had veel geld gestolen.

Engeland heeft veel koloniën. Schrijf gauw den brief.

Zij bezaten veel landgoederen. Zij zouden een huis bouwen.

Wat zongen zij? Zij hebben een lied gezongen. Zij verrijkten zich.

14. Ook het lijdend voorwerp kan vooraf aangekondigd worden. *Hij geloofde* het niet, *dat ik ziek was*. *Hij zei* dit, *dat alles spoedig veranderen zou*. Het,

dit zijn hier uiterlijk of voor den vorm lijdend voorwerp, de inhoud van den volgenden zin is voor het verstand lijdend voorwerp. Het, dit heeten dan grammatisch of voorloopig lijdend voorwerp.

Vr. Is het voorloopig of gewoon lijdend voorwerp in:

Ik wist het, dat hij kwam. Wist gij het ook? Ik zocht mijn boek en ik vond het. Zij zijn vertrokken; weet gij het? Hebt gij het gehoord, dat zij komen? Neen: ik heb het niet gehoord.

15. In: *Hij ergert zich* aan die wanorde komt een andere noodzakelijke aanvulling van de werking voor, n.l. aan die wanorde. De wanorde is m.i. oorzaak van de ergernis; daarom heet: *aan die wanorde oorzakelijk voorwerp*. Zoo kunnen wij ook aan een betrekking van oorzaak denken bij: *Hij ontfermt zich* over dien ouden sukkel. *Hij vergaapt zich* aan den schijn. Nog altijd echter is die betrekking van oorzaak duidelijk aan te wijzen, b.v. *streven* naar roem, *berusten* in zijn lot.

Vr. 1. Voeg een oorzakelijk voorwerp bij:

gedenken, moede zijn, zich verslingeren aan, bewust zijn, kwijt zijn, getroost zijn, danken voor, behoefte hebben aan, ontwennen.

2. Doe dat ook bij:

beducht zijn voor, hongeren naar, overtuigd zijn van, zich spenen van, bezwaar vinden in, tuk zijn op, fier zijn op, zich bekommeren om, verdiept zijn in.

16. Wanneer het oorzakelijk voorwerp bestaat in een volzin of in een beknopten zin, wordt het vooraf aangekondigd door er aan, er voor enz. Die zijn dan grammatisch of voorloopig oorzakelijk voorwerp, b.v. *Denk er aan dat gij tijdig moet vertrekken. Zorg er voor niet te laat te komen. Hij heeft er berouw*

over, dat hij onbeleefd is geweest. Reken er op dat ik u zal helpen.

Vr. Benoem met voorloopig of gewoon oorzakelijk voorwerp het ruimgedrukte in :

Hij zal u bezoeken; zijt gij daarop gesteld? Ik ben er volstrekt niet op gesteld. Hij stoort er zich niet aan, dat men hem berispt. Hebt gij er aan gedacht tijdig te vertrekken? Ik heb er aan gedacht. Ik zal u helpen, vertrouw daarop.

17. In de spreektaal lascht men vaak het woordje om in, b. v. *Hij denkt er aan om te vertrekken. Ik ben er niet op gesteld om de eerste te zijn.* Een enkele blik op de vet gedrukte woordjes leert, dat aan en op het woordje om overtollig maken.

Zoo zegt men ook: *Het zal moeilijk zijn om dat te bewijzen. Hij gelastte mij om heen te gaan. Dat te bewijzen* is het onderwerp; *heen te gaan* is lijdend voorwerp. Voor een onderwerp of voor een lijdend voorwerp past geen voorzetsel. Om is hier dus ook overtollig.

Herhaling.

1. Benoem de ruimgedrukte voorwerpen in:

Hij beriep zich op mijn woorden. Herinner mij aan mijn beloften. Beschrijf den loop van den Rijn.

Vertel het aan uw ouders. Bekommer u niet om mij. Hij berichtte u zijn komst. Hij schaamt zich over zijn woestheid. Wees mijner indachtig. Stoor u niet aan hem. Hij beschuldigt u van nalatigheid. Zij verleenden de arme vrouw hulp en steun. Ik ontzeg u het recht dat te doen. Zij deden het God ter eere. De hoed zakte hem over de ooren.

Vergeef het mij, dat ik zoo vrij was. Bekommer er u niet over of gij morgen zult eten. Ik bekommer er mij wel over. Ik vraag het u of ik mag gaan. Staat gij het mij toe?

18. De bepalingen, die bij den naam (of aanduiding) van een zelfstandigheid behooren, heeten bijvoeglijke bepalingen b.v. *Het haantje* op den toren. *De groote man* met het sterke lichaam. Hij met zijn groot zwaard.

Al de andere heeten bijwoordelijke bepalingen: *Wij vertrekken* morgen. *Zij schrijven* fraai. Zij zitten op de bank.

Vr. Benoem met bijvoeg. of bijwoord. bepaling het cursieve in :

Een *fraaie* woning. Hij liep *vlug*. De bewustheid *zijner schuld* perste hem *toen* de tranen *uit zijn oogen*. De vooravond *van het feest* was *weldra* gekomen. De man ging *ziek* naar huis. Dokter, *hoe* vindt gij nu den patient? Ik vind hem nog even *zwak* als gisteren. De wind blies de sneeuw *van de bergtoppen*. De sneeuw *van de bergtoppen* is fijner dan die *van de vlakte*. De gedachte *aan zijn komst* maakt mij *blijde*.

Bijwoordelijke bepalingen.

19. Bij het benoemen der bijwoordelijke bepalingen let men op den bijzonderen aard van hun inhoud.

Zoo onderscheidt men:

a. bepalingen van plaats. *Wij wonen* in de stad. *Zij kwamen* van A, en *gingen* naar B. *Zij volgden den vijand* tot in het bosch. *Waarheen gaan zij?* *Vanwaar komen zij?*

b. bepalingen van tijd: *Zij kwamen heden en blijven tot morgen*. *Hoe lang wonen zij hier?* *Zij zijn* sedert *wijzer* geworden.

c. bepalingen van hoedanigheid: *Hij loopt* hard. *Zij streden* met volharding. *Eet niet gulzig*. *Zij antwoordden* in het wilde. *Hoe zingt hij?* *Zoo moet gij handelen*. *Hij vermoeit* zich zeer.

d. bepalingen van hoeveelheid en graad: *Deze pen kost een cent. Die kist weegt 10 kilo. Hij is vijftig kilo zwaar. Die boom is vijftien meter hoog. — Zij zingt zeer hard. Zij waren in hooge mate vermoeid. Het is ondraaglijk warm.*

e. bepalingen van verhouding: *De zon geeft meer of minder warmte al naar gelang haar hoogte. Hij zal beloond worden naar de waarde van zijn arbeid.*

Vr. Benoem de bijwoordelijke bepalingen in:

1. Schrijf langzaam. Werk steeds. Dat is erg leelijk. Sedert was hij gezond. Hoe schrijft hij? Draag het met lijdzaamheid. Hij geraakte van den wal in den sloot. Ieder moet medewerken naar de mate van zijn kracht.

2. Zij zijn derwaarts gevluht. Een pantserschip kost millioenen. Ik kom aanstonds. Werk met ijver. Toen zweeg hij. De arend vliegt hoog. Zij waren er reeds geweest.

20. Ook onderscheidt men:

f. bepalingen van middel: *Wij schrijven met een pen. Waarmede schrijft gij?*

g. bepalingen van doel: *Hij deed het om de eer. Ik zeg het tot uw geruststelling. Hij wandelt tot herstel van zijn gezondheid. Daartoe gaf ik het u niet.*

h. bepalingen van gevolg: *Tot mijn spijt is hij afgewezen. Hij slaagde later tot groote vreugde van zijn ouders.*

Vr. 1. In welke bepalingen, in die onder g of die onder h, ligt een gedachte van onzekerheid?

2. Benoem de bepalingen in:

Zij zamelden gelden in tot leniging van den nood. Tot hun leedwezen vonden zij weinig medewerking. Met geduld komt men alles te boven. Hij schrijft om den

broode. Vossen moet men met vossen vangen. Toen hij (Oldenbarneveld) voor 't bloedig zwaard moest knielen tot droefenis der braafste zielen. De rechter wist met voorzichtig gestelde vragen den beschuldigde tot bekentenis te brengen. Spreken en schrijven ter bestrijding van het drankmisbruik.

21. Ook zijn er:

i. bepalingen van oorzaak: *Hij stierf van honger. Het water bevroor door de koude. Het huis viel in van ouderdom. De oogst mislukte tengevolge van de vele regens.*

Het sterven geschiedt buiten zijn wil of toedoen. Het wordt *rechtstreeks* bewerkt door den honger. Zoo ook het *bevrozen* enz.

j. bepalingen van reden: *Uit hoofde van zijn hoogen leeftijd werd hij gepensioneerd. Om zijn schranderdheid werd hij geacht. Wij ondersteunen hem uit medelijden. Uit aanmerking van zijn trouwe diensten gaf de heer het paard het genadebrood.*

De trouwe diensten deden den heer het besluit nemen aan het paard het genadebrood te geven. De trouwe diensten bewerken dit schenken van het genadebrood dus niet rechtstreeks, niet buiten den wil van den heer om.

k. bepalingen van grond: *Bij dit mooie weer moeten de planten wel goed groeien. Wegens zijn hoogen leeftijd zal hij wel ontslag vragen. Met zijn stalen geheugen kan het hem geen moeite kosten dat alles te onthouden.*

In deze zinnen wordt iets niet als een feit, maar als een dunk, als een min of meer zekere meening medegedeeld. Uit welke woorden blijkt dat? — Wanneer iemand een dunk, een meening mededeelt, verwacht men van hem dat hij zeggen zal, op welken grond die steunt. Dat doet hij door middel van de bepaling.

Vr. Benoem de bepalingen in:

Om den hevigen storm blijven de schippers binnen. Om den hevigen storm zullen zij wel binnen blijven. Zij vervolgden hem uit haat. De kinderen vergingen van gebrek. Bij zooveel tegenspoed moeten zij wel moedeloos worden. Door al dien tegenspoed verdween zijn moed. De kinderen zullen wel van gebrek ontkomen.

2. In welke dezer zinnen wordt aan een gevolg en in welke aan een gevolgtrekking gedacht?

22. Een bijzondere groep vormen.

l. de bepalingen van omstandigheid: Zij rooken gaarne manilla's. Zij zijn niet naar Zwitserland, maar alleen naar Frankrijk geweest. Zij riepen vergeefs om hulp. Hij wandelde met zijn vriend naar Scheveningen. Zij kwamen onder veel rumoer binnen.

Als men van een werking spreekt, denkt men onwillekeurig ook aan *tijd, plaats, reden, doel*, enz. de bepalingen van *tijd, plaats, reden, doel* enz. noemen dus iets, dat meer bijzonder tot de werking behoort; in bovenstaande zinnen zeggen echter de bepalingen iets, dat toevallig de werking vergezelt; alle soortgelijke bepalingen, — en er zijn er vele — vat men samen onder den naam: bepalingen van omstandigheid.

Merk op dat sommige dezer bepalingen een verwondering uitdrukken, over het *zoo vroeg, zoo laat, zoo veel* enz. b.v. *Hij was om vijf uur reeds op. Hij zat te middernacht nog te studeeren. Zelfs de burgemeester kwam kijken*, enz.

Vr. Waarom klinkt het dwaas als men zegt:

Zelfs de straatjongens waren er bij. Jan was om elf uur reeds opgestaan. Kleine Piet kon op zijn vierde jaar pas lezen. Die koopman bezit slechts tien millioen.

23. Verder noemen wij nog:

m. bepalingen van toegeving: In weerwil van mijn verbod *is hij uitgegaan*. Ondanks al mijn moeite *ben ik afgewezen*. *Hij was ziek, en toch ging hij uit*.

De gedachte is hier in strijd met, of ten minste vreemd of onverwacht naast hetgeen de bepaling uitdrukt.

n. bepalingen van voorwaarde: In geval van nood *zal ik u helpen*. Bij gunstig weer *moogt gij uitgaan*. Op voorwaarde van lijfsbehoud *wilde de bezetting zich overgeven*. Anders *zou zij zich tot den laatsten druppel bloed verdedigen*.

Merk op, dat deze bepalingen eenige onzekerheid aan de gedachte bijzetten. Hoe?

o. bepalingen van beperking: *Zij zijn* in dat opzicht *te beklagen*. *Dat is wel aardig gezegd*, voor zoo'n kleinen jongen. In politiek *zijn zij geslagen vijanden*. Voor zijn jaren *is die knaap zeer knap*. *Niets baart hem ongemak* dan stuiters, *die te water gaan*. *Niemand, behalve mijn broeder, is er geweest*. *Hij is zonder enig gevaar de rivier over gezwommen*.

Zonder deze bepalingen was de gedachte in het algemeen of in volstrekten zin waar; door bijvoeging der bepaling is zij het slechts in betrekkelijken zin. In het laatste voorbeeld wordt van de werking iets afgescheiden, wat men er gewoonlijk aan verbonden denkt.

Vr. 1. Van welke woorden wordt in de twee voorlaatste voorbeelden de beteekenis beperkt?

2. Benoem de bepalingen in:

Niettegenstaande het onstuimige weer ging de man uit. In geval van nood moogt gij die effecten beleenen. Hij zette zijn plan door in weerwil van de vele tegenwerking. Voor zijn leeftijd is die man nog zeer kras.

Ik zal het doen ondanks uw verbod. Mits zorgvuldig verpakt, blijft de thee lang goed. Behalve op Zon- en feestdagen is mijn kantoor altijd open. Hij heeft geld genoeg voor een nieuw potlood.

Welken invloed heeft het weglaten dezer bepalingen op de twee laatste zinnen?

3. Benoem de bepalingen:

Die oplossing bevalt mij niet: gij moet die som anders oplossen. Wees gehoorzaam, anders krijgt gij straf.

4. Waarom vindt gij de beperkende bepaling dwaas in: Zij zijn door die eenzame streken gereisd zonder last te hebben van straatjongens?

24. Ook zijn er bepalingen, die alleen dienen om te zeggen, hoe het staat met de grootere of geringere kans op waarheid van den zin, men noemt ze

p. bepalingen van modaliteit of voorstellingswijze: *Hij komt* misschien. *Zij vertrekt* hoogstwaarschijnlijk. *Hij komt* zeker, stellig. *Zij komt* niet. *Hij luistert* wel.

Vr. Benoem de bepalingen in:

1. In dat geval zal hij komen. Weet gij of hij al of niet zal vertrekken. In wiskunde is hij een brekebeen. Vermoedelijk zijn zij reeds aangekomen. Jan Slokop was goed van innemen. Hij is wellicht ziek.

2. Doe hetzelfde met de bepalingen in:

Hij is weldra hier. Daaraan hebt gij wel gehandeld. Hij is wel ziek, maar...

3. Welke bepaling zou een knaap verkiezen uit: „Gij krijgt niet, wellicht, hoogstwaarschijnlijk, stellig een fiets.”

Herhaling.

Benoem de bepalingen in:

Vr. 1. Hij heeft mij beleefd geantwoord. In weerwil van zijn hoogen ouderdom bleef hij voortwerken. Wij zullen u noode tegenspreken. Zij zijn zonder twijfel onbaatzuchtig. Hij bleef weigeren ondanks al mijn smeeken. Wij doen het alleen voor tijdverdrijf. Wij verdroegen het met geduld. Die stok is anderhalven meter lang. Zij vervolgden den smokkelaar tot aan de grens. Zij zagen hem tot hun spijt ontsnappen. Hij is voor zijn leeftijd te klein.

2. Werwaarts zijn zij getrokken? Men vangt de vliegen met stroop en de dwazen met vleierij. Om zijn hoogen leeftijd zal hij wel thuis blijven. Hij wordt bemind om zijn goedheid. Wij gaven maar toe ter voorkoming van erger kwaad. Zij bibberen van koude. Wij zagen niemand behalve uw neef. Hij heeft geld genoeg voor een nieuwe pen. Hij is, naar zijn eigen zeggen, zeer knap. Hij is te groot voor servet en te klein voor tafellaken. Hoogstwaarschijnlijk is hij thuis. Hij stierf van verdriet. De muis is daardoor (= door dat gat) ontsnapt. Zij zijn daardoor (= door onmatigheid) ziek geworden.

Bijvoeglijke bepalingen.

25. Bijvoeglijke bepalingen kunnen gebezigd worden
a. om de zelfstandigheid te determineeren d.i. nader aan te wijzen (determinatief): *Haal mij het groote boek. Noem de kleine rivieren van Nederland op. Geef mij dat boek en niet dit.*

b. om de gedachte te verklaren (explicatief): *Hij durft niet over die breede sloot te springen. (Waarom niet?). Die goede man zal u wel helpen? (Waarom?)*

c. om door het vermelden eener bijzonderheid de voorstelling te verhelderen (*qualificatief*): *De onmetelijke oceaan lag voor ons. De beroemde De Ruyter sneuvelde bij den Etna.*

Vr. Benoem met determinatief, explicatief of qualificatief de bijvoeglijke bepalingen in:

De landen van Zuid-Europa geven ons de heerlijke vijgen, de zoete sinaasappelen en de verfrisschende citroenen. Hij was bang voor dien grooten hond. Men krijgt hoofdpijn van dien zwaren wijn. Houdt gij niet van Algierschen wijn? Onze beminnelijke vorstin trok met haar schitterenden stoet het kleine stadje B in. Vraag het gerust aan uw vriendelijken oom Jan. De huizen buiten de stad zijn gewoonlijk ruimer dan die binnen de veste. De Wolga is de langste rivier van Europa.

26. Onder de bijvoeglijke bepalingen onderscheidt men

a. de soortbepalingen: Het koninkrijk *Pruisen*. Het fort *Loevestein*. Overste *Jansen*. Oom *Willem*. De rivier *de Rijn*. Kaap *St. Vincent*. Het lied: *Wilhelmus van Nassouwe*. Het voegwoord *want*.

b. de bijstelling (*appositie*) d. i. een naam *gesteld bij* den gegeven naam. *Napoleon*, de groote Corsicaan. *Willem de Zwijger*. *Jan*, de zoon van mijn buurman. *Japan*, het rijk der opgaande zon. *Wij*, Nederlanders. *Piet*, de mottige. — *Europa wordt bewoond door verschillende volken*, als Franschen, Duitschers, enz. *Oost-Indië geeft vele specerijen*, n.l. peper, kruidnagels enz.

Vóór de bijstelling kan meestal *dat* is ingelascht worden. Bij weglating van den eigenlijken naam kan de bijstelling daarvoor in de plaats optreden.

Vr. 1. Geef vijf voorbeelden dat de bijstelling optreedt in plaats van den eigenlijken naam, b.v. De groote Corsicaan werd naar *St. Helena* overgebracht.

2. Zeg of de bijstelling determinatief, explicatief of qualificatief is in:

De Ruyter, de groote admiraal, en niet De Ruyter, de ossenkooper van Den Bosch, is in de Nieuwe Kerk begraven. Allen vereerden dien vorst, den redder van het Vaderland. Bedoelt gij De Wit, den raadpensionaris, of De Wit, den pensionaris van Dordrecht? Wij bezochten Berlijn, de hoofdstad van Pruisen. Vergeet nooit uwe ouders, de liefderijke verzorgers uwer jeugd. Toen stoomden wij het Suez-kanaal, de schepping van De Lesseps, in. Wij zijn vol eerbied voor de Transvalers, de dappere strijders tegen een onrechvaardigen, overmachtigen vijand.

c. de bepalingen van gesteldheid. Zij zeggen hoe eene zelfstandigheid is:

1e. onder de werking: *Hij kwam ziek thuis. Hij legde zijn boek onopengesneden weg. Hij werd als rechtsgeleerde in die zaak geraadpleegd.*

2e. ten gevolge der werking: *Wij benoemden hem tot scheidsrechter. Hij werkt zich dood. De knaap was tot man opgegroeid.*

3e. volgens de werking: *Wij vinden dien wijn zuur. Zij erkennen mij als voogd. Noemt gij dat een edele daad?*

Vr. Zeg bij welk woord de volgende bepalingen van gesteldheid behooren en van welke groep zij zijn:

De vorst sloeg hem tot ridder. Zij drongen als veroveraars het land binnen. De zalmen zwemmen als kleine vischjes uit de rivieren de zee in en keeren later als volwassen dieren naar de bergstroomen terug. Wij noemen zulk een daad verachtelijk. De dageraad breekt aan; de

teergevoelige planten hebben haar bladeren nog toegevouwen. De staten verklaarden den prins tot Kind van staat. Hij liep als bedelaar langs de straat.

2. Waarbij behooren de volgende bijstellingen:

Zij sloegen mij de deur voor den neus dicht, een onbeleefdheid, die ik hun zal inpeperen. Zij dachten aan „eendracht maakt macht,” de spreuk onze vaderen.

3. Waarbij behooren de bepalingen in:

Wij zagen het paard de kar trekken (de).

Hij voelde den grond beven (de) onder zijn voeten.

Ziet gij de vlag wapperen (de)? —

Bijzonderheden van den enkelvoudigen volzin.

27. Onderwerp, gezegde, voorwerp en bepaling kunnen twee- of meerledig zijn, als: Maurits en Frederik Hendrik waren groote veldheeren. Zij zongen en schreeuwden. De stoom drijft stoombooten en locomotieven voort. De hond kan zoowel in de koude streken als in de warme landen leven.

In het eerste voorbeeld staan beide onderwerpen naast elkander — zij staan in dezelfde betrekking tot het gemeenschappelijk gezegde. Men noemt dat bij- of nevenschikking.

Vr. 1. Wijs de nevenschikking in de andere voorbeelden aan.

2. In welke der volgende voorbeelden vindt gij nevenschikking tusschen de bijvoeglijke bepalingen en in welke niet?

Zij keken met droevige oogen naar die snuisterijen, een herinnering aan vroegere, gelukkige jaren. De vroegere harde winters waren strenger dan de tegenwoordige harde winters. Het langen, zandige schiereiland. Hebt gij nog andere, gemakkelijke boeken? De vos kiest zijn weg liefst tusschen struiken en andere, hooge gewassen (of andere hooge gewassen?)

28. Vaak laat men uit een enkelvoudigen volzin een of meer leden weg, wijl de hoorder er die zelf bij kan denken, b.v. *De conducteur riep: (Wij zijn te) Amsterdam. (Lig) stil hond! — (Ik wensch u) Goede reis!*

Zulke zinnen, die onvolledig zijn door *uitlating* (ellipsis) heeten elliptische zinnen.

In zinnen als: *Nu vlug den stok (hem) gegrepen. — Daarmee den wolf (hem) verjaagd*, ontbreekt geen lid. Zij zijn niet elliptisch. *Gegrepen* en *verjaagd* beteekenen hier: *Grijp, verjaag*.

Of zou men *worde* kunnen inlasschen??

Vr. Vul de volgende elliptische zinnen aan:

Moed, mijn jongen! Tot Piet, die snel leest: „*Langzamer!*”
Tot een ander, die iets breedspakig toelicht: „*Genoeg.*” Als een schip van stapel zal loopen: „*Los!*”. De kapitein riep: *Voorwaarts, mannen.*

De samengestelde volzin.

29. Door de vereeniging van twee of meer enkelvoudige volzinnen ontstaat een samengestelde volzin, b.v. *Willem blijft thuis, omdat hij ziek is.*

De tweede volzin dient hier om het „thuis blijven” te verklaren, hij is dus dienstbewijzend bij den eersten volzin. Deze laatste staat er om zijn inhoud zelf. Hij is hier dus van meer belang. Daarom noemt men hem hoofdzin en de tweede, de dienstbewijzende volzin heet bijzin.

Vr. Welk lid van de volgende samengestelde zinnen noemt gij hoofdzin en welk bijzin, en waarom?

Toen hij den brief kreeg, werd hij bleek. Hij zal beloond worden, indien hij goed werkt. Zij vestigden zich in de stad, waarin wij zoo lang gewoond hadden. Hij studeert met ijver, opdat hij spoedig slage. Omdat hij luierde, werd hij gestraft.

30. Aan den vorm van: „(omdat) *hij ziek is*” kan men reeds zien, dat deze volzin *niet alleen kan staan*, maar dienstbewijzend moet zijn bij een anderen volzin, terwijl *Willem blijft thuis* den vorm heeft van een volzin, die alleen kan staan, of die er staat om zijn inhoud zelf.

Vandaar dat men op den vorm let bij het beslissen of een volzin hoofdzin of bijzin is.

Hoofdzin noemt men iederen volzin, die in den vorm, waarin hij voorkomt, alleen kan staan, ter-

wijl bijzin genoemd wordt iedere volzin, die in den vorm, waarin hij staat, niet alleen kan gezegd worden.

Vr. 1. In: *A. zal wel thuis blijven, want zijn vader is ziek*, heet de nazin *hoofdzin*, terwijl hij in: *A. zal wel thuis blijven, omdat zijn vader ziek is*, *bijzin* heet. Waarom?

2. Als een nazin uit twee woorden bestaat, kan men aan de woordschikking niet zien of hij hoofdzin of bijzin is. Men lassche dan een woord in om te onderzoeken of het voegwoord een hoofd- of een bijzin achter zich vraagt. Doe dat met

A. blijft thuis, want het regent.

A. blijft thuis, omdat het regent.

31. Tusschen twee verbonden hoofdzinnen bestaat een betrekking van nevenschikking; de betrekking tusschen een bijzin en den hoofdzin heet onderschikking. Ook tusschen twee bijzinnen kan nevenschikking bestaan, wanneer zij n.l. bij denzelfden gemeenschappelijken volzin behooren, b.v. *Hij vertelde dat het eerst zou regenen, dat daarna de vorst zou beginnen. Hij verheugde er zich op, dat hij het land zou zien*, waar zijn voorouders heen gevlucht waren *en* dat hen zoo gastvrij had opgenomen.

Uit: *Hier is het boek*, dat ik van mijn oom kreeg, die in B woont, blijkt, dat ook een bijzin onderschikkend ten opzichte van een anderen bijzin kan zijn.

32. Een bijzin, die rechtstreeks bij een hoofdzin behoort, heet bijzin van den eersten rang. Een bijzin, gevoegd aan dezen bijzin, heet van den tweeden rang. Hecht men aan dezen laatsten weer een bijzin, dan ontstaat een bijzin van den derden rang, enz.

Vr. Van welken rang zijn de bijzinnen in:

1. Wanneer gij tegen een jeneverdrinker zegt, dat jenever vergif is, zal hij u niet gelooven. Dat komt, omdat hij zelf de verwoestingen niet zien kan, die deze drank, wanneer hij hem voortdurend gebruikt, in zijn lichaam aanricht.

2. Daar, waar de grijze Rijn, die, terwijl hij gereed is naar Neerland af te zakken, de breedte van zijn stroom verdeelt in twee verscheiden takken, als Waal de vette zoomen kust der Betuwe — Daar verhief zich een sterke burcht.

3. O dierbaar land, waar ik mijn jeugd doorbracht, waar mijn ouders begraven zijn en waar ook eens mijn stoffelijk overschot zal rusten, ik heb u lief.

4. Daar is de man, die wanneer A. hem iets aanprijst, het goed noemt; die wanneer B. een tegengestelde meening verkondigt, deze beaamt; die steeds de meening heeft van de menschen, die tot hem spreken.

33. De aard der betrekking tusschen de leden van een samengestelden volzin wordt vooral uitgedrukt door voegwoorden, als blijkt uit:

De ooievaars vertrekken en de winter nadert.

" " " want " " "

A zal vertrekken, voordat zijn oom komt.

" " " omdat " " "

" " " zonder dat " " "

Ook kan die blijken:

uit leesteevens: *Ga niet uit: gij zult verkouden worden.*

uit een bijwoord: *Hij wilde slagen, daarom werkt hij hard.*

Hij wil slagen, toch werkt hij niet hard.

uit de woord-
schikking: *Heeft Jantje goed opgepast, dan krijgt hij een belooning.*

uit de wijze van
het werkwoord: *Hij zij zoo slim als een vos, hij zal zich uit die moeilijkheid niet weten te redden.*

Het nevenschikkend zinsverband.

34. Wanneer twee nevenschikkend verbonden volzinnen een of eenige deelen gemeen hebben, worden die slechts eenmaal uitgedrukt: *Hij had den geheelen dag naar werk gezocht, maar (hij had) niets gevonden. Toen Sinterklaas binnenkwam, kroop de een onder de tafel en de ander (kroop) achter de kanapé.* Men noemt dit samentrekking.

De Rijn en de Maas stroomen door Nederland is geen samengetrokken zin, wijl hier slechts één gedachte wordt uitgedrukt; het is een volzin met een veelvoudig onderwerp terwijl *de Rijn komt uit Zwitserland en de Maas uit Frankrijk* wel een samengetrokken zin is, wijl hier twee gedachten worden medegebeeld.

35. Samentrekking is alleen geoorloofd, wanneer de gelijke deelen volkomen dezelfde beteekenis hebben. Afkeuring verdienen daarom: *Hij had veel gewerkt, maar (had) weinig geld*, wijl had in den eersten zin hulpwerkw. van tijd en in den tweeden transitief werkwoord is:

Vr. 1. Waarom keurt gij de samentrekking af in:

Hier zet men koffie en over. Hij bracht mij een glas wijn en een toast uit. Weldra waren zij vertrokken en spoedig daarop ziek. Hij had veel geld verdiend, en het niet verloren, ingeval hij niet zoo rijk geleefd had. Ik heb hem gezien en

om geld gevraagd. Dat zijn de vrouwen, die ik ondersteunde en raad gaf.

36. Zijn de gelijke bestanddeelen werkwoordelijke vormen van dezelfde beteekenis, maar verschillend in persoon en getal, dan is samentrekking niet af te keuren, b.v. *Ik werd geprezen en gij berispt. Zij waren rijk en ik arm.*

Vr. 1. Verdient de samentrekking goed- of afkeuring in:

Grootje breide reeds jaren lang en stellig nu nog, had de dood haar arm niet verstijfd.

Grootje breide reeds jaren lang en haar dochters en kleindochters ook.

2. En wat dunkt u van:

Hij vertrekt met Kerstmis en mijn broer.

37. Het nevenschikkend zinsverband kan zijn:

a. aaneenschakelend: *Hij ondersteunde de armen met geld en troostte hen met vriendelijke woorden, of Hij ondersteunde niet alleen...., maar.... ook.... of.... zoowel.... als.... Zij hebben noch roem behaald, noch schatten verworven. Hij is bang voor een kat, ja, voor een muis.*

b. tegenstellend: *A. is rijk, maar zijn buurman is arm.
A. is rijk, en toch leeft hij armoedig.
Die waaghals zal millionair worden of in een armenhuis terecht komen.*

Hij is u niet vijandig gezind, hij is u integendeel zeer genegen.

c. reden-
gevend:

Het heeft hard gestormd, daardoor zijn veel schepen vergaan.

Het stormde hard, daarom bleven sommige schippers binnen.

Het moet wel hard stormen, want de schippers blijven binnen.

Vr. Benoem het zinsverband tusschen de deelen van:

Hij heeft mij getroost, bovendien heeft hij mij ondersteund.

Ten eerste is hij een luiaard, ten tweede een leugenaar en ten derde een bedrieger.

Hij heeft wel veel gereisd, maar toch weet hij weinig te vertellen.

Hij moet er alles van weten, hij is er immers altijd bij geweest.

Zal hij in de rechten studeeren of zal hij zich op de letteren toeleggen?

Nu eens wandelt hij, dan weer zit hij met den neus in de boeken.

Hij stak mij vriendelijk de hand toe, ik nam die echter niet aan.

Luister goed of weet gij reeds alles?

Hij belooft zijn fortuin, ja zelfs zijn leven er voor te wagen.

38. Het tegenstellend verband kan o. a. zijn:

1. Zuiver tegen-
stellend:

Japan was geheel gereed voor den oorlog, Rusland daarentegen was pas aan de voorbereidselen begonnen. De vlakten zijn dicht bevolkt, maar de bergen zijn zoo goed als onbewoond.

Hier worden twee gedachten van denzelfden aard,

maar waarvan de eerste geheel anders is dan de tweede, tegenover elkander gesteld.

2. Plaatsvervangend tegenstellend: *In Mei kwam geen genezing, integendeel zijn kwaal werd erger. Wij zullen niet laf wijken, neen, wij zullen met mannenmoed standhouden. De auto's rijden niet, maar vliegen.*

Vergelijk: *De oudste zoon was verkwistend, de jongere daarentegen was spaarzaam met: De oudste zoon was niet spaarzaam, hij was integendeel verkwistend.*

3. Beperkend tegenstellend: *Hij heeft wel veel geestdrift voor uw zaak getoond, gij moet intusschen niet te veel van zijn steun verwachten. Het is zeer ruw weer, toch gaan de visschers uit.*

De tweede volzin zegt juist het tegengestelde van hetgeen de eerste doet verwachten. Deze wordt dus beperkt, doordat de gevolgtrekking, welke men er uit zou afleiden, wordt afgesneden.

Welke gevolgtrekking wordt afgesneden in: *A. is rijk, maar hij leeft armoedig. Hij had wel dorst, doch hij dronk niet. De tranen van medelijken kwamen den vrek in de oogen, doch hij hield zijn beurs dicht.*

4. Uitsluitend tegenstellend: *Hij zal te Aken gaan wonen, of hij zal zich te Keulen vestigen. Die landlooper is altijd opgeruimd, hetzij hij volle zakken heeft of dat hij op zwart zaad zit.*

Hier is slechts één der twee gedachten waar; de eene sluit de andere uit.

Vr. Benoem het tegenstellend verband in:

Waak ik of droom ik? — Nederland is vlak, maar Zwitserland is bergachtig. Die arme kinderen zijn slecht gevoed en gekleed, toch zien zij er blozend uit. Hij was nog zwak, hij ging nochtans naar zijn werk. De lucht wordt wel helder, gij moet evenwel niet zonder paraplu uitgaan. Men kan nog niet zeggen of hij rijk dan of hij arm zal terugkomen. De ransel was licht, de voetganger zweette niettemin. Arbeid versterkt het lichaam, ledigheid daarentegen verzwakt het. Langdurige rust is niet heilzaam, zij is integendeel nadeelig.

39. Bij het redengevend verband onderscheidt men even als bij de bepalingen (zie § 21) oorzaak, reden en grond:

oorzaak. *Hij had veel honger geleden, daardoor was zijn lichaam verzwakt.* Het honger lijden bewerkte rechtstreeks het verzwakken.

reden. *Hij had een hoogen leeftijd bereikt, daarom vroeg hij ontslag.* Het bereikt hebben van een hoogen leeftijd deed besluiten tot — was de reden voor, het vragen van ontslag.

grond. *Het is mooi weer, derhalve zullen de planten wel groeien. De hoeken aan de basis zijn gelijk, derhalve is de driehoek gelijkbeenig.* Hier geeft de voorzin den grond, waarop een meening, een waarheid steunt.

Vr. In welke dezer voorbeelden geeft de nazin een gevolg en in welke een gevolgtrekking?

Of, als de nazin in redengevend verband staat tot den voorzin:

oorzaak. *Zijn lichaam was verzwakt, want hij had veel honger geleden.*

reden. *Hij vroeg ontslag, want hij had een hoogen leeftijd bereikt.*

grond. *De planten zullen wel groeien, want het is mooi weer. De driehoek is gelijkbeenig, want de hoeken aan de basis zijn gelijk.*

Vr. Benoem het verband in:

1. Dat huis stortte in, want de grondslagen waren ondermijnd. Dat huis zal wel instorten, want de grondslagen zijn ondermijnd. De bewoners verlaten dat huis, want de grondslagen zijn ondermijnd. Zij moeten wel ongelukkig zijn, want zij zien er zoo neerslachtig uit. Het zal morgen mooi weer zijn, want de barometer gaat omhoog. Op den bodem der zee heerscht duisternis, want het licht kan niet tot daar doordringen. De grijze stuurman schudde het hoofd, want aan de lucht vertoonde zich een dreigende wolk. Die vierhoek is geen Kwadraat, want de zijden zijn niet even groot. Gij moet hen helpen, immers zij zijn uwe vrienden. De smokkelaars veranderden op eens van richting; zij meenden n.l. op een grooten afstand voor zich een paar kommiezen te bespeuren. Als men iemand gelukkig mag heeten, dan voorzeker hij, of heeft hij niet al wat zijn hart kan begeeren? Plaagt dien kreupelen bedelaar niet, jongens, hij is toch reeds ongelukkig genoeg.

2. In welk verband staat de nazin tot den voorzin in:

De hoeken aan de basis zijn gelijk, dus is de driehoek gelijkbeenig. Hij is ziek, bijgevolg zal hij wel thuis blijven. De koper en verkoper lachten beide in hun vuistje, alzoo hielden zich beide partijen voor heel slim.

40. Zijn twee bijzinnen nevenschikkend verbonden, dan kan er ook een aaneenschakelend, tegenstellend of redengevend verband tusschen bestaan.

Dit blijkt o. a., als men de voorbeelden in § 37 laat voorafgaan door: *Men vertelt dat, Hij zegt dat*, en daarop die voorbeelden met veranderde woordschikking laat volgen; dan blijft hun verband onveranderd.

Vr. Doe dat met de cursiefgedrukte op blz. 29 en 30.

Het onderschikkend verband.

41. Een bijzin kan den dienst doen van onderwerp, gezegde, voorwerp, bijvoeglijke of bijwoorde-lijke bepaling. Er zijn dus

onderwerpszinnen: *Wat hij doet, is goed.*

gezegdezinnen: *Hij is niet*, wat gij meent.

voorwerpszinnen: *Doe*, wat goed is.

Bijvoeglijke zinnen: *Wijs mij de plaats*, waar gij gezaaid hebt.

Bijwoordelijke zinnen: *Hij komt over*, indien hij verlof krijgt.

42. Een onderwerpszin kan aanwijzen:

a. een persoon

of zaak: *Wie hier inbreekt, moet slim zijn. Wat hij vond, was niet veel zaaks.*

b. een werking

of toestand: *Dat hij heengaat, spijt mij. Dat hij vrij is, doet mij plezier.*

c. een mededeeling of vraag:

Dat hij rijk wordt, is mij gezegd. Dat de vrede gesloten is, staat in de dagbladen. Er werd gevraagd: wie de eerste zou zijn. Het is niet bekend of hij geslaagd is.

Rechtstreeks medegedeeld luiden de onderwerpszinnen onder *c*: *Hij wordt rijk. De vrede is gesloten. Wie zal de eerste zijn? Is hij geslaagd?* Men zegt dat zij dan in de rechtstreeksche of directe rede staan. Als bijzinnen staan zij in de indirecte rede.

V. Wat wijst de onderwerpszin aan:

1. Wie zoo spreekt, is niet te vertrouwen. Dat hij weer gezond is, verheugt mij. Wat hij gekocht heeft, bevalt mij zeer. Dat hij studeert, is goed. Die daar voorbijgaat, is een der rijksten uit de stad. Dat hij blij is, doet mij plezier. Wat daar ligt is 't oprapen niet waard.

2. Welk verschil is er tusschen:

Die hier ingebroken heeft, moet goed den weg geweten hebben, en Wie hier inbreekt, moet goed den weg weten.

3. En welk verschil tusschen:

Dat hij goed studeert, is ons niet verteld.

Of hij goed studeert, is ons niet verteld.

4. Breng in de directe rede over:

Dat de veldslag verloren is, staat in de Courant. Hij zegt dat hij komen zal.

En nu ook, maar pas op:

Dat de veldslag verloren was, stond in de Courant. Hij zei dat hij komen zou. — Jan vertelde dat oom ziek was.

5. Breng de onderstreepte zinnen in de indirecte rede over:

Hij beloofde mij: „Ik zal u helpen.” Men vertelde: „De Koning is overleden.” Hij vroeg mij: „Zal ik vroeger komen”, en: De Ouden geloofden: De zon draait om de aarde. (Pas op!)

43. Een gezegdezin kan o.a. aanduiden:

a. een persoon: *Hij is het*, die gestolen heeft.
Hij wordt wat zijn vader was.

b. een zaak: *Dat is het*, wat gij zoekt. *Dat is* wat men een flauwe grap noemt.

c. een eigenschap: *Zij zijn niet*, wat zij schijnen (n.l. geleerd).

d. een werking: *Zijn gewoonte was*, dat hij alles alleen deed.

e. een mededeeling of vraag: *Hun leus was*: God wil het. *Het punt van discussie was*: of hij alleen zou gaan.

Vr. Wat duidt de gezegdezin aan in:

Hij scheen wat zijn vriend was (n.l. eerlijk). Hij is het dien gij zoekt. Hun meening bleef dat alleen van een snelle vlucht redding was te verwachten. *Dat is* wat wij behoeven. De vraag was wien men om hulp zou vragen.

44. Ook de lijdende-voorwerpszinnen kunnen een persoon of zaak, een werking of toestand een mededeeling of een vraag aanduiden.

Vr. 1. Wat drukken de lijdende-voorwerpszinnen uit in:

Hij verbrijzelde wat hem in den weg stond. Men vergoedt nu wat vroeger verguisd werd. Wij betreuren dat gij ongelukkig zijt. Vindt gij goed dat ik heenga? Zeg mij met wien gij verkeert. Weet gij of hij komt. Zij vertelden, dat het leger terugtrok.

2. Wordt een persoon of zaak in meer bijzonderen of in algemeenen zin aangeduid door de volgende lijd. voorwerpszinnen:

Hij strafte die hem beleedigd had. Hij straft wie hem beleedigt. Hij koopt wat hij ziet. Hij bewonderde toen wat hij nu veracht.

3. Breng in de directe rede over de bijzinnen in:

Hij kon niet toonen dat hij een bekwaam veldheer was.
Hij kon niet toonen of hij een bekwaam veldheer was.

Ik weet niet waar hij gewoond heeft en wanneer hij vertrokken is.

Hij vraagt wanneer hij mij mag bezoeken.

Weet gij of hij mij bezoeken mag.

45. Bijzinnen die den dienst doen van medewerkend voorwerp, kunnen alleen een persoon of zaak aanduiden.

Vr. 1. Duiden zij een persoon of zaak aan in:

Dat weer is nadeelig voor wat wij gezaaid hebben. Geef het boek die er om vraagt. Wij schrijven wien wij willen.

2. Duidt het medewerkend voorwerp in de twee laatste voorbeelden een persoon in algemeenen of in bijzonderen zin aan?

46. Oorzakelijke-voorwerpszinnen duiden een persoon, zaak of werking aan.

Vr. 1. Ga na wat zij aanduiden in:

Hij heeft berouw over wat hij gedaan heeft. Hij vertrouwt op wie hem vriendelijk toespreekt. Denk er aan, dat hij veel vergeet. Hoed u voor wie u vleit.

2. Benoem als *onderw-*, *gezegde-*, *lijdend-* of *medewerk-* of *oorzakelijken* voorwerpszin de bijzinnen in:

Wie zoo handelt breng ik mijn hulde. Dat is wat ik begeer. Wantrouw steeds wie u vleit. Schenk uw vertrouwen aan wie u de waarheid durft zeggen. Wacht u voor wie met zijn braafheid te koop loopt. Hij is niet wat hij schijnt. Dat men de armen moet helpen, prijst de vrek ieder aan. Dat hij ook moet geven, staat niet in zijn wetboek. Wat leeft, wil blijven leven. Dood daarom zoo min mogelijk wat leeft. Wien gij schrijft, schrijf ik. Wien gij overslaat, sla ik ook over. Dat is wat hij verwachtte.

47. Bijvoeglijke bijzinnen kunnen zijn:

- a. determinatief: *De politie arresteerde den man, die gestolen had.* (welken man?)
- b. explicatief: *Hij vertrouwt op God,* die zoo goed is (waarom?)
- c. qualificatief: *De Nijl,* die de langste rivier van Afrika is, *stroomt uit in de Middellandsche Zee.*

Vr. 1. Benoem de bijvoegl. bijzinnen in:

De Nachtwacht, die de schoonste schilderij van Rembrandt is, bevindt zich in het Rijksmuseum. Geef mij den atlas, dien gij zelf gebruikt hebt. De wijze, die veel gezien en overdacht heeft, is voorzichtiger in zijn oordeel dan de dwaze, die nooit onderzocht of overdacht. Hij gevoelde zich getrokken tot de bestudeering van die plant, die zulke merkwaardige eigenschappen vertoonde. Kent gij het land, waar de citroenen bloeien? De moeder zag met blijdschap haar geneesheer binnen komen, van wien zij hulp voor haar ziek kind verwachtte. Ga naar den geneesheer, dien iedereen zoo roemt. De tabak, die ook in Europa verbouwd wordt, hoort thuis in Amerika. Wij kregen het bericht, dat hij komt. Noem mij den dag, dat gij gaat.

2. Waarom kan men de vetgedrukte komma in de vorige zinnen wel weglaten?

3. Welke bijvoegl. zinnen in het volgende zijn onafscheidelijk of m. a. w. bij welke zinnen mag de komma aan het begin van den bijzin wegblijven:

Dat is de man, dien gij zoekt. Hij vraagt een horloge aan zijn vader, die zoo tevreden over hem is. Het horloge, dat hij kreeg, liep goed. Dat is de rivier, waar hij over is gezwommen. De Maas, die in Frankrijk ontspringt, loopt uit in het Hollandsch Diep. Zij houden oom Jan te vriend, van wien

zij hopen te erven. Hebt gij het paard gezien, dat den eersten prijs won? Het nieuwtje, dat hij vertelt, is niet te gelooven. Wij bewonderen Alexander den Groote, die een wereldrijk stichtte.

48. Sommige bijzinnen deelen iets mede van den inhoud van den hoofdzin, b.v. *Hij liegt altijd*, hetgeen zeer leelijk van hem is. *De Koning naderde*, waarop de klokken begonnen te luiden.

Men noemt ze ook bijvoeglijke bijzinnen. Werkelijk zijn het nieuwe, zelfstandige mededeelingen, want zij zeggen hetzelfde als *Hij liegt altijd* en dat is zeer leelijk van hem. *De Koning naderde* en daarop begonnen de klokken te luiden. Zij zijn dus alleen naar het uiterlijk en niet naar het innerlijk bijzinnen. Daarom noemt men ze ook wel onechte bijvoegl. bijzinnen.

Vr. 1. Is de bijvoegl. bijzin echt of onecht in:

Noem mij de stad, waarheen hij gevlucht is. Dat is de pen, waarmede hij schreef. Het heeft gehageld, waardoor veel schade is aangericht. De dief hoorde gerucht, waarop hij de vlucht nam. Zij zijn geslaagd, waarover wij ons zeer verheugen. Weet gij het nieuws, waarover wij ons zoo verheugen? Van waar kwam het gerucht, waarop hij de vlucht nam?

2. Benoem de bijzinnen in:

Doe hetgeen goed is. Niet altijd mag verteld worden hetgeen waar is. Hij neemt zijn ontslag, hetgeen maar heel goed is.

49. Soms wordt een volzin in den vorm van hoofdzin als bijvoeglijke bepaling los naast den naam eener zelfstandigheid geplaatst, als: *Hij verdedigde de stelling*:

„Beschermende rechten verarmen het volk.”
De spreuk: Eendracht maakt macht.

Op dezelfde wijze kan ook een volzin, zelfs een samengestelde, tot onderwerpszin, voorwerpszin enz. gemaakt worden, b.v. „God zij met ons” *is het rand-schrift onzer munten. Zij beweerden: „Wie kaatst, moet den bal verwachten.”* Zelfs kan op die wijze een aanhaling van verscheiden regels of verzen tot lid van een volzin worden, b.v. achter *Thorbecke schreef of Vondel zong* zou een lang citaat als lijdend voorwerp kunnen volgen.

50. In: Het *doet mij genoegen*, dat hij genezen is, wordt een gedachte vooraf aangekondigd; zij kan echter ook vooraf uitgedrukt en daarna door een voor-naamwoord herhaald worden b.v. Wie het deed, die *werd beloond met d'allerliefsten knik*. Wiens brood men eet, diens woord men spreekt. De voorop geplaatste volzin doet dan denzelfden dienst als het herhalingswoord, hier dus van onderwerp of van bijvoeglijke bepaling.

Vr. Waarom keurt gij een dergelijk gebruik van een herhalingswoord goed in: *Dat heertje, dat hier leit, dat is zijn leven kwijt* en niet in: *De bakker, die werd gehangen en de schenker, die kwam vrij. De Ruyter, die sneuwde bij de Etna.*

Bijwoordelijke bijzinnen.

51. Wordt een bijwoordelijke bepaling uitgedrukt door middel van een bijzin, dan ontstaat een bijwoordelijke bijzin. Door ieder der bijwoordelijke bepalingen van § 19—§ 25 te vervangen door een bijzin van den-

zelfden inhoud zouden wij dus evenveel bijwoordelijke zinnen als bijwoordelijke bepalingen krijgen.

Men is echter gewoon bij het benoemen van een bijwoordelijken zin niet altijd op den aard der bepaling te letten. Zoo heet o.a. de bijzin in: *Hij zong nog altijd*, zooals hij het in zijn jeugd geleerd had niet bijzin van hoedanigheid, maar vergelijkende bijzin, omdat de bepaling door middel van vergelijking is uitgedrukt. Het aantal soorten van bijwoordelijke zinnen is daardoor kleiner dan dat der bijwoordelijke bepalingen.

52. Men onderscheidt:

a. Bijzinnen

van plaats: *Zij wonen nu* waar wij vroeger gewoond hebben. *Wij volgden hem met de oogen* tot waar hij bij een kromming van den weg verdween.

b. Bijzinnen

van tijd: *Gij behoeft eerst te betalen*, wanneer gij de waren ontvangen en onderzocht hebt. *Kom zoo vaak gij wilt en blijf* zoolang gij moogt.

Vr. 1. Benoem met bijzin van plaats, lijdende-voorwerpszin of bijvoeglijken zin de bijzinnen in het volgende:

Wij weten niet, werwaarts zij gegaan zijn. Wij zullen eens gaan, werwaarts onze ouders ons voorgegaan zijn. Verberg u, waar gij wilt. Noem mij de stad, waar hij woont. Ik vraag u, waar hij woont. Zeg mij, waarop gij zit. De D'naars wandelen 's Zondags nog altijd, waarheen de D'naars van de vorige eeuw wandelden. Amerika, waarheen zoovele landverhuizers trekken. Blijf waar gij zijt. Ik weet niet, waar hij is. Dat is de stad, vanwaar de nieuwe modes komen. De aardappelen

komen, vanwaar de tabak reeds vroeger gekomen was. Kruip, waardoor hij gekropen is. Ik weet niet, waardoor hij gekropen is.

2. Benoem ook met bijzin van tijd, lijdende-voorwerpszin of bijvoeglijken zin de bijzinnen in:

Zij vertrokken, toen wij aankwamen. Wij kwamen aan op den dag, toen hij vertrok. Weet gij, wanneer oom komt. Zij gingen steeds aan tafel, wanneer de middagdiligence voorbij kwam. De dief was geboeid, eer hij er erg in had.

3. Wat is het verschil tusschen:

Onze hond blafte als hij gerucht hoorde en

Onze hond blafte, toen hij gerucht hoorde?

53. Bijzinnen van omstandigheid: *De oudste broer was officier, terwijl de jongste het landbouwersbedrijf uitoefende. Beoefende hij vroeger de schilderkunst, nu legt hij zich ook op het graveeren toe. Jan leest, terwijl Piet luistert.*

De bijzin dient hier niet om den tijd te bepalen van de werking in den hoofdzin. Hij plaatst een werking naast die uit den hoofdzin. De bijzin had dan ook door middel van en aan den hoofdzin kunnen verbonden worden.

Vr. 1. Benoem met bijzin van tijd of van omstandigheid de bijzinnen in:

„Wanneer zal ik de aardappelen schillen, Mevrouw?” „Och, doe het, terwijl Kaatje de visch schoonmaakt. — Alle jongens waren toen druk bezig: de een maakte zijn opstel, terwijl een andere zat te rekenen en nog een derde zijn thema overschreef. De musschen sjilpten, terwijl de vinken floten. De patrijzen vlogen juist op, terwijl de jager zijn geweer aanlegde. Waren sommige leden met het voorstel ingenomen, andere vonden het minder goed, en nog weer andere keurden het zeer

af. At hij reeds lang geen vleesch meer, nu laat hij ook de groenten onaangeroerd staan.

2. Iemand beweerde: de bijzin in het laatste voorbeeld kan in dien vorm alleen staan en moet dus hoofdzin heeten. Wat zegt gij?

54. Bijzinnen van oorzaak, reden of grond: *Hij werd ziek*, omdat hij losbandig leefde. *Een hongersnood brak uit*, doordien de oogst mislukte. — *Hij is karig met zijn woorden*, overmits veel spreken zijn keel pijnlijk aandoet. Daar vader ziek is, *ga ik niet uit*. — *Waarschijnlijk komt hij niet*, wijl hij het druk heeft. *Hij zal wel benoemd worden*, aangezien hij de beste getuigschriften kan toonen.

Vr. Benoem als bijzin van oorzaak, reden of grond:

1. Ik laat mijn paraplu thuis, wijl ik mooi, droog weer verwacht. Het huis is ingestort, omdat de fondamenteu ondermijnd waren. Daar de fondamenteu ondermijnd zijn, zal het huis wel instorten. Ik zal het geld teruggeven, vermits ik mij daartoe verplicht gevoel. De knecht moet de bel niet gehoord hebben, nademaal hij rustig met zijn werk bleef voortgaan. Nu ik er alleen voor blijf staan, zie ik van het plan af. Het schip liep langzaam, doordat de scheepshuid sterk begroeid was. Naardien reeds zoo velen te vergeefs het *perpetuum mobile* gezocht hebben, zullen wij het ook wel niet vinden. Nu hij wegblijft, zullen ook de anderen wel niet komen. Hij werd niet benoemd, uithoofde hij nog zoo jong was.

2. Doe dat ook de bijzinnen in:

Wel moet hij rijk zijn, dat hij nu zoo verkwistend kan leven. Die peren zijn stellig zeer lekker, dat er ieder een nu om vraagt. Ben je dan zoo knap, dat je niet meer studeert? Sterk als hij was, kon hij die eikenhouten tafel zonder merkbare inspanning oplichten.

55. Bijzinnen van gevolg en gevolgtrekking:
Hij leefde zeer losbandig, zoodat hij weldra ziek werd. *De oogst mistukte*, zoodat een hongersnood uitbrak. *Hij heeft het zeer druk*, zoodat hij wel niet komen zal.

Zeg ik: *De koffer is zóó zwaar*, dat drie mannen hem niet kunnen optillen, dan is de bijzin stellig een bijzin van graad. Zeg ik daarentegen: *O, de koffer is zoo* (= zeer) *zwaar*, (zoo) dat drie mannen hem niet kunnen optillen, dan kan hij bijzin van gevolg heeten.

Vr. 1. Geef, met behulp van § 54, nog eenige voorbeelden van bijzinnen van gevolg of van gevolgtrekking.

2. Benoem de bijzinnen in:

Het regent, dat het giet. Hij was dermate ontstemd, dat alles hem hinderde. Hij at zóóveel, dat iedereen er verbaasd over was. De toren is zóó hoog, dat hij boven alles ver uitsteekt. O, Reinald was zoo dik geworden, dat hij niet meer door de deur kon.

56. Bijzinnen
 van doel: *De veehouder verzamelt in den zomer hooi*, opdat hij in den winter zijn vee kunne voederen of ten einde zijn vee in den winter geen gebrek lijde.

57. Bijzinnen van vergelijking: *Zij schrijven*, zooals hun meester *schreef* of *Zij schrijven anders* dan zij het geleerd hebben. *Hij toonde meer vastheid van wil*, dan men van hem verwacht had.

Vr. Deze naam zegt alleen, dat de bepaling is uitgedrukt door middel van vergelijking, en zegt niets van de soort der bepaling. In de volgende voorbeelden doet de vergelijkende bijzin den dienst van naamw. deel van het gezegde, van bepaling van gesteldheid, van bijwoord van hoedanigheid. Zelfs komen er voor, die eenvoudig overeenstemming tusschen de gedachten uitdrukken. Wijs dat aan:

De patient is nog zooals hij gisteren was. Die vlakke ligt daar zooals zij reeds van den dag der schepping lag (nl. woest). Zij zingen niet meer zooals zij het vroeger deden. Het dier wordt dol, gelijk zijn meester is. Hij handelt alsof hij gek is. Gelijk de Eskimo in den vreemde terug verlangt naar zijn ijs- en sneeuwland, zoo wordt de Arabier geplaagd door een heimwee naar zijn zandwoestijnen. Hoe vindt gij den patiënt nu, dokter? Och, was het antwoord, ik vind hem zooals ik hem gisteren vond. Hij kijkt nu, alsof hij geen tien kan tellen. Doe zooals ik u gezegd heb. Gelijk de dauw de verwelkte planten verfrist, evenzoo verkwikken vriendelijke troostwoorden de zieleens beproefden. Vriend Jaromir lag daar, als had de Dood zijn oogen reeds gesloten.

58. Bijzinnen van
verhouding: *De loonen moeten hooger worden*, naarmate de prijzen der levensmiddelen stijgen. *De prijzen dalen* naarmate het aanbod toeneemt. Hoe meer haast (men maakt) *hoe minder spoed* (men heeft).

Herhaling.

Benoem de bijzinnen in:

De bakens werden verzet, omdat het tij verlopen was. Het tij is verlopen zoodat de bakens verzet worden. Het tij is verlopen, zoodat de bakens wel verzet zullen worden. De rivier is uitgedroogd, doordat het in maanden niet geregend heeft. Ik zal u beloo- nen, naargelang gij gewerkt zult hebben. Blijf tot ik u roep. Studeer vlijtig opdat gij bekwaam worde(t). Daar de bakens verzet worden, zal het tij wel ver- loopen zijn. Waar het vaak regent, zijn de rivieren meestal rijk aan water. Zij stonden daar, als waren zij van steen. Nu kijken zij ook waarheen wij reeds zoo lang getuurd hebben. Alles hangt af van de gemoedsstem- ming: De een is tevreden en opgeruimd bij een sober maal, terwijl een ander met een verdrietig gezicht voor de rijkste schotels zit. Hij deed het vermits het hem gelast was. Werk terwijl het dag is. Hoe meer hij heeft, des te meer wil hij hebben. — Vertel mij eens waar hij woont. Was hij reeds lang blind, nu is hij ook nog doof. Schaepman schildert de Aya Sophia zooals zij uit de handen van den bouwmeester kwam.

59. Bijzinnen van voorwaarde. *Morgen ga ik uit, zoo het mag. Wapen u met geduld, bijaldien die praat- vaar u iets moet uitleg- gen. Regent het morgen weer, dan wordt de tocht voor goed uitgesteld.*

Ligt in deze bijzinnen iets zekers of onzekers? Heeft de werking uit den bijzin invloed op die uit den hoofdzin? Veel overeenkomst met de voorwaardelijke bijzinnen

hebben de bijzinnen van veronderstelling: *Wat zou ik rijk leven*, als ik millionair was. *Ik zou vliegen* als ik vleugels had enz. Zoo kan men gemakkelijk honderd veronderstellingen maken als: Als ik eens minister was,....; Ware hij eens niet gestorven, *dan*....; Werd eens al het water wijn,.... enz. Men gelooft dan niet aan de mogelijkheid, wat bij de bijzinnen van voorwaarde wel het geval is.

Vr. 1. Vul aan:

Ik rookte nu, als ik sigaren had; derhalve **rook** ik niet, omdat....

Wij bleven niet thuis, als wij niet moesten, dus wij blijven thuis,....

Waren alle menschen wijs, *dan ware* deez' aarde een paradijs, dus *deze aarde is* niet....,....

2. Benoem de bijzinnen in:

Zij gingen nu op reis, indien zij geld hadden.

” ” vroeger altijd op reis, indien zij geld hadden.

3. Wat is 't verschil tusschen:

Moeder zeide: „Jantje, je krijgt een koekje, indien gij zoet zijt” en „Jantje, je krijgt een koekje, mits gij zoet zijt.”

4. Benoem met bijzin van tijd of van voorwaarde de bijzinnen in: Laat mij niet wachten. Kom, wanneer ik u roep. Alleen wanneer ik u roep, moet gij komen; anders niet. De boomen botten uit, wanneer het zomer wordt. Wanneer hij vlijtig werkt, zal hij zeker slagen.

In welk geval is *wanneer* = *indien* en wanneer is *wanneer* = *op het oogenblik dat*?

60. Bijzinnen van toegeving. *Hij gaat uit*, hoewel (ofschoon, in weerwil dat) het regent. *Ik hoorde hem binnenkomen*, niettegenstaande ik in mijn werk verdiept was. Al loopt de leugen nog zoo snel, *de waarheid achterhaalt haar wel*. Wat ook gebeure, wie er zich mee bemoeie, waarmede men mij ook dreige, *ik blijf bij mijn voornemen*. Hij loope nog zoo hard, *hij haalt mij niet in*.

De hoofdzin zegt hier iets anders dan men op grond van den bijzin zou verwachten of, anders gezegd: de inhoud van den hoofdzin is in strijd met, of ten minste vreemd naast dien van den bijzin.

Vr. 1. Wat is 't verschil tusschen de toegevende bijzinnen in:
Hoewel hij rijk zij, hij zal die villa niet koopen.

Hoewel hij rijk is, hij " " " " "

Is *toegeven* = *iets als waarheid erkennen* of = *iets maar als waarheid laten gelden*?

2. Benoem de bijzinnen in:

Zoo hij veel geld heeft, zal hij gelukkig zijn.

Zoo hij al veel geld heeft, hij is niet gelukkig.

3. Waaruit blijkt het toegevende in:

Hetzij hij leest, hetzij hij schrijft, hij doet het steeds met zorg.

61. Bijzinnen van beperking: Zij dienen om

a. den inhoud van den hoofdzin te beperken: *Ik zal hem helpen*, voor zoover ik het nuttig acht.

(Wat zou hij anders wellicht verwacht hebben?)

b. om er een bijgedachte van af te zonderen, welke er gewoonlijk bij behoort. *Hij heeft den overtocht naar Amerika ten einde gebracht*, zonder dat hij een enkel oogenblik zeeziek was.

c. om de waarheid van den hoofdzin te beperken: *Hij is rijk*, naar men zegt. Voor zooverre ik weet, *past hij goed op*. — *Onze kanarie zingt altijd* behalve wanneer het stil is in de kamer. *Hij zal zeker door zijn examen komen*, tenzij (= tenminste indien niet) hij zenuwachtig zij.

Zonder deze bijzinnen was de hoofdzin in volstrekten zin waar, door bijvoeging van den bijzin wordt hij in betrekkelijken zin waar. In de twee laatste voorbeelden noemt de bijzin één geval, waarin de hoofdzin niet doorgaat.

De twee eerste, welke dienen om den graad van waarheid of waarschijnlijkheid uit te drukken, heeten ook wel modale bijzinnen.

Vr. 1. Lees eerst den hoofdzin alleen en zeg dan van welken aard de beperking is in:

Hij is te braaf, dan dat hij mij zoo bedriegen zou. Ik zal uw kwaal verzachten, voor zooverre de kunst dat vermag. — Zij zijn rijk, naar het schijnt. Die gothische kerk is in zuiveren stijl gebouwd, uitgezonderd dat er een paar romaansche bogen in zijn. Hij heeft geld genoeg, dat hij een nieuw potlood koope. Wat zijn eetlust betreft, kan de vader gerust zijn over zijn zoon. Wij komen dezen namiddag bij u, tenzij wij verhindering krijgen. De luiaard heeft altijd goeden zin, behalve wanneer hij werken moet. Zij zijn aangekomen, naar ik vernomen heb. Men kan hem plagen, zonder dat hij boos wordt.

2. Doe hetzelfde met:

Er wordt niemand door de politie opgebracht, of de straat-Jacobs. De Spraakleer in Oefeningen.

jongens zijn er bij. Die hartstochtelijke jager kan geen stuk wild zien, of hij legt in gedachten zijn geweer aan.

Kan zulk een bijzin van beperking weggelaten worden of niet?

3. Welk verschil is er:

Raad eens even, voor de aardigheid,

Ten ware u 't geen zij zag, door andren waar' gezeid.

en

Raad eens even, voor de aardigheid,

Tenzij u 't geen zij zag, door andren is gezeid.

Herhaling.

Benoem de bijzinnen in:

Hoezeer hij ook zijn best deed, hij bereikte zijn doel niet. Hindert u uw oog, zoo ruk het uit. Wat zouden wij gelukkig zijn, indien hij nog leefde! Waar hij ooit woonde, overal had hij weldra vrienden. Rusland zou het van Japan winnen, naar sommigen beweerden. Zet een wachter bij uw lippen, bijaldien hij u aanspreekt. Al doet hij nog zoo zijn best, hij zal niet slagen. Hij is te goed, dan dat hij haar mishandelen zou. De patiënt zal weldra bezwijken, tenzij de natuur wondren doe. Ik zal het u zeggen, mits gij mij geheimhouding belooft.

Beknopte zinnen.

62. In: *Hij liep mij voorbij* zonder mij te zien is zonder mij te zien niet een volzin. Waarom niet? Wel heeft het de waarde van een zin, want het is = zonder dat hij mij zag. Het kan natuurlijk niet alleen staan, maar moet altijd voorkomen als lid van een zin. Het heet beknopte zin, dus

Beknopte zinnen zijn leden van een zin, die wel de waarde, maar niet den vorm hebben van een volzin.

Vr. Wijs dat ook aan in: *Ziek zijnde, bleef hij thuis.*
Beknopt heeft hier dezelfde beteekenis als in *beknopt verslag*.

De kenmerken zijn dus: 1^e zij zijn leden van een zin. 2^e zij bevatten een onbepaalde wijs of deelwoord (hetzij uitgedrukt of verzwegen). 3^e zij hebben de waarde van een bijzin.

Vr. 1. Het opschrift van een lesje luidde: *De bedrieger bedrogen*. Waarom noemt gij dat geen beknopten zin?

2. En waarom niet het ruingedrukte in: *Gauw de lei schoongemaakt!* — Stil Jan.

63. Een beknopte zin kan den dienst doen van *onderwerp*, van *gezegde*, van *lijdend voorwerp*, van *oorzaikelijk voorwerp*.

Vr. Benoem met beknopten onderwerpszin, beknopten gezegdezin, enz. de beknopte zinnen in.

Het zal gemakkelijk zijn dat te bewijzen. Zijn lust was naar dat vee te kijken. Hij wist niet wat te doen. Denk er aan morgen tijdig te komen. Zij verzochten ons hem hulp te verleenen. Het doet mij plezier u welvarend te zien. De boodschap was alles mee te nemen. Ik heb spijt het gezegd te hebben. Hij voelde zich geroepen tusschenbeide te komen. Meent gij hem gezien te hebben?

64. Beknopte zinnen kunnen ook den dienst doen van een bijvoeglijken of van bijwoordelijke zinnen.

Vr. 1. Ontwikkel de beknopte zinnen en beslis of het bijvoegl. of bijwoord. zinnen zijn, in:

Ziet gij de zwaluw, daar scherend langs het watervlak? Bang voor den vijand, nam hij dadelijk de vlucht. Kent gij het wapen, afgebeeld op de Duitsche munten? Vindt gij hem den man om zulk een onderneming te beginnen? Na iedereen gegroet te hebben, ging hij heen. Hij doet het om mij te plagen. Wij ontvingen

het telegram tijdig te komen. Napoleon, eens de schrik van Europa, stierf als gevangene op een verlaten eiland.

2. Zijn de beknopte zinnen volledige of onvolledige zinsleden?

65. De beknopte bijwoordelijke zinnen kunnen zijn bijwoord. zinnen van tijd, van omstandigheid, van reden, grond of oorzaak.

Vr. Ontwikkel de beknopte bijwoord. zinnen en benoem ze.

Alvorens den mond te openen, dient gij goed te denken. Door sommigen geprezen en gevleid, wordt hij door anderen verfoeid en verguisd. Beducht voor regen, neem ik een paraplu mede. Gebruind en gesausd, zal het eendje u wel smaken. Zij zijn achteruit gegaan door op een te grooten voet te leven. Vroeger vroolijk en opgewekt, is hij nu somber en neerslachtig. Dit gezegd hebbende, verliet hij de zaal. Geheel en al verdiept in zijn werk, kon hij toen het kloppen niet hooren. Schrijvende, rookt hij nooit. Reeds lang lijdende aan hoofdpijn, werd hij nu ook gekweld door kiespijn. Slecht aangevoerd, moest dat leger wel de nederlaag lijden. Tot stil zitten veroordeeld, moet hij zich wel vervelen.

66. Ook zijn er beknopte bijwoordelijke zinnen van doel, van vergelijking, van gevolg.

Vr. Ontwikkel de beknopte zinnen en benoem ze.

Zij werkten hard om spoedig klaar te zijn. Ik zal eer alles verliezen dan mijn woord te breken. Hij was zoo vriendelijk mij den weg te wijzen. Dat is ijselijk om van te rillen. Wij zijn hier samen gekomen ten einde midelen te vinden tegen de vreeselijke ziekte. Die perziken zien er uit om er dadelijk in te bijten. Het schaap wilde liever onrecht lijden dan onrecht te plegen.

67. Ten slotte zijn er nog beknopte bijwoordelijke zinnen van voorwaarde, van toegeving en van beperking.

Vr. Ontwikkel de beknopte zinnen en benoem ze.

Van dichtbij bezien, zal die teekening zeer fijn genoemd worden. Hoewel gepijnigd en gemarteld, bleef hij toch zijn onschuld volhouden. Hij is te braaf om mij zoo te bedriegen. Hij heeft dat vers opgezegd zonder een enkelen keer te haperen. Moe gestreden en uitgehongerd, wilde de bezetting toch van geen overgave weten. Eenmaal daar, sterk ik langzaam aan. Van alle fouten gezuiverd, is ieder antwoord goed. Mits goed tegen de koude beschermd, kunnen die planten wel buiten overwinteren. Naar den schijn te oordeelen, is hij een braaf man. Wij zullen niet toegeven, tenzij door overmacht gedwongen. De winter heeft, hoe grijs van kin, een kleur als melk en bloed. Millionair zijnde, zou ik veel op reis gaan.

Weglating in den samengestelden zin.

68. In den samengestelden zin komen er velerlei weglatingen voor, o. a.

Een kleine vergissing (hebbe plaats) en de geheele som is foutief.

De klok slaat, daarom gauw (moet gij loopen).

Hoe jammer (is het), *dat hij gedropen is!*

Gij moogt, zoo (het) noodig (is), *die effecten verkoopen*.

Zoo (als de) heer (is), zoo (is) de knecht.

Houdt gij van appels, Jan? Maar (hoe kunt gij vragen) of ik (er van houd).

O, (hoe gelukkig zou ik zijn) ware hij maar hier!

Vr. 1. Vul het weggelatene in vóór het ruimgedrukte woord:

a. Zij was bedroefd als toen haar vader overleed.

b. En — óf ik goed gecijferd heb!

- c. Waar hij toch blijven mag!
- d. Zwijg of ik jaag u dadelijk weg.
- e. Dat hij zoo dom moest zijn!
- f. Zij keken als of (= indien) zij het te Keulen hoorden donderen.
- g. Hij deed alsof hij er niets van wist.
- h. Laat Martino zich herstellen tot Marco maar — die het beetre thans verkoor.
6. Vul ook het weggelatene in:
- a. Eind goed, al goed. — Luister eens, welk een lieve stem.
- b. De gletsjers zijn, om eens een ander beeld te gebruiken, rivieren van ijs.
- c. Schaatsenrijden is zoo moeilijk niet te leeren als sommigen denken.....
- d. Och, ware hij maar hier!
- e. Ik beloof u met Kerstmis een paar nieuwe schaatsen....
- f. Zij stonden als waren zij van den bliksem getroffen.
- g. Om u de waarheid te zeggen, ik houd niet van hem.
- h. Hij zal het weigeren, of liever hij moet het weigeren.

Bijzondere vormen van bijzinnen.

69. Sommige bijzinnen wijken van den gewonen vorm af, b.v. *De struikroovers overvielen den koopman*, die zij meenden dat geld bij zich had. Zooals die hier staat, zou die behooren bij meenden en dat heeft hier geen zin. De bedoeling is: *van wien zij meenden dat die geld bij zich had*.

Merk op dat *die* in het gegeven voorbeeld in denzelfden naamval staat als *die* na de vervorming in den volgenden volzin.

Vr. Vervorm de vreemde bijzinnen in het volgende:

De plas, die men verzekerde dat vroeger een uitgestrekt meer was.

De adspirant, die ik verwachtte dat stellig slagen zou.

De raad, die ik mij vlei, dat u genezen zal.

De weg, welken het mij onmogelijk schijnt dat ik zonder uw hulp zal vinden.

70. Zinnen als: De Koningin de stad binnenrijdende, *begonnen de kanonnen te bulderen*, verdienen afkeuring; binnenrijdende is een bepaling van de Koningin, maar de Koningin behoort nergens bij, (of zou men de Koningin onderwerp van binnenrijdende kunnen noemen??)

Vr. Welke drie der volgende volzinnen verdienen afkeuring:

Den wissel betaald hebbende, kon hij weer krediet krijgen.

De wissel onbetaald zijnde, kon hij geen krediet krijgen.

De rivieren sterk gezwollen zijnde, begonnen de oeverbewoners voor een overstroming te vreezen.

De rivieren sterk ziende wassen, begonnen de oeverbewoners voor een overstroming te vreezen.

Den wagen te zwaar geladen hebbende, vreesde de voerman die hoogte niet te kunnen oprijden.

De wagen te zwaar geladen zijnde, vreesde de voerman die hoogte niet te kunnen oprijden.

71. Soms doet een bijzin den dienst van een zelfstandig naamwoord, b.v. *Zij zochten* naar die bij ons ingebroken had (= naar den inbreker). De *bijzin met het voorzetsel* doet hier dienst van bijwoordelijke bepaling. Ook kan hij dienst doen van bijvoeglijke bepaling b.v. *Hij verrijkte zich met het geld* van wie bijna gebrek leden (= van de gebrek lijdenden).

Het voorzetsel heeft hier geen betrekking op het volgende voornaamwoord, maar op de zelfstandigheid, uitgedrukt door den volgenden bijzin.

Vr. 1. Benoem met bijvoeglijken of bijwoordelijken bijzin het ruimgedrukte in:

Zoek naar *wat* gij verloren hebt. De prijs van *die* het eerst aankomt. Wij zullen ons wenden tot *wien* gij genoemd hebt. Ik weet geen antwoord op *wat* hij vraagt. Na *wat* er gebeurd is, moet vrede onmogelijk heeten.

2. In welken naamval staan *wat*, *die*, *wien*, *wat* en *wat* — en waarom?

3. Vul in met *wie* of *wien*:

Geef het aan — er om vraagt. Wij vertrouwen op — gij ons aanbeveelt. Spreek niet zoo over — ieder vereert. Spreek niet zoo over — u steeds weldaden bewees.

En ook in:

Zij spreken over — Karel helpt(?!)

Herhaling.

Benoem het ruimgedrukte in:

Denk er aan dat op te schrijven. De kinderen waren nog te *jong* om hun groot verlies te beseffen. Het bevel was geen kwartier te geven. Het spijt mij u beleedigd te hebben. Oud en afgeleefd besloot hij ontslag te vragen. Oud en afgeleefd, zal hij wel ontslag vragen. Vroeger levendig en rijk, is die stad nu doodsch en arm. Waar ook verstopt, ik zal hem wel vinden.

Vul het ontbrekende voornaamw. in:

De stok, ... ik mij vlei dat gij kiezen zult. De stok, ... ik mij vlei dat u behagen zal. Is dat nu de wijn, ... iedereen beeerde dat zoo goed was. Is dat nu de wijn, ... men meende dat iedereen lekker zou vinden?

Het uiterlijk der woorden.

72. De enkelvoudige bestanddeelen der gesproken of geschreven woorden zijn letterklanken of letterteekens, of kortweg: letters b.v. *Welke letter hoort gij in dat woord? Veeg die letter uit.*

73. De letters of letterklanken worden verdeeld in:

Klinkers en medeklinkers. — De klinkers onderscheidt men in

enkelvoudige klinkers of kortweg klinkers: *a, e, i, o, a, eu* en *oe*,

en tweeklanken: *ai, ei, ij, eu, au, ou, aai, ooi, aau, eeu, ieu.*

De klinkers in: *pak, pet, pit, kok, rug* heeten onvolkomen of *dof*,

die in: *zadel, wezel, titel, drogen, duwen, beuren, heeten, boeren*, volkomen of *helder*.

74. Het Nederlandsche *alphabet* of *a b c* bestaat uit 26 letters: *a, b, c, d* enz. — *e, q, x* en *y* (ypsilon) heeten wel vreemde letters, omdat zij alleen in vreemde woorden voorkomen, uitgezonderd de *c* in *ch*, die Nederlandsche woorden helpt vormen, b.v. *lachen*.

y (ypsilon) verwarre men niet met *ij*, eigenlijk *ii* (als in *mijn*, *min*), waarvan het tweede teeken sieraadshalve verlengd werd met een staart, evenals ook in de Romeinsche cijfers XII, VII enz. aldus XIJ, VIJ.

Vr. 1. Waar zoekt gij *ijzer* in het woordenboek?

2. Waarom verdient de spelling: *Te~~x~~el*, *Bo~~x~~tel*, *Us~~q~~ert* afkeuring?

75. Van een meerlettergrepig woord worden niet alle lettergrepen met denzelfden nadruk of klem of klemtoon uitgesproken, b.v.

moeder; *grootmoeder*; *mogelijk*,
^{1 2 1 2 3 1 3 2}
kerseboom, *vaderlandsliefde*, *oorlogsverklaring*.
^{1 3 2 1 3 2 1 3 1 3 4 2 4}

76. De klinkers in lettergrepen (of syllaben) met een zeer zwakken of zwakken klemtoon heeten wel toonloos. Zoo is toonloos

de *e* in: *moeder*, *bode*.

de *i* in: *kievit*, *vlijtig*, *koning*.

de *ij* in: *dikwijls*, *ziekelyk*, *dagelyks*.

de *u* in: *Dokkumer*, *Makkumer*.

de *o* in: *avond*, *Stavoren*.

Meestal wordt echter de toonlooze klinker voorgesteld door een *e* als in *bēgeven*, *kokēr*, *stevēn*, *bezēm* enz.

77. De syllabentoon is soms oorzaak geweest dat een lettergreep toonloos werd en het woord anders werd geschreven, b.v. *Houtheim* werd *Houthem*, *wambuis* werd *wammes*, *wijngaard* werd *wingerd*, *deurpaal* werd *dorpel*, *jonkheer* werd *jonker*, enz.

78. De vergelijking met den vroegeren vorm der woorden leert, dat sommige klinkers, die wij nu hooren, uit andere zijn ontstaan. Zoo is de

a soms ontstaan uit **e** b.v. *smart* uit *smert*, *star* uit *ster*, *varken* uit *verken*.

e vaak uit **a** of **i**: *steden* — *stad*; *beter* — *bat*, *baat*; *schepen* — *schip*; *leden* — *lid*.

i uit **e**: *bidden* — *bede*; *pik* — *pek*; *richten* — *recht*, *villen* — *vel*.

ee uit **ei**: *kleen* — *klein*; *heelen* — *heil*.

ei uit *age*, *ege*: *meid* — *maged*; *dweil* — *dwegel*; *gezeid* — *gezeged* (gezegd); *geleid* — *geleged* (gelegd).

ij uit **i** (spreek uit *ie*): *ijdel* — *iedel*; *afgrijzen* — *griezelen*; *vlijm* — *vliem*.

ou uit *ol*: *wou* (de) — *wolde*; *gouden* — *gulden*, *golden*; *zou* (de) — *zolde* (zullen).

eu uit **o**: *keuken* naast *koken*; *sleutel* naast *sloten*.

o uit **u** (oe): *slot* — *Schluss* (Hoogd.); *schot* — *Schuss* (Hoogd.)

o of **oo** uit **au**: *koopen* — *kaufen* (Hoogd.) *boom* — *Baum* (Hoogd.)

79. De medeklinkers verdeelt men in:

lipletters: **b**, **p**, **v**, **f**, **w**, **m**.

tong- of tandletters: **d**, **t**, **z**, **s**, **l**, **v**, **n**.

keelletters: **k**, **g**, **ch**, **j**, **ng**, **nk**.

De *h* valt buiten deze verdeling: zij is niets meer dan een uitblazing tusschen de dicht bij elkander gebrachte stembanden.

80. Ook onderscheidt men scherpe en zachte medeklinkers:

Scherp zijn: **t**, **k**, **f**, **s**, **ch**, **p** (**t k o f sch ip*).

Zacht zijn: **d**, **v**, **z**, **g**, **b**.

De **k** klinkt zacht (als de **g** in het Fransche woord: *garçon*) in: *onwrikbaar, zakdoek, ik deed*; de schrijfwijze verandert daarom echter niet. Zoo blijft de schrijfwijze dezelfde voor de zachte medeklinkers, wanneer die door den invloed van een voorafgaanden scherpen medeklinker scherp worden uitgesproken, b.v. in *werkzaam, pijpzak, het vuur, ik zie*, enz. Merk nog op dat de slotmedeklinker van een Nederlandsch woord altijd als scherp wordt uitgesproken. Luister slechts naar uw uitspreken van: *stadraad, lob, graag, ik ploeg*.

De *v* en *z* klinken scherp in *veertig, vijftig, zestig, zeventig*.

81. Ook de medeklinkers in sommige woorden zijn in den loop der jaren in andere overgegaan. Men vergelijkte: *graft, gracht — stift, sticht, — koopen, koft, kocht — nift* (naast neef), *nicht, — verknoopen, verknocht*

zoeken, zocht, — denken, dacht, — werken, wrocht.
jong, jonkheer, — buigen, bukken — hijgen, hikken.
was, waren, — verliezen, verloor, — vriezen, vroor.
weven, webbe, — streven, stribbelen, — beven,
bibberen, — kijven, kibbelen.

De spelling.

(Algemeene regels).

82. Om eenheid te brengen in de spelling werd indertijd op uitnoodiging van J. H. VAN DER PALM, agent (of minister) van Nationale opvoeding door den Hoogleraar SIEGENBEEK een spelregeling ontworpen, die in 1804

werd voorgeschreven voor de stukken der regeering en voor het onderwijs. Naast deze, officiële, spelling ontwierp Bilderdijk zelf een stelsel, dat tal van aanhangers vond onder de letterkundigen. Toen Prof. De Vries en Dr. Te Winkel in 1863 aan het groot Woordenboek der Nederlandsche Taal zouden beginnen, kon noch de Siegenbeeksche, noch de Bilderdijksche spelling hun geheele goedkeuring wegdragen. Zeer voorzichtig zooveel mogelijk veranderingen vermijgend, besloten zij toen in genoemd Woordenboek een stelsel te volgen, dat slechts weinig afwijkt van de twee genoemde. Deze, aanvankelijk genoemde nieuwe, spelling werd weldra algemeen gevolgd en is nu nog de gebruikelijke spelling.

Op de Munt volgt men nog, gebonden door de Muntwet, de Siegenbeeksche spelling. Waaraan ziet gij dat?

83. De eerste algemeene regel of grondslag voor de spelling is die der beschaafde uitspraak, d.w.z. elk woord dient zooveel mogelijk met die letters te worden voorgesteld, welke in de beschaafde uitspraak worden gehoord, b.v. *Koninkrijk* en niet *Koningrijk*, *beeltenis* en niet *beeldenis*, enz.

84. Volgde men alleen den regel der uitspraak, dan zou men schrijven:

werelddeel (voor wereld deel), *zooleer* (voor zool leer), *pijpsak* (voor pijpzak), *werksaam* (voor werkzaam) en *hoet* naast *hoeden*, *ik vraach* naast *vragen* enz. Voor het gemakkelijke opvatten van het geschreven woord zou dat hinderlijk zijn, daarom is als tweede algemeene regel gesteld de regel der gelijkvormigheid, die luidt: elk woord wordt in samenstellingen, afleidingen

enz. zooveel mogelijk door dezelfde letterteekens voorgesteld.

Vr. 1. Hoe luidt die regel voor de samengestelde woorden als *werelddeel*, *pijpszak*, *deurraam*?

2. Hoe luidt die regel voor woorden, die in het meervoud of in een afgeleid woord een anderen slotmedeklinker doen hooren, als *hoed* en *hoeden*, *moed* en *moedig*?

Waarom zou men bij deze toepassing van den regel der gelijkvormigheid niet den medeklinker uit den grondvorm gekozen hebben, b.v. *hoet* en *hoeten*, *moet* en *moetig*?

3. Waarom schrijft men, geheel volgens de uitspraak, zonder aan den regel der gelijkvormigheid te denken, in *met*, *geweest* en alle andere onveranderlijke woorden, den slotmedeklinker scherp?

85. Om bij de spelling van een woord rekening te houden met zijn vroegeren vorm volgt men den regel der afleiding, wanneer de uitspraak daardoor geen gevaar loopt, b.v. *thuis*, *thans*, *kerstmis*, *bestje*.

Vr. Waarom zou men ter wille der afleiding ook niet schrijven: *Kerkmis* voor *Kermis*, *Kerkspel* voor *Kerspel*?

86. Om zooveel mogelijk veranderingen te vermijden hebben De Vries en Te Winkel de bestaande spelling gehandhaafd, waar dat slechts eenigszins te verdedigen was: de regel van het gebruik. Zoo handhaafden zij de spelling van *thee*, *Theodoor*, *duif*, *huis*, enz.

Vr. Hoe zou men, als 't gebruik zich niet verzette tegen een *v* en *z* aan het einde der woorden, *durf* en *huis*, volgens den regel der gelijkvormigheid, moeten schrijven?

87. Ter wille der Welluidendheid, dus der Uitspraak, bepaalden zij, dat men zou schrijven *wijs te*, *malsch te*, *Parijsche* enz.

Vr. Hoe zou wellicht deze of gene deze woorden willen uitspreken als zij gespeld waren volgens den gewonen regel der woordvorming?

88. Ten slotte werd bepaald, dat in gevallen, waarin de beslissing moeilijk is, men zich zou laten leiden door den regel der analogie of der overeenkomstige gevallen. Zoo schrijft men *dorpsschool* analoog met *dorpskerk*, *fabrieksstad* analoog met *fabrieksdorp* en *Keizersstraat* analoog met *Keizersplein*, maar *Thorbeckestraat* analoog met *Thorbeckeplein*.

Men zoekt dus altijd een analoog gevormd woord, waarvan de uitspraak ons helder voorlicht bij de spelling.

Vr. 1. Hoe schrijft gij *pelgrim***s** *staf* of *pelgrim* **staf**? — *Varken***s** *staart* of *varken* **staart**? — *Stads***s** *school* of *stads* **school**? — *Konings***s** *straat* of *Koning* **straat**; *Van Lennep* **straat** of *Van Lennep***s** *straat*? — *Oorlogs***s** *schip* of *oorlog* **schip**? — *Fabriek***s** *schoorsteen* of *fabriek***s** *schoorsteen*? — *Voedings***s** *stoffen* of *voeding* **stoffen**? — *Dorps***s** *smid* of *dorp* **smid**?

Bijzondere regels der Spelling.

(De klinkers).

89. De *a* en *u* op het einde van een lettergreep zijn steeds volkomen of helder, b.v. *pa*, *nu*. Daarom worden zij dan nooit verdubbeld: *ma-ma*, *pa-rel*, *bu-ren*, *pa-ra-plu*.

In gesloten lettergrepen moeten zij steeds verdubbeld worden. (waarom?) b.v. *paard*, *raam*, *muur*, *buurt*.

Uitgezonderd de *u* voor de *w*: *zwaluw*, *uw*.

Het kenmerkende van familienamen bestaat vaak alleen in de spelling: Er zijn er die *Van Balen*, *Van Buren* en ook die *Van Baalen*, *Van Buuren* heeten. Bovenstaande regel is dus niet van toepassing op familienamen.

90. Even eenvoudig kon de regel zijn voor de lange of heldere *o*. Vroeger was er echter een lange heldere *o*, die scherp, en eene, die zacht werd uitgesproken. De eerste stelde men voor door een dubbel (*oo*), de laatste door een enkel teeken (*o*). De V. en Te W. hebben gemeend deze spelling, wijl zij indertijd op een goeden grond, n.l. de uitspraak, steunde, te moeten behouden. Zij hebben dus nagespoord, wanneer de *o* vroeger scherp-lang en wanneer zij zacht-lang was.

Zij stelden toen deze regels:

1. Men schrijft met de zacht-lange *o*:

a. de *o*, die met de korte *o* afwisselt, als *koken-kok*; *koren-korrel*; *grove-grof*; *beloven-belofte*; *loven-lof*. Uitgez. *knoopen-knop*; *koopen-kocht*; *stooten-stotteren*; *loozen-los*.

b. de *o*, die wel eens *eu* is als: *logen-leugen*; *joken-jeuken*; *goten-geuten*: *zomer-zeumer*. Uitgez. *bloode-bleu*.

c. De *o* in vormen van sterke werkwoorden: *bogen*, *gebogen* (van *buigen*), *zogen* (van *zuigen*), *goten* (van *gieten*), *bevolen* (van *bevelen*), *gesproken* (van *spreken*). Uitgez. *loopen* en *stooten*.

d. de *o* in alle vreemde woorden als: *abrikozen*, *frambozen*, *alkoven*, *horloge*, *ivoren*, *mode*, enz. Uitgez. zeven woorden, die met *oo* worden geschreven. Zie volgende regel *a*.

2. Men schrijft met de scherp-lange *oo*:

a. De vreemde woorden: *Mooren*, *poozen*, *poover*, *koozen* (liefkoozen), *booze*, *koolen* (bloemkoolen).

b. Het achtervoegsel *looze* en het meervoud *genooten*: *hopelooze*, *huisgenooten*.

c. De eenlettergrepige woorden: *vloo*, *zoo*, *stroo*, *ho!*

d. De samentrekkingen: *oolijk* (oodelijk), *dooren* (doderen of dooiers), *noo* (noode), *bloo* (bloede).

91. Let op de schrijfwijze van:

<i>hooren</i> (werkw.).	<i>horen</i> (b.v. koehoren, toet-horen).
<i>hoopen</i> (van hoop, stapel, en ophoopen).	<i>hopen</i> (verwachten).
<i>klooven</i> (splijten).	<i>kloven</i> (meerv. van kloof en onv. verl. tijd van kluiven).
<i>koolen</i> (b.v. bloemkoolen).	<i>kolen</i> (b.v. steenkolen).
<i>koozen</i> (liefkoozen).	<i>kozen</i> (van kiezen).
<i>pooten</i> (b.v. paardepooten).	<i>poten</i> (b.v. boomen poten).
<i>rooven</i> (wegnemen).	<i>roven</i> (van wonden).
<i>slooven</i> (voorschooten).	<i>sloven</i> (sukkels).
<i>toon</i> (wijzen en meerv. van toon = teen).	<i>tonen</i> (klanken).
<i>troonen</i> (meelokken).	<i>tronen</i> (meerv. van troon).

92. Voor de volkomen of de lange *e* is het moeilijk een eenvoudigen regel te geven, wijl de *e* in open lettergrepen ook toonloos is als b.v. *be-ge-ven*. De *V.* en *Te W.* wilden bovendien zich houden aan het gebruik, dat de vroeger zacht-lange *e* door een enkel, de vroeger scherp-lange *ee* door een dubbel teeken voorstelde.

Zij stelden na onderzoek, wanneer de *e* zacht en wanneer zij scherp was, deze regels:

1. Men schrijft met een zacht-lange *e*.

a. de woorden, waarin de *e* uit *a* of *i* is ontstaan en nog wel met *a* of *i* afwisselt: *edel* (*adel*), *veren* (meerv. van *veer* — *varen*); *neven* (*nichten*); *gelederen* (*gelid*).

b. de woorden, waarin de *e* met de onvolkomen of korte *e* afwisselt: *bezie-bes*; *deken-dekken*; *even-effen*; *klepel-kleppen*.

c. de woorden, waarin soms de *eu* gehoord wordt: *sneven*, *sneuvelen*; *lenen-leunen*; *stenen-steunen*.

d. de sterke werkwoorden, ook in hun vervoeging: *gebeten* (van *bijten*), *geschreven* (van *schrijven*), *lezen*, *gelezen* enz.; en *verhelen*, *teren*, die vroeger sterk waren.

Uitgez. *heeten* en *bleeke* (van *blijken*), *weeke* (van *wijken*), *deesem* (*deegsem* van *dijgen*).

2. Men schrijft met een *scherp*-lange *ee*:

a. de woorden, waarin de *ee* uit *ei* ontstaan is of nog met *ei* afwisselt: *breede-verbreiden*; *heelen-heil*; *gereed-bereiden*; *steen-stein*.

Uitgez. het achtervoegsel *heden*: *waarheden-waarheid*, waarin De Vr. en Te W. de gebruikelijke spelling gehandhaafd hebben, wijl de spelling *waarheeden* tot een te zware uitspraak der *ee* kon verleiden.

b. de woorden, waarin de *ee* door samentrekking van twee lettergrepen is ontstaan: *onweer* (*onweder*), *kweelen* (*kwedelen*), *preeken* (*prediken*), *mee* (*mede* of *honigdrank*) *leege* (*ledige*), *verweeren* (in verband gebracht met *weder*), enz.

c. de *e* op het einde van éénlettergrepige woorden: *zee*, *vee* enz.

d. de uitgangen *eelen*, *eeren*, *eezen*, *eesche*: *paneelen*, *trotseeren*, *Chineezen*, *Portugeesche*.

(niet in andere uitgangen als: *magneten*, *bibliotheken*, *hypothesen* enz).

Vr. 1. Hoe schrijft *gij*: *Europeeër* of *Europeër*?

2. Wat is het verschil tusschen: *Ga vrij uw gang*, *gij behoeft u niet te geneeren* en *Hij moest zich generen met sigaren te verkoopen*.

93. Let op de schrijfwijze van:

<i>beren</i> (verscheurende dieren).	<i>beeren</i> (mannelijks-varkens, muurstukken, waterkeeringen).
<i>delen</i> (planten, dorschvloeren).	<i>deelen</i> (gedeelten, ook een werkw.).
<i>helen</i> (bergen, verstoppelen).	<i>heelen</i> (heel maken, genezen).
<i>keren</i> (vegen).	<i>keeren</i> (meerv. van <i>keer</i> en een werkwoord b.v. <i>omkeeren</i>).
<i>rede</i> (verstand, redevoe-ring).	<i>reede</i> (ankerplaats).
<i>slepen</i> (gesleept worden en meerv. van <i>sleep</i>).	<i>sleepen</i> (voorttrekken, doen slepen).
<i>veren</i> (overvaarten).	<i>veeren</i> (vederen, pluimen).

94. Men schrijft een *ie*:

a. op 't einde van een woord: *drie, knie, tralie, olie* enz. Uitgez. *Januari, Februari, Juni, Juli*.

b. In 't midden van een woord, wanneer de *ie* een vollen klank heeft; dus:

1°. in 't meervoud: *knie ën, melodie ën, harmonie ën* enz., maar niet in: *oliën, traliën, maliën, leliën*;

2°. in de woorden op *ief, iek, iet*: *substantief, fabriek, Jezuiët, Israëliet* enz.; *substantieven, fabrieken, Jezuiëten, Israëlieten*, enz.

Vr. 1. Waarom niet in: *fabrikant, Jezuïtisme, republikeinsch* enz.

2. Men ziet wel eens: *zefier* en *zefir*; *zefieren* en *zefirs*. Hoe wil men dan die woorden uitgesproken hebben?

3. Welk verschil is er tusschen: *geniën* en *geniëen*?

95. Men schrijft een *i*

a. in den uitgang **isch**: *Pruisisch, grammatisch, Pruisische, grammatische* enz.

b. in de uitgangen **ik** en **it**: *perzik-perziken; kievit-kieviten*.

c. in vreemde woorden als: *decimeter, liter, machine, titel*, enz. en *coëfficiënt, quotiënt, patiënt, Daniël* enz.

Vr. Waarom zou men de *y* in familienamen behouden hebben als in: *De Ruyter, Huydecoper, Van Speyk* enz. en niet in aardrijkskundige namen als: *Leyden; Muiden*, enz.?

96. De **ei**, vroeger langer in de uitspraak dan **ij**, ver- tegenwoordigt nu denzelfden klank. De spelling met **ei** of **ij** kan dus niet op het gehoor beslist worden. Men moet door het zien der woorden leeren of zij met **ei** of **ij** worden geschreven. Eenigen dienst kan men ook hebben van de volgende regels:

Men schrijft met **ij**:

a. alle woorden, waarin **ij** uit **i** is ontstaan, zoodat in de meeste dialecten in die woorden nog de **i** gehoord wordt: *bijl, wijn, tijd*.

b. de vormen der sterke werkw. en de woorden daarvan afgeleid: *blijven, verblijf, drijven, tijdverdrif*. Uitgez. *beitel, leiden* (= doen gaan), *steiger, neigen*.

c. de vreemde woorden, die een *i* of *ie* hebben: *Parijs, Paris; partij, parti; tijger, tigre; galerij, galerie* enz.

97. Men schrijft met **ei**:

a. de woorden waarin **ei** met **ee** afwisselt: *uitbreiden, breed*, — *heil, heelen*, — *klein, kleen*, enz.

b. de woorden, waarin **ei** ontstaan is uit **a** of **e** vóór **n** of **l**: *einde, ende* — *heinde, hende* — *feilen, falen*.

c. de woorden, waarin *ei* uit *age* of *ege* is ontstaan: *meid*, *maged*, *maagd* — *leide*, *lagede* — *gezeid*, *gezeged* — *heining*, *hagening* — *dweil*, *dwagel* — *peil*, *pegel* — *teil* (bord) *tegel* — *klappei*, *klappege*.

d. de vreemde woorden die in 't Fransch *ai*, *ei*, *oie*, *eau*, *é* of *ée* hebben: *feit*, *fait* — *kapitein*, *capitaine* — *balein*, *baleine* — *prīj* (aas) *proie* — *schalmei*, *chalu-meau* — *karwei*, *corvéé* — *societeit* en *majesteit*, *société* en *majesté*.

dozijn, *krijt* zijn een uitzondering: deze woorden zijn aan het Latijn ontleend.

Let op het verschil tusschen:

<i>karwij</i> (zaad. Fr. <i>carvi</i>)	en <i>karwei</i> (<i>corvéé</i>).
<i>pijlen</i> (meerv. van <i>pijl</i>)	„ <i>peilen</i> (de diepte onderzoeken).
<i>stijl</i> (schrijftrant, post of pilaar) en	<i>steil</i> (sterk oplopend).
<i>verwijden</i> (wijder maken)	„ <i>uitweiden</i> over (breedvoerig spreken).
<i>zijl</i> (sluis, b.v. Delfzijl)	„ <i>zeil</i> (bv. van een schip).
<i>rij</i> (reeks)	„ <i>rei</i> (koor, groep, dans, zang).
<i>vijl</i> (smidswerktuig)	„ <i>veil</i> (te koop).
<i>bij</i> (b.v. honigbij)	„ <i>bei</i> (b.v. aardbei).
<i>fijt</i> (zweer)	„ <i>feit</i> (daad).
<i>vlijen</i> (zacht neerleggen)	„ <i>vleien</i> (aangename dingen zeggen).
<i>ijken</i> (b.v. gewichten ijken)	„ <i>eiken</i> (boomen).
<i>lijden</i>	„ <i>leiden</i> .
<i>rijzen</i>	„ <i>reizen</i> .
<i>nijgen</i> (buigen uit beleefdheid) en	<i>neigen</i> (in alle andere beteekenissen).

De medeklinkers.

98. De beginletter wordt geschreven volgens de uitspraak als *zeis* en *sijs*, *vier* en *fier*; — *te zamen*, *te zamen roepen*, *inzamelen*, *verzamelen*, en *samen*, *samenroepen*. Merk op 't verschil tusschen: *De sterren* (of *zijn oogen*) *fonkelden* (fig.) en *Het vuur vonkelde* (eig.) in *de smidse*.

Vr. 1. Is de spelling: *veertig*, *vijftig*, *zestig*, *zeventig* al of niet volgens de uitspraak?

2. *samen* is ontstaan uit *te zamen*, *tzamen*. Hoe verklaart gij de verscherping van de *z*?

3. In 't midden van een woord als: *verzamelen*, *gezamenlijk* hoort men nooit in *zamen* den scherpen medeklinker. Hoe verklaart gij dat?

99. De tusschenletter verdubbelt men alleen, waar het voor de uitspraak van den korten klinker noodig is, als: *stokken*, *krukken*, *gebitten*, *takken*, enz.

Vr. 1. Waarom verdubbelt men niet in: *Pruisen*, *kousen*, *IJsel*, *geescelen*?

2. Waarom is verdubbeling af te keuren in: *monniken*, *perziken*, *leeuweriken*, *kieviten*, *Gorkumer*, *Dokkumer*?

3. Waarom niet in: *Arnhemmer*, *Haarlemmer* en *notarissen*, *vonnissen*, *kernissen*?

4. Moogt gij ook van verdubbeling spreken bij: *Hij verbrandde*, *doodde*, *haatte*?

5. En bij: *oppas ster*, *mutsenwasch ster*, *verglaas sel*?

6. Waarom verdubbeling in: *flesschen*, *visschen* en niet in: *eischen*, *menschen*?

100. De *slotletter* wordt volgens de uitspraak geschreven, en is dus scherp, aan het einde van onveranderlijke woorden: *met*, *ach*, enz.

Vr. 1. Wanneer schrijft men aan het einde van veranderlijke woorden een zachten medeklinker, b.v. *hoed, schub; vlag; ik schrob, ik plaag; beloond, verbrand, getobd, geschrobd*? Volgens welk spellingbeginsel?

2. Waarom schrijft men *nog* met een *g*?

3. **aard** was vroeger *hard, haarde* (= sterk, zeer). Verklaar nu de spelling van *grijsaard, stouterd, vluggerd*.

4. Welk spellingbeginsel wint het, de afleiding of de gelijkvormigheid, in: *gezant, gebit, rit, snit*?

5. *Iemand* was vroeger in den 3en en 4en aanval: *iemanden*. Volgens welk beginsel schreef men vroeger en volgens welk schrijft men nu *iemand*?

6. Welk nut ziet ge in de spelling: *kruit* (buskruit) naast *kruid* (plant)?

101. De *ch* werd vroeger gehoord in: *mensch, flesch*, enz. Daarom behielden De V. en Te W. de, nu stom zijnde, *ch* in:

1°. *mensch, esch, flesch, visch, disch, vleesch, vorsch* enz.

2°. *brieschen, druischen, ruischen, eischen, hijschen, krijnschen, dorschen, navorschen, lesschen, blusschen, inlasschen, wasschen, wenschen, uitwisschen, Paschen* en *tusschen*.

Maar met *s*: *bruisen* (van *bruis* = schuim), *torsen, uitdossen, wassen* (groeien) en dus ook *gebruis, feestdos*.

Men behoudt de *ch* in: *vleesch, des vleesches, vleeschelijk*, omdat het in de uitspraak niet hindert; waar geen *s*, maar een *z* gehoord wordt, laat men de *ch* weg, als in: *drie vleezen, vleezig, ontvleezen* en dus ook *ontvleesd*.

Men schrijft: *glanzen* (werkw.) en *glansen* (zelfst. nw.), *glanzig*.

3. En in bijvoeglijke naamw. *fiks, links, slinks, fluksch, rechtsch, onverhoedsch, rechtstreeksch, schotsch, schuinsch, slaafsch, vergeefsch*, gevormd van de bijwoorden *fiks, links*, enz. En in de bijv. naamw, als

dagelijksch, *zijdelingsch*, *achterwaartsch*, gevormd van de bijwoorden: *dagelijks*, *zijdelings* en *achterwaarts*.

Met *s* worden geschreven: *bits*, *spits*, *flets*, *dras*, (moerassig) *wars*, *dwars*, *paars*, *kras* en dus ook: *bitse* woorden, *spitse* griffels, *fletse* wangen, *drasse* gronden, *dwarse* lijnen, *paarse* linten enz.

102. Er is onderscheid tuschen:

<i>as</i> (spil)	en <i>asch</i> .
<i>mos</i> (plant)	„ <i>mosch</i> (musch).
<i>lis</i> (strik)	„ <i>lisch</i> (plant).
<i>mars</i> (korf)	„ <i>marsch</i> .
<i>Rus</i>	„ <i>rusch</i> (de bies op drassige gronden).
<i>wis</i> (zeker)	„ <i>wisch</i> (stroowisch).
<i>tas</i> (hoop, stapel)	„ <i>tasch</i> (b.v. weitasch).

Let nog op: *De trots van dien man. Hij liep zoo trots* (bijw.) *Die man is trotsch*, en op: *Hij komt ras* (bijw.); *een rassche daad* en *verrassen*.

103. In strijd met den regel der gelijkvormigheid schrijft men vóór het achtervoegsel *nis* een scherpen medeklinker b.v. in *beeltenis*, *verbintenis*, *ontsteltenis*, *begrafenis*, *lafenis*, enz. wanneer de uitspraak dit eischt; dus niet in *geschiedenis*. *belijdenis* enz.

Om dezelfde reden schrijft men: *liefelijk*, *vreeselijk*, *aanhankelijk*, *koninklijk*, enz.

Men volgt vóór het achtervoegsel *lijk* echter den regel der gelijkvormigheid in: *behaaglijk*, *heuglijk*, *beveeglijk*, *ondraaglijk*, *walglijk*, *ontzaglijk*, enz.

Ter wille der uitspraak schrijft men *nk* inplaats van

ng in: *koninkje*, *rottinkje*, *palinkje*, *jonkheer*, *jonk-vrouw*, *koninkrijk*, *lanckmoedig*, *oorspronkelijk*, enz.

Vr. 1. Waarom zou men *bijbehand* in een *bijdehante* jongen schrijven met een *t*?

2. Waarom zou men niet *nk* schrijven in: *wandelingetje*, *dingetje*?

3. Verklaar de spelling van *degelijk*, *mogelijk* en *mooglijk*; van *belachelijk* en *hachelijk*.

4. Waarom deugt de spelling *dragelijk*, *heugelijk*, *genoegelijk* niet? (Spreek deze woorden, zoo geschreven, uit.)

104. Vóór de *t* schrijft men volgens de uitspraak *ch*, b.v. *recht*, *plicht*, *bracht*, *kocht* enz. behalve in:

1. de regelmatige vervoeging der werkwoorden: als *hij vraagt*, *hij zegt* enz.

2. de zelfst. naamw. gevormd door achtervoeging van *te*: *hoogte*, *laagte*, *gebergte*, enz. Enkelvoudige klinkers voor de *ch* zijn kort: *kachel*, *lichaam*, *richel*, *Uitgez. Rachel* en *Michiel*.

Vr. 1. Waarom schrijft men in: *hij vraagt* en *hoogte* een *g*?

2. Waarom schrijft men de verkorting van *Agatha*, n.l. *Aagt* met een *g*?

105. Volgens de uitspraak schrijft men: *knots*, *flits*, *spits* en *mits*. Terwille der afleiding echter: *reed's* (alreede), *sind's* (sedert), *gind's* (ginder) en ook *gid's* en *lood's*. Zoo ook *thans* (van *te-hand-s* = dichtbij), *thuis* en *althans*. Echter niet in *nochtans*, dat ontstaan is uit *nog dan*.

Vr. De afleiding wenscht de schrijfwijze: *thand's*. Wat is daartegen?

Vreemde woorden.

106. Vele woorden in onze taal zijn uit vreemde talen: Latijn, Grieksch, Fransch, enz. overgenomen. Men onderscheidt:

a. woorden, die geheel aan Nederlandsche woorden zijn gelijk geworden als *kroon*, *kelder*, *ketter*, *kaart*, *vlegel*, *brief*, enz. enz. Men behandelt ze geheel en al als Nederlandsche woorden.

b. woorden, die nog geheel het karakter van vreemde woorden behouden hebben, als *labyrinth*, *incognito*, *eau-de-Cologne*, *quadrille* enz. Men schrijft ze als in de taal, waaruit ze zijn overgenomen.

c. woorden, die in de uitspraak wel min of meer gewijzigd zijn, maar die toch nog aan hun vreemden oorsprong herinneren. Dat zijn de bastaardwoorden. Dit zijn o.a. *artikel*, *grenadier*, *sigaar*, *publiek* enz.

Behooren zulke woorden thuis in de taal der wetenschap of kunsten en zijn dus alleen gangbaar onder de meer ontwikkelden, dan schrijft men ze zoo veel mogelijk in hun eigen, vreemde spelling, b. v. *physica*, *philosophie*, *sympathie*, *synoniemen* enz.

Behooren ze daarentegen tot de gewone spreektaal van lieden van allerlei stand, ook van het gewone volk, dan schrijft men ze zoo veel mogelijk als Nederland-

sche woorden, b.v. *penseel*, *biljart*, *sigaar*, *bajonet*, *machinist*, *plantage* enz.

Merk op den vreemden uitgang *age* en de spelling van *philosoof* en *photograaf* naast *philosophie* en *photographie* en *philosophisch* en *telegraphisch*; de *ph* komt bij ons niet als eindletter voor.

Merk verder op:

<i>Doctor</i> (wetenschapp. titel)	en	<i>Dokter</i> (geneesheer.)
<i>Comedie</i> (blijspel)	„	<i>Komedie</i> (schouwburg).
<i>Commies</i> (ambtenaar op een regeeringsbureau of bij de posterijen)	„	<i>Kommies</i> (tolbeambte).
<i>locaal</i> (b.v. locale of plaatselijke toestanden)	„	<i>lokaal</i> (vertrek, zaal).
<i>critiek</i> (oordeelveling)	„	<i>kritiek</i> (hoogst gevaarlijk).
<i>credit</i> (het te-goed)	„	<i>krediet</i> (vertrouwen).

Grammatische figuren.

107. Verscheidene woorden hebben in den loop der tijden, buiten vervoeging en verbuiging, veranderingen ondergaan. Men noemt deze grammatische figuren. Het zijn meestal duidelijk hoorbare veranderingen, zoodat men, de uitspraak raadplegende, de woorden meestal in hun tegenwoordig gebruikelijken vorm zuiver kan schrijven.

108. Men onderscheidt voorvoeging en weglating aan 'tbegin van een woord en achteraanvoeging en weglating aan 't slot van een woord.

Vr. Benoem de grammatische figuren met de bovenstaande namen in:

slinksch, (ne) *geen*, *ie mand*, *ik zei*(de), (t) *negentig*, (t) *zeventig*

(vergelijk *tachtig*), *ik dacht(e)*, *kocht(e)*, *mocht(e)*, *te mijnen***t**, *ik placht***t**. *Ik zeg(ge)*, *verzoek(e)*.

109. Ook zijn door inlassching en uitlating in een woord veranderingen gekomen. Soms heeft er letterverspringing plaats gehad als in: *der*^{naar}*tien* van *drietien*.

Vr. 1. Benoem met inlassching of uitlating de grammatische figuren in:

*moede***l***oos*, *b(e)***a***ng*, *t(e)***e***lkens*, *goe(d)***l***ijk*, *zwaard***a***er*, *mijnen***t***halve*, *hwa(ad)***l***ijk*, *tuintje*, *than(d)***s**, *le(d)***e***r*, *boom***p***je*, *flesche***b***akje*, *lee(d)***l***ijk*, *ker(k)***m***is*, *boo(m)***g***aard*, *liefe***l***ijk*, *moeie***l***ijk*, *lei(d)***d***raad*, *rij(d)***t***uig*.

2. Wat merkt gij op in: *branden* (brannen, barnen. Vergelijk: *barnsteen*), in *vorst* (vrost, vriezen) in *wrocht*, *Christenen* (Kerstenen, Kerstmis).

110. Over de inlassching (epēthesis) nog het volgende: de inlassching van een *e* onderscheidt men gemakkelijk op het gehoor als in: *moede***l***oos*, *sterfe***l***ijk*, *monde***l***ing* enz.

De inlassching is willekeurig omdat men zoowel het eene als het andere zegt, *liefe***l***ijk* of *liefl***i***jk geriefel***i***jk* of *gerief***l***ijk*, *bijvoeg***l***ijk* oï *bijvoeg***e***lijk*, *vrouw***l***ijk* en *man***l***ijk* of *vrouw***e***lijk* en *mann***e***lijk*, *moei***l***ijk* of *moeie***l***ijk*, *verfoei***l***ijk* of *verfoeie***l***ijk* enz.

Men lassche echter geen *e* in bij het schrijven van: *draag***l***ijk*, *heug***l***ijk*, *beweeg***l***ijk* enz. wijl *drag***e***lijk* *heuge***e***lijk*, *bewege***e***lijk* enz. tot een verkeerde uitspraak zou leiden, nl. *dra-ge***e***lijk* enz.

Merk verder op: naamloos (*naamlooze brief*) en nameloos (*nameloos* of onnoemlijk groot *leed*), zinloos (*zinloos* of zinledig gepraat) en zinneloos (krankzinnig); — smaakloos (zonder smaak in eigenl. be-

teekenis) en smakeloos (zonder schoonheidszin) — werkloos (b.v. werkverschaffing aan de werkloozen 's winters) en werkeloos (ledig).

e komt voor in *beukeboom*, *pereboom*, *zonnebloem*, *hertekop*, *vossestaart*, *hazevel*, *kerkedienaar*, *messepunt* enz.; maar daar deze woorden vroeger op een *e* eindigden, mag de *e* hier niet ingelascht heeten,

Komen deze woorden in een samenstelling voor, waarvan het tweede lid begint met een *klinker* of een *h*, dan wordt *n* of *en* ingelascht:

vergelijk: *vossestaart* met *vossennoog*, *vossenhaar*; *beukeboom* met *beukenhout*, *pennepunt* met *pennenhouder*, *eendevleugel* met *eendenei*, *galgestrop* met *galgenaas* enz.

n komt niet voor in: *bedehuis*, *mede-arbeider*, *modeartikelen*, *rogge-halm* en meer woorden, waarin in de tegenwoordige taal nog de *e* gehoord wordt.

en wordt ook geschreven in:

slavenkleed, *boerenmeid*, *gravinnenkroon*, *heerenhuis*, en meer samenstellingen, waarvan het eerste lid een persoonsnaam is, die een geheel stand vertegenwoordigt.

Hoofdletters.

111. Met een hoofdletter schrijft men:

1°. Het eerste woord van elken volzin, van een versregel en van een opschrift.

2°. Alle doopnamen en bijnamen en familienamen: *Hendrik*, *Hendrik de Leeuw*, *Willem de Zwijger*; — *Pieter Adriaanszoon van der Werf*. Ook *Van der Werf*. *Op den Oort*, want het begin van een eigennaam moet aangewezen worden door een hoofdletter.

3^e. Woorden die geen persoonsnamen zijn maar als persoonsnamen voorkomen (personificatie): *De Armoede woont vaak bij de Luiheid. De Moeder was ongerust. De Burgemeester kwam binnen.*

4^e. Aardrijkskundige eigennamen: *De Rijn ontspringt in Zwitserland; Noord-Brabant, de Etna, Java, Kaap de Goede Hoop.*

Maar: Noordbrabantsch, Zuidamerikaansch enz.

5e. de bijvoegl. namen, van eigennamen afgeleid: *Duitsch, Belgisch.*

6e. Ieder hoofdwoord in titels: *Generaal Knoop, de Hooge Raad, de Provinciale Staten, Weledelgestrenge Heer, Zèereerwaarde Heer.*

Merk op: *Weledelgestreng, Hooggeleerd, Weledelzeergeleerd* enz. schrijft men als één woord.

7e. De namen van maanden en dagen: *Juni, Maandag, Pinksteren.*

Vr. 1. Welk verschil is er tusschen: *Ik spreek Van Heutz* en *Ik spreek van Heutz*?

2. Hoe schrijft gij de bijv. nw. gevormd van: *Oost-Pruisen, Zuid-Frankrijk, West-Europa*?

Woordteekens.

111. De woordteekens zijn:

a. Het Koppelteken: *Gouverneur-Generaal. Klein-Azië.*

b. Het Klemtoonteken: *Hij had één gebrek. Hij zat er nõg.*

c. Het weglatingsteken: *Hij zou' in 't huis gaan. Menu's, Canape's.*

Bij dichters: *Vrees d'Oceaan, zoo woest en wreed. Daarentegen niet in: Verbeelding, grijpende om zich heen, wjl de toonlooze e vóór een woord dat met een klinker begint, niet meetelt.*

- d. Het samentrekkings- *staâg* voor *stadig*, *gebeên*
teeken: voor *gebeden*, *daân* voor
dadên.

Echter alleen bij ongewone samentrekkingen, dus niet in: *leer* voor *leder*, *leege* voor *ledige* enz.

e. Het afbrekingsteeken: *d. i.* voor *dat is*, *b. v.* enz.

f. Het deelteeken: *maïs*, *priëel*.

Echter niet, waar geen vrees voor misvatting is als in: *georgel*, *medearbeider*, *Leonard*.

Het gebruik wil *petroleum*, *museum* enz. zonder deelteeken en *Israël*, *prismoïde* met een deelteeken.

Vr. Waarom zou de dichter de *n* invoegen in:

(Nu) Waagt zich, ten vesten uit, een bootjen op de stroomen.
en waarom geen weglatingsteeken bezigen in:

Een landhuis stond aan de Arn. Het mag er nog wel staan.

2. Op welken grond zoudt gij een deelteeken verwachten op *museum* en niet op *prismoïde*?

3. Waarom schrijft gij geen samentrekkingssteeken op: *elkaar*,
(Hij gaat) *mee*, *onweêr*?

113. Over het gebruik van het koppelteeken is op te merken, dat het voorkomt in:

a. in woorden, waarin eigennamen of van eigennamen gevormde adjectieven voorkomen: *Deli-tabak*. *Indo-Germaansch* *Berlijnsch-blauw*, enz.

b. in titels, die bestaan uit twee bastaardwoorden: *adjunct-commies*, *Luitenant-Kolonel* of uit een Nederlandsch woord en een bastaardwoord: *grootmeester-nationaal*, *Staten-Generaal* enz.

c. in aardrijkskundige namen. *West-Borneo*, *Nieuw-Guinea*, *Noord-Amerika* enz.

Echter niet in adjectieven, daarvan gevormd: *Noordamerikaansch*.

d. In samenstellingen, waarvan het eerste lid alleen betrekking heeft op het eerste gedeelte der volgende

samenstelling: *Oude-mannenhuis, St.-Hubertusdag, Vijf-ringenstraat.*

e. in aaneenkoppelingen als: Een *sta-in-den-weg*, een *kruidje-roer-mij-niet*. Er ontbrak nog een *ik-weet-niet-wat* aan, enz.

Vr. 1. wat zou bij weglating van het koppelteeken de beteekenis zijn van: *zijden-kousenwever, St.-Nicolaasfeest?*

2. Schrijft gij met of zonder koppelteeken: *Hoogere(-)Burgerschool, Fijne(-)broodjesbakker, St.(-)Petersburg, mooie(-)heerenpakken, witte(-)heerenhoeden?*

3. Waarom een koppelteeken in: *'s-Gravenhage, 's-Hertogenbosch?*

4. Zou er verschil in beteekenis zijn tusschen: *Hooge-brugstraat* en *Hooge Brugstraat?*

5. In *'s-Bosch, 's-Hage* kan men van geen koppelteeken spreken maar wel van een weglatingsstreep, als in: *B-o-Zoom*. Verklaar dat.

Leesteekens.

114. De leesteekens maken het goed begrijpen bij het lezen gemakkelijk. Meestal dienen zij om de gewenschte langere of kortere rust bij het lezen aan te wijzen.

Ze zijn:

a. de komma, die dient om een kleine rust aan te wijzen en aldus een bepaling, bijstelling, of bijzin te begrenzen. *Na deze eerste, mislukte poging. Kortenaar, de held der Maas, sneuvelde bij Lowestof. God, die zoo goed is, zal mij wel helpen.*

- b. de punt-komma, die een langere rust aanduidt en daarom geplaatst wordt tusschen twee volzinnen, die minder innig zijn verbonden: *De Russen leden nederlaag op nederlaag; toch wilden zij van geen vrede hooren.*
- c. de punt, die eene nog langere rust aanwijst, en geplaatst wordt om aan te wijzen, dat de schrijver een volzin als geëindigd beschouwt: *Jan had gedurende al de jaren, die , hard gewerkt; hij had . . . , . . . En toch bleef hij . . . arm.*
- d. de dubbele punt, die aanwijst dat hetgeen volgen zal, een opnoeming of een verklaring zal brengen: *Er zijn drie Amerika's: Noord-Amerika, Middel-Amerika en Zuid-Amerika. Hij zei: „Nooit zal ik er in toestemmen.” Hij moet er alles van weten: Is hij er niet aanhoudend bij geweest?*
- e. het vraag-teeken, *Wanneer komt gij? — Waarom nu reeds vertrokken?*
- f. het uitroep-teeken, *Welk een vreugde!*

Vr. 2. Welk verschil is er tusschen: *Hij heeft nog andere, oude boeken* en *Hij heeft nog andere oude boeken?* — Tusschen *Tweede, verbeterde druk* en *Tweede verbeterde druk?* — *Het laatste overblijfsel van vroegere, gelukkige jaren* en *Het laatste overblijfsel van vroegere gelukkige jaren?*

In welken der volgende zinnen moet een komma als leesteeke niet mee tellen:

Het water, dat in de zee is, bevat veel zout.

Wassenaar van Obdam, die eerst by de cavallerie had gediend, werd Luitenant-admiraal.

De tamme kastanje, die veel warmte behoeft, wordt bij ons in natte zomers niet rijp.

De sigaar, die gij nu rookt, is geuriger dan die, welke gij gisteren hadt.

3. Waarom is de vet gedrukte komma gewenscht in :

Ik had mij in Rotterdam geen tijd gegund om iets te gebruiken en meende ook, daarmede den vervelenden tijd op de pleisterplaatsen te slijten.

Behalve de achterkamer was er in het huis van Petrus Stastok Senior nog een achterkamer, waarin ik u nader denk binnen te leiden, naar een kleinen tuin, waarop zij uitzag, niet onaardig de twin-kamer geheeten.

Hier, geloof ik nu, zal hij zijn leven wel eindigen.

4. Van welken invloed is de plaats der komma op de betekenis van het volgende :

Hij is er (,) alleen (,) om u te plagen, heen gegaan.

(Het is nacht. Het bliksemt). De hemel gloeit (,) alleen (,) om hem (den wandelaar) nog meer te blinden.

5. Welken invloed heeft de weglating der vette komma in :

En haastig, om d'Engelschen kotter te ontsnellen, Door kruiste de bom het gepekeld sop.

Van d'omgang van zijn breeden muur,

Uit tofsteen, ruw gehouwen,

Placht Diedrijk . . . rond te schouwen.

Misschien, zeide Odysseus, zullen de menschen ons wel willen zeggen, waar wij zuivere bronnen kunnen vinden, en ons van hunne schapen verkoopen voor onze verdere reis.

Men zag de dartle vlam, al kronklend opgestegen, Als zocht zij d'doorsprong van heur aanzijn weer, omhoog.

Leer hun, lijden. Leer hun, dulden wat . . .

De hond beklaagde zich bij Jupiter over de vele mishandelingen en Jupiter verbood, hem anders dan met den stok te slaan.

Zij zijn niet meer, de Noorsche fabelgoden.

(De toren) Die op 't dorpje neerziet, dat zich aansluit van
rondom,

Als een herder, die zijn kudde aan zijn voeten ziet geschaard.

6. Welken dienst doet de dubbele punt in:

De vijand naakt, men slaapt, geheime huisverraderen verbergen 'tonheil of verdeelen de aandacht: rust, begoochling van 't vermaak,

Men wordt van trans en wallen

Met slappe handen afgeweerd:

. Het bolwerk was gevallen.

Het bolwerk, sterker dan een muur,

Uit hecht metaal geklonken:

De dapperheid van 't strijdbaar hoofd

Was aan de burcht ontzonken.

De troep kwam later op het pad,

Waar Scholte Stuggink praat voor had:

Zijn makkers uit den gulden tijd,

Dien vlieger, tol en bal verblijdt.

De Louwmaand had de Mei getrouwd:

Een Fransche markgraaf, leelijk, oud,

En gierig als het graf, het puikje van de schoonen.

7. Zoek in het volgende vier komma's, waarvan het wenschelijk is, ze door een kommapunt te vervangen:

Zij hadden een druk en werkzaam leven geleid en van wat zij genoten hadden, kon men de sporen nog zien in de bibliotheek van het kasteel, waar de buitenlandsche litteratuur verzameld was, in den mooi onderhouden tuin, waar zeldzame planten stonden, die er prachtig groeiden, in den welvoorzienen kelder, waar oude Bordeaux- en Rijnwijn bewaard werd, in ...

8. Waarom zou Staring telkens een kommapunt gezet hebben in:

't Werd nacht; de kim betrok; geen vogel zong aan 't pad,

Waar langs een reizend man het wijde woud doortrad.

115. De andere leestekens zijn:

g. het beletsel-
teeken, dat aanwijst, dat de spreker den
volzin niet kan of durft volein-
digen: *Dat is eerst een vroolijk
leven leiden: rijden en rossen, het
geld met volle handen weggeven,
en dan*

*En ik dacht, zoo me dat nu
een nieuw mensch verbeeldt,
Dan... de oude was beter voor
God.*

h. het aan-
halingssteeken, „Kom,” riep hij „ga dadelijk
mee!”

i. de aandachts-
streep, die de gedachte wekt, dat iets bij-
zonders, iets merkwaardigs volgt:
*Hij dacht er veel geld te vinden
en hij vond — een leege brandkast!*

j. de haakjes, die een ingelaschten zin begrenzen:
*Van lessen sprak ik, doch (om
misverstand te weren). Van voor-
beeldslessen was het.*

Soms doen ook twee streepjes den dienst van haakjes:
*Gij waart steeds — en ik zeg dit niet om u te vleien —
een vlijtig, rechtschapen man.*

Het afbreken van woorden in lettergrepen.

116. De regels voor het afbreken van woorden in
lettergrepen blijken uit de volgende voorbeelden:

a. samenge- *klei-streek, voort-aan, elk-ander,*
stelde woorden, *al-om.*

b. Woorden met voor- of achtervoegsels, wanneer deze een lettergreep vormen: *be-droefd*, *ont-erven*,
grijs-aard, uitgez.
vein-zaard en *grijn-zaard*.

c. woorden met verkleiningsuitgangen:

boom-pje, *boek-ske* enz.

d. vreemde woorden: *lo-co-mo-tief*. *Ha-dri-a-nus*,
bi-jou. *Di-jon*, *Mon-ty-on*.

Wat de tusschenletter betreft, men handelt aldus:

a. bij een alleenstaande tusschenletter: *oo-gen*,
lee-raar.

b. bij twee tusschenletters: *fles-schen slan-gen*.

c. bij meer tusschenletters: *amb-te-naar*, *kor-sten*.

Vr. 1. Waarom zou men *naaste* en *beste* aldus afbreken:
naas-te, *bes-te*.

2. Hoe zoudt ge doen met woorden, welke gij niet op een wijze kunt afbreken, die u voldoet, als: *kachel*, *bochel*, *kuchen*, *papaatje* enz.?

De rededeelen.

117. De woorden worden naar hun beteekenis of naar hun dienst verdeeld in tien soorten, n.l. zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, voornaamwoorden, telwoorden, werkwoorden. bijwoorden; lidwoorden, voorzetsels, voegwoorden en tusschenwerpsels.

Vr. 1. In: *Herman liep vlug, want Herman vreesde voor den sterken Piet.* komen zeven verschillende rededeelen voor. Welke noemt men naar de beteekenis, en welke naar den dienst?

2. Waardoor onderscheidt zich tot zelfstandig naamwoord van het werkwoord, en het bijvoegl. naamw. van het bijwoord?

3. Verklaar den naam *rededeelen*.

Zelfstandige naamwoorden.

118. Zelfstandige naamwoorden of substantieven zijn de namen van werkelijke zelfstandigheden of van wat als een zelfstandigheid wordt voorgesteld; b.v. *boom, tak; groei, hoogte.*

Vr. 1. Op welk dezer voorbeelden is het eerste en op welk het tweede gedeelte der definitie van toepassing?

2. Gij merkt aan een man op: *kracht, vlugheid, loopen*, enz. gij kunt dan alleen over zijn *kracht, vlugheid, loopen*, enz. en niet over hem spreken, b.v. *zijn kracht is groot* enz. Het is dan alsof gij die kracht van hem los denkt en als iets afzonderlijks,

of zelfstandigs beschouwt. Noem nu op, wat gij van een *huis*, een *kat*, een *slaaf*, kunt los denken en alzoo als een zelfstandigheid voorstellen.

3. Wat beteekent letterlijk het woord *naamwoord*? Zoudt gij het werkwoord ook een *naam-woord* kunnen noemen? En het bijwoord?

119. De zelfstandige naamwoorden worden onderscheiden in twee groepen, n.l.

a. namen van werkelijke zelfstandigheden (concrete substantieven) als: *Piet*, *stad*, *rivier*, *bosch*, *water*.

b. namen van denkbeeldige zelfstandigheden (abstracte substantieven) of namen van iets dat eigen is aan een zelfstandigheid, als *luiheid*, *gezondheid*, *beweging*.

Vr. 1. Wijs aan, dat deze verdeeling reeds in de definitie van § 118 is aangeduid.

2. *abstract* beteekent *afgetrokken*. Noem op eenige abstracte substantieven, die noemen wat gij bij de beschouwing van een *boom* daarvan kunt aftrekken of als iets zelfstandigs los daarvan denken.

120. Wat aan een zelfstandigheid opgemerkt wordt, is

1e. een eigenschap, b.v. *goedheid*, *braafheid*,

2e. een toestand b.v. *vrijheid*, *gezondheid*,

3e. een werking b.v. *verheffing*, *gejuich*. Men verdeelt daarom de abstracte substantieven in: 1e. namen van eigenschappen of hoedanigheden, 2e. namen van toestanden, 3e. namen van werkingen.

Vr. 1. Tot welke dezer drie soorten behooren de volgende substantieven: *slavernij*, *koppigheid*, *onafhankelijkheid*, *besproeiing*, *geloop*, *opgewondenheid*, *reis*, *toorn*, *wijsheid*, *vreugde*, *vermeerdering*, *neerslachtigheid*?

2. Waarom moet men de volgende substantieven niet tot de

abstracte rekenen: *jaar, dag, uur, eeuw* enz. En waarom niet: *meter, citer, pond*?

3. Waarom ook niet de namen van windstreken als: *het Oosten, het Zuiden*, enz.

4. Tot de abstracte substantieven behooren ook niet woorden als: *engel, nimf, elven, eunjerwijven* enz. Waarom niet?

121. Onder de concrete substantieven merkt men er op als

1e. *tafel, huis, Willem, boom*, waarbij men aan een bepaalden vorm, aan een ingesloten zijn binnen grenzen kan denken, en

2e. *wijn, laken, ijzer, lucht*, waarbij men de zelfstandigheden zich zonder bepaalden vorm, zonder grenzen voorstelt.

De zelfstandigheden van de eerste groep heeten *voorwerpsnamen*, die van de tweede heeten *stofnamen*.

Vr. 1. Benoem als voorwerpsnaam of stofnaam de ruim gedrukte substantieven in: *Steen is hard. Geef mij dien steen eens aan. De wateren van Nederland. Dat is een fraai bosch. Met bosch bedekte bergen. Met dat ijzer heeft hij mij geslagen. Het Fransche volk. Er was veel volk op de been. Dat is een groote visch. Wij eten visch. Diamant is hard. Dat is een fraaie diamant.*

2. Volgens de definitie kunnen stofnamen niet in het meervoud voorkomen, en kunnen *Fransche wijnen* *Duitsche bieren*, al zijn het ook namen van stoffen, toch geen stofnaam heeten. Verklaar dat.

122. Onder de voorwerpsnamen zijn er als: *Willem, Nijmegen, Europa, de Maas*, welke men aan éen zelfstandigheid geeft om die van alle andere derzelfde soort te onderscheiden. Zij heeten *eigennamen*. En er zijn er als: *deur, hamer, hond*, die alle zelfstandigheden eener zelfde soort met elkander gemeen hebben. Zij heeten *soortnamen*.

Franschen, Duitschers; Pyreneëen, Apennijnen; Hebriden, Azoren worden bij de eigennamen gerekend.

Vr. 1. Benoem met eigennaam of soortnaam de ruimgedrukte substantieven in: *In dat koffiehuis zijn drie Jannen. Dat is me een Bram. Hij is nu een Cresus. Cresus was een rijke Koning. Cicero was een groot redenaar. Zoo gemakkelijk zoo zonder oefening en inspanning wordt men geen Cicero. Rembrandt en Rubens waren groote schilders. In dat museum vindt men een Rubens en drie Rembrandts. Ik heb Vondel gekocht. Vondel werd geboren te Keulen.*

2. Maak nu een tabel van de verdeeling en onderverdeeling der substantieven.

3. Benoem als abstract of concreet zelfst. naamw. de ruimgedrukte in:

Ons huis heeft een fraaie gang. Met tragen gang. De wandeling heeft mij vermoeid. Om die stad zijn fraaie wandelingen. De som van twee grootheden. De grootheid van dien man. Apotheker, geef mij een mondspoeling. Die trap heeft dertien treden. Het paard gaf hemeen trap. De loop der gebeurtenissen. De loop van een kanon. Schrijf eens een evenredigheid op. Wij bewonderen in dat gebouw de fraaie evenredigheid van lijnen. De oudheid van dat gebouw. Een koopman in oudheden. De Dwaasheid reisde met hem mee. De dwaasheid van dien man. De regeering verveelde eindelijk Karel V. De regeering heeft bepaald, dat....

123. Sommige woorden noemen een verzameling van gelijksoortige zelfstandigheden als: *volk, troep, menigte, kudde, geboomte, jongelingschap*. Zij heeten verzamelingen of collectieven. Zij doen dus in het enkelvoud aan een meervoud denken.

Vr. *Boomen, bloemen* doen ook aan een meervoud denken. Waarom noemt gij ze niet collectieven?

Het lidwoord.

124. In: de *jongen*, het *paard*, 'n of een *paard*, komen de woordjes *de*, *het*, *een* voor, die de onafscheidelijke gezel zijn van het substantief, zoodat zij er als het ware een lid van uitmaken. Ze heeten lidwoorden. De en het wijzen aan, dat een bepaalde zelfstandigheid bedoeld wordt, b.v. *De boer heeft den ezel*, het *paard verkocht*. Zij heeten lidwoorden van bepaaldheid of bepaalde lidwoorden. Een duidt aan, dat uit een groep van zelfstandigheden er een willekeurige wordt bedoeld: b.v. *De boer heeft een ezel*, een *paard verkocht*. Een stelt dus de zelfstandigheid als onbepaald voor. Een heet daarom lidwoord van onbepaaldheid of onbepaald lidwoord.

Er zijn dus twee definities van het lidwoord, n.l. een van het lidw. van bepaaldheid en een van het lidw. van onbepaaldheid.

Vr. 1. Wanneer kan men zeggen: *Er is een generaal gesneuveld* en wanneer: *De generaal is gesneuveld*?

2. *Een* sluit de gedachte uit van twee of meer. Een doet dus aan een begrensde zelfstandigheid denken. Waarom wordt dus een stofnaam voorwerpsnaam als er een voor geplaatst wordt b.v. *Geef mij een hout*, een *ijzer*, een *diamant*?

3. Waarom kan men niet zeggen: *Hij heeft dikken stok*, *fijne pen*? En waarom wel: *Hij heeft wit krijt*, *lekkere olie*?

125. Daar de en het dienen om aan te wijzen, dat een bepaalde zelfstandigheid wordt bedoeld, spreekt het van zelf, dat zij weg blijven, waar die aanwijzing geheel overbodig is, n.l.

1^e. vóór een eigennaam: Jan, Londen, Europa.

2^e. bij een aanspreking: *Vader, help mij. Neef Jan, kom gauw. Treed binnen, Luitenant Jansen.*

3^e. waar een zelfstandigheid reeds voldoende bepaald is: *Mijn boek, Willems lei* enz.

Uitzonderingen zijn: de namen van rivieren en bergen: *De Rijn, de St. Gothard* en sommige namen van streken en steden: *De Veluwe, De Betuwe, Den Bosch, Den Haag* enz.

Vr. 1. Wat is het verschil tusschen: *de St. Bernhard* en *St. Bernhard*?

2. Waarom krijgt het lidwoord den klemtoon in: *Raadpleeg* het Boek en niet in: *Jan, kijk in het boek.*

3. Wat is het verschil tusschen het ruimgedrukte in: Het kleine Jantje *durfde niet* en Klein Jantje *durfde niet*. Het mooie Netje *zag er lief uit* en Mooi Netje *zag er lief uit*?

4. Waarom klinkt u vreemd in de ooren: *Hij zag klein boompje trillen. De vrouw stond voor gloeiend fornuis*?

5. Men zegt zonder lidwoord: *Overste B komt. Professor K vertrekt* en met het lidwoord: *De luitenant-kolonel B komt. De hoogleeraar K vertrekt*. Formuleer nu den regel voor de weglating van het lidwoord vóór een titel, gevolgd door een eigennaam.

6. Verklaar het gebruik van het lidwoord in: *De Hertog van Leicester. De Prins van Oranje.* — Ook in: *de brave Hendrik, de snuggere Willem.*

7. In: *Water is vloeibaar water* komt *water* in algemeenen zin

en in *Hij drinkt water* (= eenig water) komt *water* in deelenden (partitieven) zin voor. In welken zin worden nu de ruimgedrukte substantieven gebezigd in: *Zij plukten* appelen. Appelen zijn voedzaam. *Tijgers zijn bloeddorstig*. *De jagers schoten tijgers*. *Wijn heeft opwekkende kracht*. *Hij dronk* wijn.

8. Welken invloed heeft de plaatsing van het lidwoord een op een stofnaam?

9. Wat is het verschil tusschen: *Hij liep* als een dronkaard *over de straat* en *Hij liep* als dronkaard *over de straat*? tusschen: *Hij stierf* als held en *Hij stierf* als een held? Wat zoudt gij zeggen: *Hij kwam* als bedelaar *in de stad* of *Hij kwam* als een bedelaar *in de stad*? *Hij is beroemd als schaatsenrijder* of *hij is beroemd als een schaatsenrijder*. *Die dronkaard zwierde als schaatsenrijder* of *als een schaatsenrijder over de straat*.

Het bijvoeglijk naamwoord.

126. Eigenlijk zijn alle woorden, die als bepaling bij een zelfstandig naamwoord worden gevoegd, bijvoeglijk. Onder bijvoeglijk naamwoord of adjectief verstaat men echter:

a. de bepalingen, die een hoedanigheid of toestand noemen: *de hoge boom*, *de boom is hoog*, *de verheugde knaap*, *de knaap is verheugd*. *Hij ging ziek naar huis*.

b. de bepalingen, die aan een betrekking tot een andere zelfstandigheid, of tijd of plaats doen denken: *Hollandsche haring*, *Siegenbeeksche spelling*, *middeleeuwsche en hedendaagsche toestanden*, *de bovenste plank*.

c. de bepalingen, die de stof noemen: *gouden uurwerk*, *linnen kiel*.

Verder nog: voorwaartsche *beweging*, schriftelijke *kennisgeving* enz.

Vr. 1. Tot welke der bovengenoemde groepen behooren de adjectieven in: Een langdradig *verhaal*, vijandelijk *leger*, gezonde *knaap*, Het Koninklijk *Paleis*, Dat woord van den *dichter was een Koninklijk woord*. Vaderlandsche *geschiedenis*. Een neerslachtig *mensch*. Fraai *schrift*. De Gregoriaansche *tijdrekening*. De vorstelijke *gift van Carnegie*. Het vorstelijk *jachtslot*. Een vijandige *gezindheid*. Zoo *waarlijk helpe mij God* almachtig. *Hij ging gezond uit*. *Zij lachten zich slap*. *Zijt gij gereed?*

2. Zijn de bijvoegl. naamw. determinatief, explicatief of qualificatief in:

Zij verkochten het *zwarte* paard en niet het *bruine*. Verwacht van uw *luien* knecht geen *goed* werk. De kleine Linge stroomt door de *vruchtbare* Betuwe. Iedereen houdt veel van onzen *beminnelijken* oom Jan. Wij verkiezen *voedzame* spijzen boven *lekkere*. Zijn *welsprekend* woord maakte indruk. Wij bezochten het *nijvere* Twente.

3. Welk verschil is er tusschen een *goed minister* en een *goede minister*. b.v. *Een goed minister regeert met vaste hand*. *Een goede minister ziet licht kleine overtredingen door de vingers*.

Welk verschil bestaat er tusschen: een *groot Koning* en een *groote Koning?* Een *goed vorst* en een *goede vorst?*

4. Welk verschil in beteekenis is er tusschen: een *blijde knaap* en een *blijde tijding* — een *treurig man* en een *treurige tijding* — een *gezonde jongen* en een *gezonde drank* — een *ziekelyk man* en een *ziekelyk verschijnsel* — een *trotsch man* en een *trotsch antwoord* — een *onvoltooid gebouw* en een *onvoltooid deelwoord* — een *voltooid gebouw* en een *voltooid deelwoord?*

127. In: *de groote man en het kleine kind wandelen treden hoedanigheid en zelfstandigheid als reeds vereenigd in den zin op*. Men noemt het adjectief dan attributief

gebezigd. In: *Jan was ziek. Hij kwam neerslachtig thuis* geschiedt de toekenning eerst in den volzin. Het adjectief heet dan praedicatief gebezigd. Sommige adjectieven kunnen alleen praedicatief gebezigd worden als: *Hij is tegen vermoeienissen* bestand. *De zakkenroller maakte mij het horloge* afhandig enz. Andere kunnen daarentegen alleen attributief voorkomen als: *Een gouden horloge, een neteldoeksch japonnetje* enz.

Vr. 1. Zijn de adjectieven in het volgende attributief of praedicatief gebruikt: *Moeder lief, God almachtig, Zij schreeuwden zich schor. Zijn schorre keel. Staten-Generaal. Zij zijn behept met vele gebreken. Ziek en zwak, kon hij niet werken. De akker ligt braak. Maak mij niets diets. De breede rivier. Hij zal wel rijk terugkomen.*

2. Welk verschil in beteekenis bestaat er tusschen: Hij was den arbeid *gewoon* en Dat zijn mijn *gewone* bezigheden? Zij is haar lot *getroost* en De *getrooste* zieke? Wij zijn *bereid* u te helpen en De voor ons *bereide* tafel?

128. Een adjectief kan geheel en al substantief worden als: *de zot, de dwaas*. Vaak doet het ook geheel en al den dienst van een substantief, maar behoudt nog het uiterlijk van een adjectief, b.v. *De blinde werd geleid door den doove. De rijke moet den arme ondersteunen. Sommige oude menschen houden meer van het ouderwetsche dan van het nieuwmodische*. In dat geval heet het bijvoegl. naamw. zelfstandig gebruikt.

In: *Ik zag twee bedelaars, een ouden en een jongen. Van zijn paarden heeft hij het oude verkocht en het jonge gehouden* zijn de adjectieven niet zelfstandig gebruikt. De zelfstandigheid is immers vooraf ge-

noemd en het adjectief is dus alleen niet voldoende om ons de bedoelde zelfstandigheid te noemen.

Vr. 1. Zijn de adjectieven zelfstandig of bijvoeglijk gebruikt in: De *wijze* stoort zich niet aan de praatjes der *onverstandigen*. Het *nieuwe* is niet altijd beter dan het *oude*. In zijn tuin staan allerlei bloemen: *kleine* en *grootte*, *paarse* en *roode* en *gele* enz. De *nederige* zal verhoogd, de *hoovaardige* zal vernederd worden. Wij verkiezen lichte sigaren boven *zware*. De *kreupelen* dansten ook mee. De *blinden* zijn meestal opgeruimd. Grootte boomen en *kleine*, ouderwetsche kleeding en *nieuwmodische*.

En in: Jan was *ziek*. De *grootte* hond. Zij kwamen *afgemat* thuis??

2. De woordjes *zoo* en *hoe* kunnen een hoedanigheid aanduiden, in plaats van ze te noemen. Dan doen zij dus den dienst van een adjectief. Bij welk substantief behooren zij dan in het volgende:

Ja, vroolijk en geestig, *zoo* was hij altijd. *Hoe* vindt gij den zieke, Dokter? Wat was hij neerslachtig! *Zoo* heb ik hem nooit gezien. *Hoe* was hij onder dat verhaal? Langwerpig of vierkant, *hoe* wenscht gij de tafel?

3. De vraag: *Hoe* hebt gij den weg gevonden? kan op twee wijzen opgevat worden. Op welke?

Voornaamwoorden.

129. In plaats van een zelfstandigheid te noemen kan men haar ook door een woord aanduiden, b.v. in plaats van: Jan *komt* kan men zeggen: hij *komt*, of in plaats van: Jan *is grooter dan* Piet en Vaders *boek*: Deze *is grooter dan* die en Zijn *boek*. Hij, *deze*, *die*, *zijn* heeten voornaamwoorden!

Voornaamwoorden zijn dus woorden, die niet noemen, maar aanduiden.

Vr. 1. Is een *voor-naamwoord* ook een *naamwoord*? — Verklaar dat men voornaamwoorden bij *stadhouders* zou kunnen vergelijken.

130. De voornaamwoorden kunnen den dienst doen van een substantief als: Hij *gaat*. Deze *is beter dan* die of van bepaling van een substantief b.v. Deze *jongen*. Dat *paard*. Ons *huis*, m. a. w. er zijn zelfstandige en bijvoeglijke voornaamwoorden.

Vr. 1. De bepaling, die ligt in een bijvoegl. naamwoord, is uit zich zelf duidelijk; die in een bijvoegl. voornaamwoord niet. Verklaar dat uit: *de groote hond*; *zijn hond*.

2. Eigenlijk kan men dat reeds afleiden uit de termen: *bijvoeglijk naamwoord* en *bijvoeglijk voornaamwoord*. Verklaar dat.

Persoonlijke voornaamwoorden.

131. De persoonlijke voornaamwoorden duiden een zelfstandigheid aan, doordat zij te kennen geven in welke betrekking de bedoelde zelfstandigheid tot den spreker staat.

Vr. 1. In welke betrekking staat zij tot den spreker in: Ik *schrijft* en in welke in: Gij *schrijft*?

2. Van *Hij schrijft* beweerde iemand, dat *hij* de zelfstandigheid aanwijst, van wie gesproken wordt. Waarom is dat niet scherp genoeg? En waarom is het beter te zeggen, dat *hij* een zelfstandigheid aanduidt die noch spreker, noch toegesprokene is?

3. Welke persoonl. voornaamw. heeten: eerste persoon, tweede persoon, derde persoon?

132. Voor *mijn, ons, uw, zijn, haar, hun* als zij voorkomen als bijvoeglijke bepaling b.v. *mijn boek, ons boek, uw boek, zijn, (haar hun) boek* heeft men een

afzonderlijken naam, n.l. dien van bezittelijk voor-
naamwoord. Daarom komen de persoonlijke voor-
naamwoorden alleen zelfstandig voor.

133. De persoonlijke voornaamw. van den eersten en
tweeden persoon: *Ik, gij, je, jelui, jullie*, enz., zeggen
niets van het geslacht der bedoelde zelfstandigheid; die
van den derden persoon: *hij, zij, het* wijzen echter ook
het geslacht aan.

Vr. Verhoogt dit laatste de duidelijkheid van den volzin in:
*De vader vroeg zijn dochter of hij komen zou. De vader vroeg zijn
dochter of zij komen zou?*

En in: *De vader vroeg zijn zoon of hij komen zou? De moeder
vroeg haar dochter, of zij komen zou?*

Welk woord zoudt gij in plaats van *hij* gebruiken om aan
te wijzen, dat de laatstgenoemde bedoeld is?

134. Het persoonlijke voornaamwoord het wijst iets
als bepaald aan: *Hij verkocht het paard, omdat het
te oud was. — Hij was vroolijk en ik werd het ook? —*
3. *Zij juichten en wij deden het ook* — 4. *Gelooft gij
het, dat de Engelschen den Boeren volledig zelfbestuur
zullen geven? Neen, ik geloof het niet.* — 5. *Hij wilde
mij vertellen dat de goudmijnen in Zuid-Afrika eindelijk
uitgeput zouden geraken, dat dan de vreemden voor
een groot gedeelte zouden vertrekken.... en dat....,
maar ik wist het al lang.*

Vr. 1. In voorbeeld no. 1 wijst het een zelfstandigheid aan,
zeg nu, wat het aanduidt in no. 2, 3, 4 en 5?

2. In: Het *regent*, Het *sneeuwt* is het *onbepaald* voornaam-
woord. Waarom?

3. Wat is nu het verschil tusschen het als persoonlijk en
als onbepaald voornaamw.?

Vr. 1. Is een *voor-naamwoord* ook een *naamwoord*? — Verklaar dat men voornaamwoorden bij *stadhouders* zou kunnen vergelijken.

130. De voornaamwoorden kunnen den dienst doen van een substantief als: Hij *gaat*. Deze *is beter dan* die of van bepaling van een substantief b.v. Deze *jongen*. Dat *paard*. Ons *huis*, m. a. w. er zijn zelfstandige en bijvoeglijke voornaamwoorden.

Vr. 1. De bepaling, die ligt in een bijvoegl. naamwoord, is uit zich zelf duidelijk; die in een bijvoegl. voornaamwoord niet. Verklaar dat uit: *de groote hond*; zijn *hond*.

2. Eigenlijk kan men dat reeds afleiden uit de termen: *bijvoeglijk naamwoord* en *bijvoeglijk voornaamwoord*. Verklaar dat.

Persoonlijke voornaamwoorden.

131. De persoonlijke voornaamwoorden duiden een zelfstandigheid aan, doordat zij te kennen geven in welke betrekking de bedoelde zelfstandigheid tot den spreker staat.

Vr. 1. In welke betrekking staat zij tot den spreker in: Ik *schrijf* en in welke in: Gij *schrijft*?

2. Van *Hij schrijft* beweerde iemand, dat *hij* de zelfstandigheid aanwijst, van wie gesproken wordt. Waarom is dat niet scherp genoeg? En waarom is het beter te zeggen, dat *hij* een zelfstandigheid aanduidt die noch spreker, noch toegesprokene is?

3. Welke persoonl. voornaamw. heeten: eerste persoon, tweede persoon, derde persoon?

132. Voor *mijn*, *ons*, *uw*, *zijn*, *haar*, *hun* als zij voorkomen als bijvoeglijke bepaling b.v. *mijn boek*, *ons boek*, *uw boek*, *zijn*, (*haar hun*) *boek* heeft men een

afzonderlijken naam, n.l. dien van bezittelijk voor-
naamwoord. Daarom komen de persoonlijke voor-
naamwoorden alleen zelfstandig voor.

133. De persoonlijke voornaamw. van den eersten en
tweeden persoon: *Ik, gij, je, jelui, jullie*, enz., zeggen
niets van het geslacht der bedoelde zelfstandigheid; die
van den derden persoon: *hij, zij, het* wijzen echter ook
het geslacht aan.

Vr. Verhoogt dit laatste de duidelijkheid van den volzin in:
*De vader vroeg zijn dochter of hij komen zou. De vader vroeg zijn
dochter of zij komen zou?*

En in: *De vader vroeg zijn zoon of hij komen zou? De moeder
vroeg haar dochter, of zij komen zou?*

Welk woord zoudt gij in plaats van *hij* gebruiken om aan
te wijzen, dat de laatstgenoemde bedoeld is?

134. Het persoonlijke voornaamwoord het wijst iets
als bepaald aan: *Hij verkocht het paard, omdat het
te oud was. — Hij was vroolijk en ik werd het ook? —*
3. *Zij juichten en wij deden het ook* — 4. *Gelooft gij*
het, *dat de Engelschen den Boeren volledig zelfbestuur*
zullen geven? Neen, ik geloof het niet. — 5. *Hij wilde*
mij vertellen dat de goudmijnen in Zuid-Afrika eindelijk
uitgeput zouden geraken, dat dan de vreemden voor
een groot gedeelte zouden vertrekken.... en dat....,
maar ik wist het al lang.

Vr. 1. In voorbeeld no. 1 wijst het een zelfstandigheid aan,
zeg nu, wat het aanduidt in no. 2, 3, 4 en 5?

2. In: Het *regent*, Het *sneeuwt* is het *onbepaald* voornaam-
woord. Waarom?

3. Wat is nu het verschil tusschen het als persoonlijk en
als onbepaald voornaamw.?

4. „De persoonlijke voornaamw. van den derden persoon wijzen het geslacht en het getal der bedoelde zelfstandigheid aan.” Is dat geheel waar? Zie: *Het is een goede jongen. Het is een goede vrouw. Het zijn goede jongens, goede vrouwen.*

5. *Er* wordt ook vaak als persoonlijk voornaamwoord gebezigd. Het beteekent dan *van hen* of *het*. In welk der volgende voorbeelden is *er* enkelvoud en in welk meervoud?

Gij moet vertrekken, denk er aan. Hij sprak er van, dat.... Mooie appels, hé! Wilt gij er? Geef mij er drie?

135. Tot de persoonlijke voornaamwoorden behooren ook *zich*, dat wederkeerend en *elkander*, *elkaar*, *malkander*, *mekaar*, die wederkeerig voornaamwoord heeten.

Vr. 1. Verklaar die namen uit: *Hij wast zich. Zij wasschen zich* — en *Zij wasschen elkander. Zij zeggen elkander vleierende woorden.*

2. Waarom keurt gij af: *Zij werpen zich de turven toe?*

3. Waarom noemt gij mij in: *Ik wasch mij* ook niet wederkeerend voornaamwoord?

4. *Een blijde tijding* is, zooals gij weet, niet blijde, het is een tijding van blijdschap of die zich kenmerkt door, of doet denken aan, blijdschap.

Vul ongeveer op dezelfde wijze aan:

Een wederkeerend voornaamwoord is....

Een wederkeerig voornaamwoord is....

Een bepaald lidwoord is....

Een zelfstandig naamwoord is....

5. „*Zich* wijst terug op het onderwerp van den volzin.” Dit is juist voor zinnen als: *Hij wast zich. Hij geeft zich veel moeite.* Maar is het ook juist voor: *Ik gelastte den knaap zich te verwijderen. Hij verzocht den man zich die moeite te getroosten?*

Voor alle gevallen gaat door: „*Zich* wijst terug op wat onderwerp is (soms alleen voor het verstand) van het werkwoord, waarbij het staat.

Waarop wijst zich dus terug in:
Bij dit helaas voelt Marco's rosinant
Den scherpen prikkel van zijn sporen
Zich onverdiend aan iedren kant
Een halven duim in 't weeke boren?

En waarom is foutief: *Hij verzocht mij zich het boek te geven?*

6. Men zegt en schrijft nog even goed hem en haar als zich in zinnen als: *De aanzienlijke vrouw zag vele gasten om haar vereenigd. Hij zag vele vroolijke gezichten om hem henen.* Is er ook verschil in beteekenis tusschen: *De Vorst gelastte den generaal de troepen om hem te vereenigen* en *De vorst gelastte den generaal de troepen om zich te vereenigen.* In een kroniek staat: *Op den 13en van Louwmaand heeft een oude vrouw, uit armoede, haar opgehangen.* Dat beteekent....

136. Evenals men nog zegt om minder familiaar te schijnen: *Vindt Uwe Excellentie dit niet mooi*, zoo bezigde men vroeger *Uwe Edelheid*, b.v. *Ik verzoek Uwe Edelheid mij toe te staan*, Dit is verkort tot *U*.

In plaats van *ik* wordt ook *wij* gebruikt voor het enkelvoud als: *Mijne hoorders, wij hebben in onze vorige verhandeling het nut der zindelijkheid overwogen.* — *Wij, Willem III bij de gratie Gods Koning der Nederlanden.* — Dat laatste meervoud heet *pluralis majestatis*.

Vr. 1. Wat zou oudere brieven hebben: *U heeft mij beloofd* of *U hebt mij beloofd?*

2. Waarom zou het dwaas klinken als iemand schreef: *Wij hebben gisteren avond hoofdpijn gehad?*

Bezittelijke voornaamwoorden.

137. De voornaamwoorden in: *zijn boek, mijn hoed, uw huis en het mijne. Het ging van het zijne af* heeten bezittelijke voornaamwoorden, wijl zij vaak aan een betrekking van bezit doen denken.

Vr. 1. De bezittelijke voornaamw. duiden een zelfstandigheid aan of bepalen ze. Laat dat zien aan bovenstaande voorbeelden.

2. De naam bezittelijk voornaamw. is eigenlijk te eng of dekt het begrip niet. Bewijs dat met: *zijn zingen, mijn loopen; hun opsluiting, haar bestraffing.*

Vervang het bezittelijk voornaamw. door een substantief, b.v. *Willem*, en zeg nu, welke naamvalsbetrekking het bezittelijk voornaamw. uitdrukt.

3. Benoem *mijn, ons, uw, je, jou, jelui, zijn, haar*, (heur), *hun, haar* als bez. voornaamw. van den 1en, 2en of 3en persoon.

Wanneer wordt *heur* gebezigd? Gebruik *haar* als meervoud.

4. De bezitt. voornaamw. wijzen het getal en het geslacht van den bezitter aan. Wijs dat aan in: 1. *Hij verloor zijn boeken en Zij verloren hun boeken.* 2. *Hij heeft zijn boek en Zij heeft haar boek.* Gaat het ook door voor. 1. *Ik (Piet) verloor mijn boek. Ik (Marie) verloor mijn boek.* 2. *Gij (Jan) verloort uw boek en Gij (Marie) verloort uw boek?*

5. Waarom is, ondanks die aanwijzing, de zin onduidelijk van: *De vader vroeg Jan of zijn brief reeds verzonden was. De moeder beval Marie haar kleeren weg te hangen?*

Hoe zou men schrijven om duidelijk aan te wijzen, dat de brief van Jan bedoeld is? En hoe als de kleeren van Marie bedoeld zijn?

138. De bezitt. voornw. worden bijvoeglijk en zelfstandig gebruikt, als:

a. *Uw boek. Ons paard. Uw ouders en de mijne. Hun vaderland en het onze.*

b. *God verlaat de zijnen niet. Ik zorg voor de mijnen. Laat ieder het zijne. De onzen hebben dapper gestreden.*

Vr. 1. Waarom noemt *gij de mijne* en *het onze* in de voorbeelden *sub a.* bijvoeglijk gebruikt? (Zie § 128). En waarom *de zijnen, de mijnen* enz. *sub b.* zelfstandig gebezigd?

139. Als de bezittelijke voornaamw. bijvoeglijk gebruikt worden, schikken zij zich evenals de andere bijvoegl. naamwoorden in geslacht en getal naar het het substantief, waarbij zij behooren: *Ik zie uwen vader en uwe moeder. Wij verkochten ons paard en onzen ezel. Mijn boek en mijne schriften zijn weg. De trots zijns vaders en zijner grootouders. Ik zie uw vader en den mijne.*

Men noemt dit bijvoeglijk geslacht en getal ook wel *geslacht en getal van de bezitting* of objectief geslacht en getal. Het geslacht en getal van den bezitter als in: *Zijn boek, haar boek; Zijn boek, hun boek; mijn boek, ons boek* heet subjectief geslacht en getal.

Vr. 1. Geef voorbeelden om de overeenkomst in *geslacht* en ook om de overeenkomst in *getal* te bewijzen voor *hun* en *haar*.

2. Waaraan ziet men het bijvoeglijk of objectief geslacht en getal, en waaraan het subjectief geslacht en getal in: 1e. *Zij verloor haren vader en hare moeder.* 2e. *Hij verloor zijne lei en zijn boek.* 3e. *De boer verkocht zijn paard en zijne schapen.* 4e. *Hij nam zijn boek en zij nam haar boek.* 5e. *Zijn boek en hun boek.*

3. Zijn de bez. voornaamw. zelfst. of bijvoeglijk in: *Zij vond uw brood en het hare; van het hare nam zij een stuk. Die weldadige dame gaf veel van het hare aan de armen.*

Aanwijzende voornaamwoorden.

140. Dit is mooier dan dat. (op stokken wijzende) *Wilt gij dezen of dien of genen? Zulks bevalt mij niet. Deze jongen is vlugger dan die.* Deze voornaamwoorden duiden een zelfstandigheid aan, of bepalen ze, door aanwijzing. Vandaar de naam.

Vr. 1. In welke der gegeven voorbeelden duiden zij de zelfstandigheden aan? In welke bepalen zij die?

2. *Hoe vindt je dit boek of Hoe vindt ge dat boek?*

Dit boek is beter dan dat boek.

Hoe vindt ge dit? (of dat?)

Dit is beter dan dat?

In welke van die voorbeelden heeft het aanwijzende voornw. de meeste aanwijzende kracht en bij het uitspreken de meeste klem?

En hoe staat het met de aanwijzende kracht in: *Hij vond een beurs en raapte die op?*

3. Dezelfde vraag voor:

Deze tuin en die zijn de fraaiste. Deze tuin, en die van mijn oom. Is die = die tuin of de tuin?

4. Het verschil tusschen *dit* en *dat*, *deze*, *die* en *gene* ligt in het dichterbij of verder af zijn der zelfstandigheid ten opzichte van den spreker. Wijs dat aan in:

Dit paard is sterker dan dat paard. Bedoelt gij deze rivier of die of gene?

5. In welken zin moet dat opgevat worden bij:

Thorbecke en Van Hoogendorp hebben beide groote bekwaamheid als wetgevers getoond: deze bij het ontwerpen onzer grondwet, gene bij haar herziening. Wij hebben het landhuis en het paleis van den vorst gezien. Dit was wel rijker maar minder smaakvol dan dat.

Waarom wint de zin aan duidelijkheid als ik in: *De vader vroeg den zoon of hij komen wilde* het voornaamw. *hij* vervang door *deze*?

141. Het aanwijzende voornaamw. *dit* of *dat* behoeft niet altijd een zelfstandigheid aan te wijzen. Het kan een werking, een eigenschap, ja, een zin of een samenstel van zinnen aanduiden.

Vr. Wat wijst het aan in:

Gij zijt nog eerlijk, blijf dat tot aan uw dood. Hij begon te schrijven en hij hield dat vol, tot alles af was; gij gelooft dat niet. Hij zei dit, dat hij komen zou. A. woonde eerst in Parijs, toen in Londen, vandaar vertrok hij naar New-York, enz. enz. Houd maar op, ik weet dat al lang.

Wat wijst die aan in: *Wie de wet overtreedt, die wordt gestraft.*

2. Waarom keurt gij het gebruik van die en dat goed in: *Wie het deed, die werd beloond met d'allerliefsten knik. Dat heertje, dat hier leit, Dat is zijn leven kwijt.*

en waarom keurt gij het af in:

De Ruyter, die sneuvelde bij den Etna. Meester! Jan, die zit mij te plagen. Het paard, dat wilde niet loopen.

142. De aanwijzende voornaamw. kunnen zelfstandig en bijvoeglijk gebruikt worden.

Vr. Wijs dat aan in: *Dit is duurder dan dat. Dat paard bevalt mij beter dan dit paard. Niet langs deze rivier, ook niet langs die rivier, maar langs gene rivier is hij gegaan. Die is er ook bij geweest. Bij dezen laat ik u weten, dat het nu anders moet gaan dan voor dezen.*

En in: *Dit boek is beter dan dat. Deze hond jaagt beter dan die?* (Zie § 128).

Bepalingaankondigende voornaamwoorden.

143. *Vertrouw niet degenen, die u vleien. Geef mij nog een meter van dezelfde stof* (als die waarvan ik gisteren kocht). Wijl degenen en dezelfde gebruikt worden als een bepaling verwacht kan worden, heeten zij bepalingaankondigende voornaamwoorden.

Vr. De bep. aankond. voornaamw. kunnen zelfstandig en bijvoegl. gebruikt worden. Bewijs dat uit:

Hij is nog altijd dezelfde. Dat zijn niet dezelfde boeken (als.) Vroeger waren hier veel roofdieren als: beren, wolven, vossen en dergelijke. Dergelijke beesten ontmoet men niet gaarne op een eezamen weg. Zoodanige menschen zijn niet te vertrouwen. Hij vertrouwt niet dezulken, die steeds den mond vol hebben van hun eigen braafheid, Dezulken vertrouw ik ook niet. Met

zoodanigen heb ik niets op. Zulke lieden zijn niet te vertrouwen. Hebt gij nog meer soortgelijke boeken!

2. Achter het eene bep. aank. voornaamw. moet altijd de bepaling uitgedrukt worden, achter het andere niet, wijl de lezer of hoorder er die zelf wel bij kan denken. Hoe staat het in dit opzicht met *degenen*, *dezelfde*, *dezulken*, *zulke*, *soortgelijke*, *zoodanige*?

3. *Degene* is altijd zelfstandig. Wat dunkt u nu van:

Ik wil mij eerst op eenen der minst behaaglijke straatkreten beroepen om later van diegene te gewagen, welke streelender gedachten opwekken.

4. Men moet niet verwarren het bep. aank. voornaamw. soortgelijke met het bijvoegl. naamw. gelijksoortige. Vul aan met een van die woorden:

Daar waren leeuwen en tijgers en meer dieren.

Leeuwen en tijgers zijn dieren.

Die boeken zijn mooi; heb je nog meer?

144. *Vraag raad aan hen, die het goed met u meenen. Hij, die werkelijk vlijtig is, zal ook ijverig werken als hij alleen is.*

De persoonl. voornaamw. *hen*, *hij* doen hier een bepaling verwachten, daarom heeten zij, zoo gebezigd, bep. aankond. voornw.

Vr. 1. Zeg of de ruimgedrukte woorden een gewoon persoonl. voornw. zijn dan wel bep. aankondigend, in:

Aan wie moet ik dit geven? Geef het hun, die het noodig hebben. De held ging ten strijde, maar vreemd, hij, die nooit gebeeft had, werd nu gekweld door een angstig voor gevoel. Zij, die u vleien, zijn uwe vrienden niet. Hij, die zich verslaaft aan den drank, gaat zijn ondergang te gemoet. Vraag het uw vriend: hij, die zooveel van u houdt, zal u wel helpen. De rijke moet denken aan hen, die gebrek hebben.

2. Ook *die* en *dat* kunnen bep. aank. zijn, b.v. *Deze tuin en*

die van mijn oom. Dit paard en dat van den burgemeester. Zeg nu of die en dat bep. aank. of gewoon aanw. voornw. zijn in: *Deze tuinen en die. Hij verzamelt alle muntten, niet alleen die, welke zeldzaam zijn, maar ook die, welke dagelijks voorkomen. Hij bedierf niet alleen eigen levensgeluk maar ook dat zijner ouders. Geef mij dit boek en dat.*

Vragende voornaamwoorden.

145. *Wat doet hij? Wien zocht gij? Welke boeken leest gij?*

Deze voornaamwoorden bezigt men om naar een zelfstandigheid te vragen, hetzij naar een geheel onbekende zelfstandigheid, hetzij naar een nadere aanwijzing daarvan?

Vr. 1. Waarnaar vraagt het vragend voornaamw., als het zelfstandig is? En waarnaar als het bijvoeglijk is?

2. Waarnaar vraagt wie? En waarnaar wat? Let op deze voorbeelden:

Wie is daar? Wat eet hij? Wat deed hij? Wat zal hij worden, rijk of arm? Wat zei hij? Wat staat er in de Courant?

3. Wat is het verschil tusschen deze vragen:

Welke minister kwam toen aan het bewind? en Welk minister zou zoo iets doen?

Welke koetsier heeft u gereden? en Welk koetsier zou zoo'n oud dier kunnen slaan?

4. Soms doet een uitdrukking den dienst van vragend voor-aanw. Bewijs dat uit:

Wat is hij voor een man? Wat heb je daar voor lekkers?

Betrekkelijke voornaamwoorden.

146. *Ik straf den knaap. Die heeft gelogen.*

Ik straf den knaap, die gelogen heeft.

In het eerste voorbeeld is die aanwijzend voornw.,

in het tweede voorbeeld heet het betrekkelijk voor-naamw.

Die heet dus betrekk. voornw., als het aan het begin van een bijzin staat.

Hij vroeg mij, wat ik maakte.

Hij maakt dat, wat ik maak.

In het eerste voorbeeld is wat vragend voornaamw., in het tweede heet het betrekkelijk voornaamw.

Wat is dus betrekk. voornaamw. als het, aan het begin van een bijzin, op iets terugwijst.

Vr. 1. Vul nu aan: Een woord is betrekk. voornaamw. als.... en als....

147. Het woord, waarop het betrekk. voornaamw. terugwijst, heet antecedent.

Vr. Waarom noemt gij het paard niet antecedent in: *Ik heb het paard gekocht: dat beviel mij zeer*, en wel in: *Ik heb het paard gekocht, dat mij zeer beviel?*

148. Het antecedent kan uitgedrukt of verzwegen zijn.

Vr. 1. Wijs dat aan in:

Hij gaf mij het geld, dat ik geven moest, en hij wees mij den arme, wien ik het moest geven.

Doe hetgeen u gelast is. Doe wat ik doe.

De rozen, welke ik plukte en het genoegen, hetwelk mij dat plukken verschaftte.

2. Wat is het antecedent in:

Hij was zeer onvriendelijk tegen mij, hetgeen iedereen verbaasde en hetwelk niemand kon goedkeuren.

3. Waarom bezigt men soms welke in plaats van die, b.v. *Van die bloemen gaf ik die, welke de mooiste waren?*

4. In welk der volgende voorbeelden is welk of welke bijvoeglijk gebezigd:

Hij vertrok naar Australië, welk werelddeel hem bijzonder aantrok. Verwijder de rozen, welke verdord zijn. Zij begonnen een handel in garen en band, welke artikelen daar veel gevraagd werden of artikelen, welke veelenz.

4. Wat is 't verschil tusschen die en wie in:

Wie wil leeren schaatsenrijden, moet niet bang zijn voor vallen.

Die daar heen rijdt, is zeker een der beste rijders. En nu zat die eens wandelen moest, parmantig op een ros,

Wie te paard zit, komt vlugger vooruit dan wie te voet gaat.

149. De meester straft den leerling (of *hem*), die lui *is* geweest.

De meester straft *u*, die lui *zijt* geweest.

De meester straft *mij*, die lui *ben* geweest.

Hieruit blijkt, dat het betrekk. voornw. kan terugwijzen zoowel op den 2^{en} en 1^{en} persoon als op den derden.

Uit den persoon van het werkw. kunnen wij besluiten tot dien van het onderwerp. Uit *is*, *zijt*, *ben* blijkt dus tevens dat het betrekk. voornw. in *persoon* overeenkomt met het antecedent.

Maak den bijzin in bovenstaande voorbeelden tot hoofdzin, aldus: *die is lui geweest*, dan is *die* weer aanwijz. voornaamw. Kunt gij dan in voorbeeld 2 en 3 ook *die* bezigen of moet gij zeggen: *Gij zijt lui geweest. Ik ben lui geweest.* Het is dus iets eigenaardigs van het betr. voornw., dat het ook op den 1^{en} en 2^{en} persoon kan terugwijzen.

Vr. 1. Welke overeenkomst tusschen betr. voornw. en antecedent blijkt uit:

a. *De jongen, die daar loopt. De man, wiens zoon gestorven is.*

Het paard, dat daar loopt. De vrouw, wier zoon gestorven is.

En welke uit:

b. *Ik, die ziek ben.*

Hij, die gelezen heeft.

Wij, die ziek zijn.

Zij, die gelezen hebben.

2. Hoe staat het met de overeenkomst in naamval, b.v. in:
Wij hielpen den man, die ongelukkig was?
Wij ondersteunen de vrouw, wier man overleden is.

Onbepaalde voornaamwoorden.

150. *Vraag het maar aan iemand. Men heeft u gezien. Zeker Koning ging eens op jacht. Iemand, men, zeker heeten onbepaalde voornaamw. Zij staan in de plaats van den naam der zelfstandigheid of van een harer kenmerken, maar maken den hoorder of lezer niets wijzer.*

Vr. 1. Hoe komt dat?

2. Wat is het verschil tusschen de zelfstandige en bijvoegl. onbepaalde voornaamw.?

151. Bij sommige onbep. voornaamw. denkt de spreker slechts aan één persoon of zaak, bij andere heeft hij aan meer dan één gedacht, soms zelfs bedoelt hij meer dan een.

Vr. 1. Ga dat na voor: *Het regent. Ik heb iets gezien. Er stond iemand aan de deur. Iedereen spreekt er over. Elk wat wils. Menigeen leed er schade bij. Geef een iegelijk het zijne. Ieder zorgt voor zich zelf en God voor allen, is de leus van den egoïst. Men heeft mij gisteren verteld, dat... Men spreekt er veel over. Ik zie niets. Ze zeggen, dat er oorlog komt. Je kunt nooit weten, hoe een koe een haas vangt. Alles is voor u.*

2 In welchen der volgende zinnen is het ruimgedrukte onbepaald voornaamw.?

Niet twee, slechts één gulden vraag ik. Vraag het een uwer vrienden. Is dat nu een huis voor een, die millioenen bezit?

Weet gij wat hij doet? Wat hij ook doet, wat hij ook onderneemt, hij heeft nooit geluk. Geef hem wat.

Daar staan twee menschen op de markt. Deze of gene zal u

u den weg wel wijzen. Als ik in een vreemde stad kom, klamp ik maar dezen of genen aan om mij den weg te wijzen.

In Parijs brengen velen hun fiets bij het begin van den winter naar de bank van leening, wijl zij die als een zekere plaats beschouwen. Een zekere plaats? Dat is de plaats, waar zelfs de Keizer te voet heen gaat.

Zeg mij wie het gedaan heeft. Wie hij ook zij, hij moet gehoorzamen.

Hij was de eenige zoon van rijke ouders. Eenig schriftelijk bewijs moogt gij wel vragen. Te eeniger tijd zal alles wel terecht komen.

Wat verkiest gij, dit of dat? Hij heeft altijd dit of dat te doen. Geef mij maar het een of ander boek. Wat wilt gij, het eene of het andere boek?

152. In sommige onbep. voornaamw. ligt tevens een ontkenning opgesloten, als in: *niemand, niets, geen.*

Vr. 1. In welken der volgende zinnen is geen onbep. voornaamw. en in welken is het lidwoord *plus* ontkenning?

Geen uwer kennissen weet het. Ik heb geen vriend. Geen vroeg ik rekenschap of hij noemde d'eersten stap. Hij heeft geen stok.

2. Soms is geen = niet + een, soms is het alleen = niet. Ga dat na in:

Hij heeft geen pen. Hij heeft geen pennen en geen potlooden. Hij bezit geen eerlijkheid, geen braafheid. Daar is geen goud en geen zilver. Hij heeft geen zilveren potlood.

Geen is dus = niet voor die woorden, waarvoor niet het lidwoord een kan staan. In dat geval is geen niet met een grammatischen naam te benoemen, want de term ontkennend bijvoeglijk woord wordt nooit gebezigd.

Telwoorden.

153. Een, twee, drie enz. *de eerste, de tweede, de derde* enz. heeten telwoorden. De eerste groep vormen de hoofdtelwoorden, de tweede groep de rangtelwoorden.

1. Welke zouden de oudste, de hoofd- of de rangtelwoorden, zijn?

154. De telwoorden kunnen bepaald en onbepaald zijn.

Er zijn dus bepaalde hoofdtelwoorden en onbepaalde hoofdtelwoorden. Zoo zijn er ook bepaalde rangtelwoorden en onbepaalde rangtelwoorden.

Vr. 1. Benoem de volgende telwoorden:

vijftigste, vijftig, eenige menschen, *beide, de laatste* dag, *verscheidene* personen, *de hoeveelste* dag, *weinige, luttele* dagen, *enkele, sommige* menschen, *de zooveelste* der maand, *alle* boeken, *vele* menschen, *menig* mensch.

2. Benoem *ander* in: *Een* maal, *ander* maal, *derde* maal, *anderhalf*.

3. Men zegt: *goede menschen* en *honderden, duizenden, menschen*, dus *honderd* en *duizend* worden niet behandeld als bijvoegl. naamw., maar als . . . ?

4. Hoe is de uitspraak van den eersten medeklinker in *veertig, vijftig, zestig, zeventig*?

155. Alleen *honderd* wordt met zijn vermenigvul-

diger aaneengeschreven, b.v. *driehonderd vijf en zestig; achttienhonderd twee en dertig.*

Vr. 1. Waarom zou men dit ook niet doen bij *duizend*, b.v. bij het schrijven in letters van 375000?!

2. Verklaar den naam breukgetallen voor *twee derde, drie vierde*, enz.

3. Welke der volgende zoudt gij verdubbelgetallen, herhalingsgetallen of soortgetallen noemen:

tweevoud, drievoudig, menigvuldig, driewerf, vierkeer, tweërlei, vierderhande, velerlei, menigerlei, velerhande.

Het werkwoord.

156. Het werkwoord vormt het gezegde of helpt het gezegde vormen: *Willem wandelt. Willem is gezond.*

Vr. Waarom zou men dit reedeel werkwoord genoemd hebben?

Voor welke der volgenden is de naam *werkwoord* (of doen woord) juist: *schrijven, spitten, loopen, slapen, rusten; (ziek) zijn, (gezond) worden?*

157. Het werkwoord onderscheidt zich van de andere reedeelen door uiterlijke kenmerken,

1°. door den uitgang die bij alle dezelfde is n.l. *e n* of *n*, als blijkt uit: *loopen, wiegelen, gaan, doen,*

2°. door zijn rijkdom aan vormen, want het kan uitdrukken:

a. den persoon van het onderwerp: *Ik schrijf, Hij schrijft.*

b. het getal van het onderwerp: *Ik schrijf, Wij schrijven.*

c. den tijd der werking: *Ik schrijf, Ik schreef.*

d. den toestand der werking, n.l. onvoltooid of voltooid: *Ik schrijf, Ik heb geschreven.*

e. de volstrekte of niet geheele zekerheid van den zin (m. a. w. de modaliteit): *Hij schrijft, Hij schrijve. Schrijf.*

Deze vervorming van het werkwoord heet vervoeging.

Het uiterlijk kenmerk van alle werkwoorden is dus dat zij vervoegd kunnen worden.

Vr. 1. Wat blijkt uit: *Hij loopt. Zij loopen?* Wat uit: *Ik spreek, Hij spreekt* of uit: *Wij spreken. Gij spreekt?* En wat uit: *Ik spreek. Ik sprak?* Uit: *Hij vertrekt. Hij is vertrokken?* Wat blijkt uit: *Hij krijgt een fiets. Hij krije een fiets?*

Uit: *Wij spreken. Zij spreken* blijkt niets. Evenmin uit: *Ik schreef. Hij schreef.* Verklaar dat.

2. Het Nederlandsch gebruikt niet altijd de vormen die het heeft, om den tijd nauwkeurig uit te drukken. Bewijs dat uit: *Hij vertrekt nu* en *Hij vertrekt morgen.* *Ik heb nu mijn sommen af* en *Morgen om twee uur heb ik mijn sommen stellig af.*

158. In: *Hij* schrijft. *Zij* slaapt, roepen mij de werkwoorden iets, een werking of toestand, voor den geest, zij wekken een begrip. Zoo ook in: *Hij* is (= bevindt zich) *te Parijs.* Niet in: *Hij* is *ziek*, waarin is alleen dient om *ziek* te koppelen aan *Hij*; is wekt geen begrip. Wij kunnen nu *schrijven, slapen* en *zijn* uit het eerste voorbeeld begripswerkwoorden noemen en *zijn* uit het laatste voorbeeld niet-begripswerkwoord.

Vr. 1. Zeg van de ruimgedrukte werkwoorden of het begripswerkwoorden of niet-begripswerkwoorden zijn:

Hij klopt en hamert. *Hij* is *vlijtig* en blijft *vlijtig.* *Hij* heeft *gezongen.* *Hij* heeft *een stok in de hand.* *God* sprak en *de wereld* werd. *Jan* werd *soldaat.* *Hij* werd *gestraft.*

2. Wat is het verschil tusschen: *Hij* stond *op het plein te praten* en *Toen hij dat las, stond hij verbaasd.*

159. Achter: *Hij* verzendt. *Hij* teekent moet of kan een lijdend voorwerp gedacht worden. Achter: *Hij* loopt. *Hij* waggelt is geen lijdend voorwerp mogelijk.

Het werkwoord.

156. Het werkwoord vormt het gezegde of helpt het gezegde vormen: *Willem wandelt. Willem is gezond.*

Vr. Waarom zou men dit rededeel werkwoord genoemd hebben?

Voor welke der volgende is de naam werkwoord (ofdoen woord) juist: *schrijven, spitten, loopen, slapen, rusten*; (ziek) *zijn*, (gezond) *worden*?

157. Het werkwoord onderscheidt zich van de andere rededeelen door uiterlijke kenmerken,

1°. door den uitgang die bij alle dezelfde is n.l. *e n* of *n*, als blijkt uit: *loopen, wiegelen, gaan, doen,*

2°. door zijn rijkdom aan vormen, want het kan uitdrukken:

a. den persoon van het onderwerp: *Ik schrijf, Hij schrijft.*

b. het getal van het onderwerp: *Ik schrijf, Wij schrijven.*

c. den tijd der werking: *Ik schrijf, Ik schreef.*

d. den toestand der werking, n.l. onvoltooid of voltooid: *Ik schrijf, Ik heb geschreven.*

e. de volstrekte of niet geheele zekerheid van den zin (m. a. w. de modaliteit): *Hij schrijft, Hij schrijve. Schrijf.*

Deze vervorming van het werkwoord heet vervoeging.

Het uiterlijk kenmerk van alle werkwoorden is dus dat zij vervoegd kunnen worden.

Vr. 1. Wat blijkt uit: *Hij loopt. Zij loopen?* Wat uit: *Ik spreek, Hij spreekt* of uit: *Wij spreken. Gij spreekt?* En wat uit: *Ik spreek. Ik sprak?* Uit: *Hij vertrekt. Hij is vertrokken?* Wat blijkt uit: *Hij krijgt een fiets. Hij krijge een fiets?*

Uit: *Wij spreken. Zij spreken* blijkt niets. Evenmin uit: *Ik schreef. Hij schreef.* Verklaar dat.

2. Het Nederlandsch gebruikt niet altijd de vormen die het heeft, om den tijd nauwkeurig uit te drukken. Bewijs dat uit: *Hij vertrekt nu* en *Hij vertrekt morgen.* *Ik heb nu mijn sommen af* en *Morgen om twee uur heb ik mijn sommen stellig af.*

158. In: *Hij* schrijft. *Zij* slaapt, roepen mij de werkwoorden iets, een werking of toestand, voor den geest, zij wekken een begrip. Zoo ook in: *Hij* is (= bevindt zich) *te Parijs.* Niet in: *Hij* is *ziek*, waarin is alleen dient om *ziek* te koppelen aan *Hij*; is wekt geen begrip. Wij kunnen nu *schrijven, slapen* en *zijn* uit het eerste voorbeeld begripswerkwoorden noemen en *zijn* uit het laatste voorbeeld niet-begripswerkwoord.

Vr. 1. Zeg van de ruimgedrukte werkwoorden of het begripswerkwoorden of niet-begripswerkwoorden zijn:

Hij klopt en hamert. *Hij* is *vlijtig* en blijft *vlijtig.* *Hij* heeft *gezongen.* *Hij* heeft *een stok in de hand.* *God sprak* en *de wereld* werd. *Jan* werd *soldaat.* *Hij* werd *gestraft.*

2. Wat is het verschil tusschen: *Hij* stond *op het plein* te *praten* en *Toen hij dat las, stond hij verbaasd.*

159. Achter: *Hij* verzendt. *Hij* teekent moet of kan een lijdend voorwerp gedacht worden. Achter: *Hij* loopt. *Hij* waggelt is geen lijdend voorwerp mogelijk.

Verzenden en teekenen heeten overgankelijke of transitieve, loopen en waggelen heeten onovergankelijke of intransitieve werkwoorden.

Vr. 1. Vul nu aan: Overgankelijke werkwoorden zijn dus werkwoorden, met zulk een beteekenis of begrip, dat....

Onovergankelijke werkwoorden zijn werkwoorden met.... dat....

2. Waarom kunnen de niet-begripswerkwoorden tot geen van beide groepen gebracht worden?

3. Zeg nu of de volgende werkwoorden overgankelijk of onovergankelijk zijn:

vloeien, beschrijven, branden, bedroeven, verhuren, beploegen, groeien, verschijnen, schrijven, vervaardigen.

4. Sommige werkw. zijn nu eens transitief, dan weer intransitief, b.v. *De meid kookt het eten. Het water kookt.* Laat dat ook met zulke voorbeelden zien voor: *verbranden, breken, veranderen, drijven, braden, hangen.*

De begripswerkwoorden worden dus verdeeld in:

overgankelijke of transitieve en onovergankelijke of intransitieve werkwoorden.

160. Ook de niet-begripswerkwoorden kan men in groepen verdeelen:

a. In: *Hij is ziek, wordt ziek, blijft ziek, dienen is, wordt en blijft om ziek aan het onderwerp te koppelen.* Zij heeten dus koppelwerkwoorden.

b. In: *Hij zal vertrekken. Hij is om tien uur vertrokken. Hij heeft gezongen, helpen zal, is, heeft om den tijd uit te drukken.* Zij heeten daarom hulpwerkwoorden.

Vr. Zeg van de ruimgedrukte werkwoorden of het hulpwerkwoorden zijn of niet:

Jan was lui. P was toen uit het raam gesprongen. Wij hebben gewandeld. Zij hebben geld. Zij zullen vroeg heengaan.

Hij is lui geweest. Hij had geschreven. Had hij geduld? Hij is lang gebleven. Zij zijn moedig. Zij zijn moedig geweest. Wij zullen geschreven hebben.

De niet-begripswerkwoorden worden dus verdeeld in koppelwoorden en hulpwerkwoorden.

161. Bij: *De houthakker velt den eik*, denken wij aan de werking vallen. Maar het onderwerp (de houthakker) verricht die werking niet: de houthakker is de oorzaak, dat het lijdend voorwerp (de eik) die werking doet.

Uit de klankverandering — *vallen* is *vellen* geworden — blijkt dus, dat het onderwerp oorzaak is dat het lijdend voorwerp een werking verricht. Zulke werkwoorden heeten causatieven.

Vr. Wat blijkt uit de klankverandering van *drinken* en *drenken*, *liggen* en *leggen* enz. in de volgende zinnen:

De koetsier drenkt het paard. Hij legt het boek op de tafel. Hij zet den jongen op den stoel.

162. De meeste werkwoorden kunnen niet door klankverandering dat veroorzaken der werking uitdrukken, b.v. niet dat de koetsier oorzaak is dat het paard draaft, dan komt er een hulpwerkwoord bij, b.v. *De koetsier laat het paard draven* of *De koetsier doet het paard draven*. Laten en doen zijn hier dus hulpwerkwoorden van oorzaak.

Vr. 1. Hoe zoudt gij de hulpwerkw. noemen in § 160, als: *Hij zal vertrekken. Hij is vertrokken. Hij heeft gezongen?*

2. In welke der volgende zinnen zijn *doen* en *laten* hulpwerkwoorden van oorzaak?

De haast deed hem rennen. Hij doet zijn best. Hij liet den knecht wijn brengen. Houd hem niet vast, laat hem heengaan. De

berenleider liet den beer dansen. Hij laat den kleermaker een jas maken. De politie hield het volk tegen, maar liet den burgemeester binnegaan. Gij doet mij schrikken.

163. *De timmerman schaaft de plank.*

Aan den vorm van het werkwoord ziet men, dat het onderwerp bedrijvend is. Wordt de zin lijdend gemaakt, dan moet er een werkwoord bij komen b.v. *De plank wordt door den timmerman geschaafd.*

Wordt heet nu hulpwerkwoord van den lijdenden vorm,

Vr. 1. Benoem worden in de volgende zinnen.

De koe wordt geslacht. Hij wordt ziek. De boomen zullen geveld worden. Zij werden beloond. Zij werden soldaat.

2. Hoe zoudt ge worden noemen in: *De wereld werd?*

3. „Een hulpwerkwoord kan nooit het eenige werkwoord zijn in een zin.” Spreekt dat niet van zelf?

164. In:

Hij schrijft. Hij schrijve.

Hij heeft geschreven. Hij hebbe geschreven.

Hij is vertrokken. Hij zij vertrokken.

blijkt de al of niet geheele zekerheid of modaliteit van den zin uit den vorm van het werkwoord.

Soms kan die echter niet uit den vorm van het werkwoord blijken, b.v, als ik wil uitdrukken dat „het niet anders kan of Piet is thuis, wijl zijn hoed aan den kapstok hangt.” Dan zeg ik: *Piet moet thuis zijn, want zijn hoed hangt aan den kapstok.*

moet is hier dus hulpwerkwoord van modaliteit.

Vr. 1. Wat drukken de hulpwerkw. van modaliteit uit in:

De boot kan nu wel in New-York zijn, want zij is reeds zeven dagen geleden vertrokken. Nu zal u duidelijk zijn, dat hij zoo

moest handelen. *Hij moet wel honger hebben, want . . . Hij mag zoo rijk zijn als hij wil, hij kan den dood niet afkopen. Dat zal wel waar zijn. Laat hij komen, als hij kan. Moge hij gelukkig worden!*

165. *Kunnen* kan zijn = *in staat zijn*, *mogen* = *verlof hebben, de bevoegdheid hebben, 't geluk of 't voorrecht hebben, moeten = verplicht zijn*. In dat geval zijn zij natuurlijk geen hulpwerkw., maar intransitieve werkw.

Vr. Wat beteekenen nu de ruimgedrukte werkw. in:

Een herstellende zieke kan in den beginne niet goed loopen. Kinderen moeten gehoorzaam zijn. Hij mag uitgaan. De politie mag een woelige vergadering sluiten. Zij moet ze sluiten, wanneer zij gevaar oplevert voor de publieke orde. Hij mocht zijn vader nog in leven vinden. Kunt gij mij helpen? Slechts weinigen mogen een hoogen ouderdom bereiken. Willen is kunnen.

166. De verdeeling der werkwoorden, zoover wij die tot nu toe geleerd hebben, kan aldus worden voorgesteld:

Alle werkwoorden.

Begripswerkwoorden.

Niet-begripswerkwoorden.

Transitieve. Intransitieve. Koppelwerkw. Hulpwerkwoorden.

Hulpw. v. tijd. Hulpw. v. d. lijd. vorm.

Hulpwerkw. v. modaliteit, Hulpwerkw.
v. oorzaak.

Als een kleine groep van de transitieve werkw. leeren wij kennen de *causatieven*.

167. Bij: *Het sneeuwt. Het regent* denkt men alleen aan de werking *sneeuwen, regenen*. Niemand denkt daarbij aan iets of een *persoon*, die de werking verricht.

Daarom heeten deze werkwoorden onpersoonlijke werkwoorden.

Vr. Wat is het uiterlijk kenmerk der onpersoonlijke werkwoorden?

168. *Het spijt mij, dat hij ziek is.*

spijten is hier wel naar het uiterlijk onpersoonlijk werkwoord, maar men denkt hierbij wel degelijk aan een onderwerp, n.l. aan *dat hij ziek is*. *Spijten* is dus geen wezenlijk onpersoonlijk werkwoord. Men noemt het daarom onecht onpersoonlijk werkw.; regenen, sneeuwen enz. heeten in tegenstelling daarmee echte onpersoonlijke werkw.

Vr. 1. Zeg van de ruimgedrukte werkw. of zij als echt of onecht onpersoonlijk voorkomen in:

Het vriest, dat het kraakt. *Het is mooi weer. Hoe gaat het u? Het verdriet mij, telkens hetzelfde te moeten zeggen. Het verheugt mij, dat hij komt. Het gebeurde toen vaak, dat... Het geschiedde, dat.... Het liep hem erg tegen. Het is nu uit tusschen ons. Het ergert mij, dat....*

Welken naam heeft het voornaamw. het in het eene, en welken in het andere geval?

169. *Zich wasschen, zich kleeden, zich schamen, zich vergissen* en alle werkwoorden, die een voornaamwoord bij zich hebben, dat op het onderwijs terugwijst, heeten wederkeerende werkwoorden.

Zich schamen, zich vergissen kunnen niet anders dan wederkeerend zijn. Zij heeten daarom noodwendig wederkeerend.

Zich wasschen, zich kleeden kunnen even goed een ander voornaamwoord bij zich hebben, zij zijn toevallig wederkeerend.

Vr. Zeg van de volgende werkwoorden of zij noodwendig of toevallig wederkeerend zijn:

Zich inbeelden, zich vermaken, zich verzetten tegen, zich aanmatigen, zich ergeren, zich nederleggen, zich wapenen, zich verbeelden, zich (dwaas) aanstellen, zich ontfermen, zich prijzen.

Herhaling.

170. Benoem taalkundig de ruimgedrukte werkwoorden:

a. Het is guur weer, het regent en het waait. Het gebeurt niet vaak, dat wij in deze maand zulk weer hebben. Het moet wel hard gevoren hebben, want de bloemen staan op de ruiten. Dat zal wel zoo zijn. Zult gij morgen naar het ijs gaan? De wind doet de molens draaien.

b. Een knaap legde een eikel in den grond. Die eikel werd een eikeboompje. Dit groeide langzaam op, iederen zomer werd het grooter. Toen de knaap een grijsaard was, stond de eik nog in volle kracht. Hij stoorde zich niet aan de stormen, was ongevoelig voor de koude. Het scheen wel, dat hij eeuwig zou leven. Eindelijk nam hij niet meer toe in omvang. Nu was zijn laatste uur gekomen. Hij werd verkocht. De houthakker velde hem, ontdeed hem van wortels en takken. De molen zaagde hem tot planken.... en heel toevallig kwam hij ten slotte in den vorm van tafel, kast en stoelen in de woning van den kleinzoon van den knaap, die hem had gezaaid.

171. Doe hetzelfde met:

a. Een leerling moet ijverig werken. Laat hij praten als Brugman, hij overreedt mij niet. De knaap liet zijn aap kunstjes doen. Hij mag gerust thuis blijven. Moge hij spoedig komen. Die driehoek moet gelijkbeenig zijn, want zijn hoeken aan de basis zijn even groot. Een landhuis stond aan d'Arne, Het kan er nog wel staan. Hij was lui en bleef lui.

b. Wij gaan uit Jan! Blijf gij het huis bewaren. Het moet wel guur zijn, dat iedereen zoo met opgetrokken schouders loopt. Laat hij komen, als hij durft. Mocht hij u om geld vragen, weiger dan beslist. Waar mag hij op 't oogenblik reeds zijn? Wel, hij kan reeds in Amerika zijn, want de booten loopen tegenwoordig zoo snel. De man mocht voor zijn dood al zijn kinderen geplaatst zien.

c. Benoem met transitief of intransitief de ruimgedrukte werkwoorden in:

Hij schreeuwde zeer luid. Hij schreeuwt zich schor. Zij lachte zich ziek. Zij lacht altijd. Zij dansen. Zij dansen hun schoenen stuk.

d. Zeg van de ruimgedrukte werkwoorden of zij koppelwerkwoord zijn of niet.

Hij heet Piet. Dat heet mooi zingen! Wij heeten dat knoeien. Hij begon heel vroeg en bleef tot den avond voortstudeeren. Hij bezocht Berlijn en Weenen en bleef in laatstgenoemde stad studeeren. Piet zei tot Jan, die naast hem zat: Lig me nu niet te vervelen!

e. Zoek in het volgende drie hulpwerkw. van het lijdend geslacht:

Hij is toen zeer geprezen. Hij zij geprezen als hij het verdiend zal hebben. Dit boek zij geschonken aan den vlijtigste. Hij is geacht van iedereen. Hij is gisteren veroordeeld.

Het bijwoord.

172. Een woord, dat ter bepaling dient van een werkwoord, heet bijwoord, b.v. hard en morgen in: *Hij loopt hard. Hij komt morgen.*

In: *Hij loopt* zeer *hard*, buitengewoon *hard*, ongelooflijk *hard*, zijn zeer, buitengewoon, ongelooflijk bepaling van het bijwoord hard. Zij heeten ook bijwoord.

Zoo ook in: *Hij is* zeer *vlug*, buitengewoon *vlug*, verbazend *vlug*, waarin zeer, buitengewoon, verbazend een bijvoegl. naamw. bepalen.

En ook in: zeer *weinig geld*, buitengewoon *veel boeken*, waarin zeer en buitengewoon een telwoord bepalen.

In: *Hij komt morgen* niet; wellicht; stellig; wel; zegt het bijwoord iets van de waarheid van den geheelen zin.

Vr. 1. Vul nu aan: Een bijwoord kan een bepaling zijn van een —, een —, een — of een — of....

173. In: *Hij was* wijd en zijd *bekend. Zij kwamen* onverrichterzake *terug*, doen twee of meer woorden den dienst van een bijwoord. Men noemt ze bijwoordelijke uitdrukking.

Vr. 1. In: Deze of gene (= iemand) *zal u wel den weg*

wijzen. Geef mij het een of ander (= iets). Vraag het den eersten den besten (= iemand) doen ook twee of meer woorden den dienst van één woord en wel van een voornaamw. Hoe zou men die nu kunnen noemen?

2. Bezig in kleine zinnestjes de bijwoordelijke uitdrukkingen: *heinde en ver, ten hoogste, om het hardst, uit dien hoofde, ter sluik, rechtstreeks, ruimschoots, gelukkigerwijze.*

174. Een bijwoord benoemt men naar de bepaling, die er door uitgedrukt wordt. Zoo heet thuis bijwoord van plaats in: *Hij studeert thuis*; gisteren heet bijwoord van tijd in: *Gisteren vertrok hij*; daarmee heet bijwoord van middel in: *daarmede schreef hij*, enz.

Men onderscheidt dus:

a. bijwoorden van plaats, als: *thuis, ginds, derwaarts, rechtsaf, vanhier, af, daarheen.*

b. bijwoorden van tijd, als: *nu, vroeger, sedert, van morgen af; dikwijls, soms, daarna.*

Vr. 1. Benoem als bijw. van tijd of van plaats, de bijwoorden in:

Hij liep den berg af en niet den berg op. Hij zocht heinde en ver en zag hemelwaarts. Toen kwam hij naderbij, ondertusschen had ik mij ergens verstoep. Ginds gaat hij. Middelerwijl zal ik wat anders doen. Voor het laatst waarschuw ik u. Hij loerde vooruit, achteruit, zijdelings, zooals zijn meester ook doorgaans deed.

2. Wat is 't verschil tusschen de bijwoorden in: *Hij is doorgaans ziek* en *Hij is doorgaande ziek*?

3. Zeg van de volgende bijwoorden van plaats of zij antwoord geven op de vraag: Waar? Waarheen? of Van waar?

hier, ginds, herwaarts, derwaarts, wijd en zijd, binnen, ergens, overal, rechtsaf, weg, achterbaks, alom, uit, daarvandaan.

4. Zeg van de volgende bijw. van tijd of zij antwoord geven op de vraag: Wanneer? Sinds wanneer? Tot wanneer? Hoe lang? Hoe dikwijls?

thans, toen, ooit, sedert, tot morgen, immer, 's avonds, tevens, sinds, voortdurend, altijd, soms, vaak, dikwijls.

175. c. bijwoorden van hoedanigheid: *Hij zingt fraai, prachtig, leelijk, Hij verzocht het beleefd (of beleefdelyk). Ruggelings ging de veroordeelde de ladder op. Hij lost de som anders op.*

d. bijwoorden van graad: *Zij waren uiterst voorzichtig en liepen zeer zachtjes. Ben je nogal tevreden?*

c. bijwoorden van hoeveelheid: *Ik heb hem viermaal geroepen. Heeft hij weinig of veel gegeten?*

Vr. Benoem met bijwoord van hoedanigheid, van graad of van hoeveelheid de bijwoorden in:

Ik zal het u honderdvoudig vergelden. Hij heeft genoeg gewerkt. Hoe groot is hij? Hij ontving mij heusch, zelfs zeer heusch. Den koek gelijkelijk verdeelen. Snel loopen. Hij zingt vervelend. Zij waren uiterst tevreden. O, hij liep zoo vlug. Hij lachte witjes. Zij waren wat vermocid. Doe het zoetjes, buitengewoon zoetjes. Wees niet te voorbarig. Wat liep hij hard! Wat heb ik hem al vaak gewaarschuwd! Hij was meer opgewekt dan ooit.

2. Waarom heet wat al in bovenstaand voorbeeld een uitdrukking?

3. Een bijwoord en een bijvoegl. naamw. kan men soms uiterlijk niet onderscheiden, b.v. *Hij is goed* en *Hij zingt goed*. Men moet dan onderzoeken waarbij zij behooren. Doe dat bij de ruimgedrukte woorden en beslis dus of zij bijvoegl. naamw. of bijwoord zijn:

Hij sloeg er woest op los. Woest kwam hij de gevangenis binnen en suf en bedaard verliet hij ze na een jaar. De soldaat kwam blind uit den oorlog thuis. Zij waren razend van woede

en sloegen er blind op los. Hij zingt en spreekt zoo flauw. Ik vond hem flauw van den honger. Hij heeft u gestreng berispt. Hij toonde zich gestreng. Hij was zeer zacht. Zij praatte zachtjes, liep zoetjes.

4. Welken dienst doet jes in *zacht en zoet*; en lijk in *beleefdelijk, voorzichtiglijk, ootmoediglijk*. En s in:

Hij kwam van het examen onvoorziens thuis.

176. *f.* bijwoorden van reden, oorzaak of grond: *Het stormt, daarom blijft hij thuis; daardoor vergaan veel schepen; daarom zullen zij nu wel thuis blijven, of als men den nazin tot bijzin maakt: waarom hij thuis blijft, waardoor veel schepen vergaan, waarom zij nu wel thuis zullen blijven.*

g. bijwoorden van middel: *daardoor werd hij in staat gesteld te ontvluchten. Daarmede zal ik schrijven.*

h. bijwoorden van doel: *daartoe vroeg ik hem om hulp. Waartoe dient het? Welstaanshalve zond ik hem een kaartje met p. f.*

Vr. Benoem de bijwoorden in:

Uit dien hoofde werd hij veroordeeld. Het wordt koud, dientengevolge vertrekken de zwaluwen naar warmere streken. Hierom bleef hij weg. De hoeken en zijden zijn gelijk, derhalve noem ik den vierhoek een vierkant. De winter was gestreng, waardoor vele vogeltjes omkwamen; weshalve goede menschen meer voedsel buiten strooiden dan anders. Hij heeft valsheid in geschrifte gepleegd, te dier zake wordt hij vervolgd.

Waarmede zul je hem treffen?

Ik zal hem wel ergens mee treffen. Te dien einde zal ik hem voortdurend in 't oog houden. Welluidendheidshalve zegt men ter uwer verjaring in plaats van te uwer verjaring. Die sleutel was het, waarmede hij de deur geopend heeft. Hij kan overal mee schrijven. Waarom hij het ook zegt te doen, ik geloof nooit aan belangeloosheid bij hem.

177. In: *Hij teekende daar* is daar = op die plaats en dus bijwoord van plaats. In: *Hij teekende daarmede*, is daarmede niet = op die plaats *mede*; daar is dus geen bijwoord van plaats; *daarmede* = dat *mede* of *met* dat; daar is dus door de achtervoeging van *mede* een voornaamwoord geworden.

Het bijwoord *daarmede* heet voornaamwoordelijk *bijwoord*.

Zoo kunnen *alle* bijwoorden van plaats tot voornaamwoord worden als blijkt uit de voornaamwoordelijke bijwoorden: *hierover*, *daarlangs*, *ergens mede*, *overal mede*, *waardoor*, *nergens over*.

Vr. 1. Benoem het voornaamwoord, door *daar*, *waar*, enz. vertegenwoordigd in:

Waarover denkt hij? De stoel, waarop hij zat. Daartoe deed hij het. Waarmede hij ook schrijft, hij schrijft altijd duidelijk. De onderneming, waar hij aan dacht.

En welk voornaamw. ziet gij in het voornaamw. bijwoord in: *Hij nam een pen en schreef er mede? Hij denkt er steeds aan. Hij kan overal mede schrijven. Waar sprak hij over? Denkt gij ergens over? Neen, ik denk nergens over. De sloot, waar hij in viel. Zij gingen daarheen, waarheen hun ouders hun voorgegaan waren.*

2. Is het natuurlijk of onnatuurlijk dat een voornaamwoordelijk bijwoord altijd uit twee woorden bestaat?

178. *i.* bijwoorden van omstandigheid. *Hij heeft vergeefs gearbeid. Wij rooken gaarne. Zij kwamen te zamen. Het was wel geen mooi mes, maar het was altijd het oprapen nog waard. Hij stond om tien uur eerst op. Hij heeft ook fijne sigaren.*

Zij noemen, als uit die voorbeelden blijkt, altijd iets bijkomstigs of altijd een omstandigheid.

Vr. 1. Sommige bijw. van omstandigheden geven verwondering te kennen b.v. in: *Hij stond om tien uur eerst op* is eerst = en dat is toch later dan men verwachten zou, dus *eerst* geeft te kennen verwondering over het zoo laat.

Wat geven nu de bijw. van omstand. te kennen in:

Hij was om vier uur reeds op. Hij zat te middernacht nog te studeeren. Hij had slechts drie centen over. Hij is pas vijf jaar oud. Zelfs de oudste menschen hadden nooit zoo'n winter beleefd.

2. In: *Hij durft niet alleen* (= onvergezeld) *te gaan*, moet alleen b.v. nw. heeten. Waarom?

alleen is in andere gevallen bijwoord van omst., betrekking hebbende, al naargelang de opvatting, op het eene of andere lid van den zin b.v.

bij: *Hij is gisteren alleen naar Amsterdam geweest* denkt men: en niet op andere dagen, alleen heeft nu betrekking op....

Waarop heeft alleen betrekking of welken zin denkt men bij:

Hij is gisteren alleen naar Amsterdam geweest.

Hij is gisteren alleen naar Amsterdam geweest.

De gierigaard verzamelt geld alleen om het te hebben.

Piet heeft Jan alleen geplaagd.

Piet heeft Jan alleen geplaagd.

Piet heeft Jan alle n geplaagd.

2. Wat is het verschil tusschen den dienst van gelukkig in:

Die brave zoon heeft zijn ouders gelukkig gemaakt.

De kleermaker had toen mijn jas gelukkig gemaakt.

en ook in:

Zij had een bekwamen, goeden man getrouwd, m.a.w. zij was gelukkig getrouwd.

Toen de ouders stierven, waren de dochters gelukkig getrouwd.

4. Ook is het tegenovergestelde van alleen. Verklaar dat uit: *Hij heeft — alleen, ook — fijne sigaren.*

179. *j.* bijwoorden van voorwaarde: desverkiezende *kunt gij het huis koopen*. Desnoods *kunt gij over mijn beurs beschikken*. Desgevorderd *zal ik u financieel bijspringen*.

Vr. Benoem anders in:

Gij moet die som anders oplossen. Doe het, anders krijgt gij straf.

180. *k.* bijwoorden van toegeving: *Hij zag het gevaar wel naderen*; toch (nochtans, desniettegenstaande) *nam hij geen voorzorgsmaatregelen*.

Vr. 1. Vervang in bovenstaand voorbeeld toch door een toegeevenden zin:

2. Doe dat ook in:

Ik verbood het hem; hij deed het echter weer. Hij ziet wel barsch, hij is evenwel zoo kwaad niet. Gij zijt er niet toe verplicht; in uw geval zou ik het niettemin maar doen. Hij heeft den mond vol van fraaie beloften, reken intusschen maar niet op zijn hulp.

4. Vul in daarentegen of integendeel.

Hij heeft die daad niet geprezen, hij heeft ze — gelaakt.

De ouders waren spaarzaam, de kinderen waren — verkwistend.

4. Wat is 't verschil tusschen intusschen in:

Kijk maar even je les na, ik zal intusschen uw werk verbeteren.

Hij kreeg de eene straf na de andere, hij werd er intusschen geen haar beter om.

5. *Nochtans* is het tegengestelde van *dan ook*. Verklaar dat uit: *Ik verbood het hem, hij liet het nochtans niet, of hij deed het dan ook niet weer.*

181. *l.* bijwoorden van beperking. In dit opzigt *verdient die maatregel aanbeveling*.

Vr. 1. Waarom noemt gij in dit opzichteen uitdrukking?
 2. Zonder die bijw. uitdrukking zou *die maatregel* in volstrekten zin *aanbeveling verdienen*. Nu wordt dit beperkt door: in dit opzicht.

Laat ook zoo de beperkende kracht der bijwoorden zien in:

Ik heb hem dienaangaande gerust gesteld.

Ik zal hieromtrent zwingen.

Hij is daartoe te braaf.

Hij is daarvoor te zwak.

Te dezen aanzien ben ik zeer gerust.

182. m. bijwoorden van modaliteit. *Gij zult* waarschijnlijk (misschien) *slagen*.

Deze bijwoorden behooren altijd bij den geheelen zin en zeggen hoe het staat met de geheele of gedeeltelijke kans op het waar zijn van dien zin.

Vr. 1. Zeg of de bijw. van modaliteit bevestigend, ontkenkend of vermoedend zijn in:

Hij komt bepaald. Neen, hij komt niet. Hij is waarlijk een goed mensch. Ongetwijfeld blijft hij weg. Als hij soms naar mij vraagt, zeg hem dan stellig niet, dat ik waarschijnlijk uitga. Ik weet niet of hij al of niet thuis is.

2. Welken invloed hebben de volgende bijw. op het vragend of wenschend karakter van den zin:

Je doet het toch? Kom toch gauw! Hij is immers genezen? Zij zijn thuis, nietwaar? Doe het dan.

3. Welken invloed hebben al en ook op den aard van den zin in:

Wat hij ook onderneemt, hij slaagt nooit. Leert hij al niet veel, hij leert toch iets.

4. Onderzoek of gij ook kunt vervangen door buitendien of bovendien (bijw. v. omstandigheid) of door immers (bijw. v. modaliteit) of door in overeenstemming daarmee.

Er zijn tinnen, porseleinen en ook gouden schotels.

Hij zal je wel helpen: het is ook zoo'n goede jongen.

Ik verbood het hem, ook deed hij het niet meer.

183. De voornaamw. (§ 177) bijwoorden vallen eigenlijk buiten deze verdeeling, daar hun naam alleen zegt, dat zij een voornaamw. bevatten en niet welken dienst zij doen.

Vr. Laat uit de volgende voorbeelden zien, dat de voornaamw. bijw. den dienst kunnen doen van bijw. van plaats, tijd, oorzaak, middel enz.

Hij vond een stoel en ging toen daarop zitten. Daarna haalde hij een potlood te voorschijn. Daarmede teekende hij wat op. Ziet gij dat gat? Daardoor is de muis ontsnapt. Daarom was het beestje natuurlijk zeer blij. Daardoor is de oogst mislukt. Daartoe vroeg hij geld.

Het voorzetsel.

184. *De vogel vliegt — de kooi* is onverstaanbaar. Wordt er een woordje b.v. *voor, in, om* enz. voor *de kooi* gezet, dan is de betrekking tusschen *de kooi* en *vliegt* aangewezen, de zin is dan duidelijk.

Deze woordjes, voorzetsels genoemd, dienen dus om de betrekking aan te wijzen:

tusschen twee *Een man zonder geld, het haantje*
zelfstandigheden: *op den toren.*

tusschen een werking en een zelfstandigheid: *springen*
over (in) *de sloot.*

tusschen twee *eten om te leven, denken alvorens*
werkingen: *te spreken. Zwijgen in plaats van*
te spreken. Sparen ten einde te
vergaren.

Vr. 1. Welken naam zoudt gij kunnen geven aan de voorzetsels in plaats van en ten einde, wijl zij uit meer dan één woord bestaan?

2. Wat wordt door het voorzetsel in betrekking met het voorafgaande werkwoord gebracht in:

Wij spreken over wie dat gedaan had. Zij denken over wat zij gekocht hebben. Let op hetgeen hij schrijft.

185. De voorzetsels kunnen velerlei betrekkingen aanwijzen, als betrekkingen van *plaats, tijd, doel middel* enz.

Vr. Welke betrekking wijzen zij aan in:

de eik op het dorpsplein, de dag vóór Paschen, sparen ten einde te vergaren, schrijven met een pen. Uitgaan ondanks den regen en zonder paraplu?

186. Hetzelfde voorzetsel kan meer dan één betrekking aanwijzen.

Vr. 1. Van kan o.a. aanwijzen een betrekking van *plaats, tijd, bezit, oorzaak, kenmerk, bijstelling of vergelijking, onderwerp, voorwerp.*

Wijs dat aan in:

Springen van de bank, wachten van Kerstmis af, het huis van den boer, kermen van pijn, lachen van pret, een man van moed, dagen van blijdschap, jaren van inspanning, het monster van de tweedracht, het kuartenhuis van ons geluk, de hydra van het oproer, het zingen van Jan, het branden van de kachel, het schijnen van de zon, het plukken van de appels, het omploegen van het land.

2. Wat wijzen de voorzetsels aan in:

Zitten aan het raam, lijden aan hoofdpijn, sterven aan de tering.

Vliegen om de vlam, komen om zeven uur, eten om te leven.

Zitten bij het vuur, weten bij ondervinding, Koning bij de gratie Gods, bij monde van den notaris.

3. In: om het leven komen is om een heel ander voorzetsel dan in werken om geld. Welke betrekking wijst het aan?

4. Waarom is het slaan van den knaap, het eten van de kip, het breken van de ruit dubbelzinnig?

5. Waarom mag men niet samentrekken: *Hij werkte voor geld en voor zijn ouders tot Hij werkte voor geld en zijn ouders?* En wel: *Hij werkte voor geld en voor roem. Hij zwoegde voor zich zelf en voor zijn gezin?*

Het voegwoord.

187. In:

Jan schrijft — Piet rekt.

Hij verwacht — Ik kom.

Staan de zinnen los naast elkaar.

In:

Jan schrijft en Piet rekt.

Hij verwacht dat ik kom.

is aangewezen, dat de tweede zin bij den eersten behoort, zij zijn dus verbonden of aaneen gevoegd.

De woordjes en, dat, die de zinnen verbinden, heeten verbindingswoorden of voegwoorden.

188. *Zij schreit, want zij heeft verdriet.*

Hij wordt beloond, indien hij vlijtig werkt.

want en indien zeggen hier welke betrekking er tusschen de zinnen bestaat, n.l. van reden en voorwaarde.

De voegwoorden wijzen dus ook de betrekking of het verband aan.

189. *Hij zegt, dat het mooi weer is.*

Dat hij komt, is zeker.

De aangehechte zin is hier voorwerpszin of onderwerpszin; dat blijkt echter niet uit het voegwoord dat.

In: *Hij vertrekt* — dat *oom komt*.

blijkt de betrekking tusschen het „komen van oom” en zijn „vertrekken” evenmin uit dat. Om het verband uit te drukken, moet er voor, na, om, zonder of een ander woordje bij dat gevoegd worden b.v. *Hij vertrekt voor* (na, om, zonder) dat *oom komt*.

Dat kan dus wel verbinden, maar niet 't verband aanwijzen. Daarom heet *dat* grammatisch voegwoord. De definitie van *voegwoord* moet dus luiden: *Voegwoorden verbinden zinnen en wijzen meestal het verband aan*.

190. In: *Hij klopte aan de deur ten einde mij te wekken* wijst het voorzetsel ten einde het verband aan.

In: *Hij klopte aan de deur ten einde ik wakker zou worden*, wordt het verband aangewezen door het *voegwoord* ten einde.

Voegw. en voorzetsels verschillen dus hierin, dat aan een voegwoord een zin en aan een voorzetsel een begripswoord hangt.

Vr. 1. Benoem de ruimgedrukte woorden in:

Hij klopte aan de deur alvorens binnen te komen.

Hij klopte aan de deur voor (dat) hij binnenkwam.

Hij kwam binnen zonder te kloppen.

Hij kwam binnen zonder dat hij klopte.

2. Waarom noemt gij grammatisch voegw. de voegw. in:

Ik weet niet of hij komen zal.

Of hij komen zal is nog niet bekend.

Vergeet nooit hoe hij steeds liefderijk voor u gezorgd heeft.

3. Wanneer een samengestelde zin in enkelvoudige zinnen ontbonden wordt, valt het voegwoord weg.

Waarom is dat natuurlijk?

Laat het zien door de enkelvoudige zinnen op te noemen — met het onderwerp voorop — van:

De overlooper verzekerde, dat de vijand op de vlucht zou slaan, zoodra wij hem moedig aanvielen.

Ik heb achting voor hem, omdat hij even trouw zijn plicht doet, hoewel op hem niemand let.

191. De voegwoorden kan men verdeelen in nevenschikkende en onderschikkende,

Vr. 1. Waarom heeten de ruimgedrukte voegw. nevenschikkend in:

Zij bleven thuis, doch wij gingen uit. Zij weigerden eerst, doch zoodra wij ernstiger aandrongen, gaven zij toe. Hij beloofde en hij deed het ook. De wind was eerst koud en toen de avond viel, werd hij zelfs zeer scherp.

en waarom onderschikkend in:

De trein vertrok, zoodra wij ingestapt waren. Hoewel hij zelf niet rijk was, ondersteunde hij toch met milde hand de armen.

2. Noemt gij de ruimgedrukte voegw. onderschikkend of nevenschikkend in:

Als gij de bremraap uitgraaft, dan blijkt u dat die niet zelfstandig in den grond bevestigd is, maar dat zij integendeel op de wortels zit van andere gewassen, waarvan ze leeft en die zij laat werken om zich de sappen daarvan toe te eigenen.

Hoewel hij inzag dat de vijand de overmacht had en dat, zoo hij zich aan een strijd waagde, een nederlaag niet uit kon blijven, toch kon hij tot geen terugtrekken besluiten.

192. Sommige voegwoorden zijn, naar gelang hun dienst, nevenschikkend of onderschikkend.

Vr. 1. Zijn de ruimgedrukte voegw. nevenschikkend of onderschikkend in:

Hij wist niet of hij zou vertrekken. Hij zal uitgaan of hij zal thuis blijven. Ik vermoed dat hij te Berlijn zal gaan wonen of dat hij zich te Parijs zal vestigen. Of hij al riep, en of hij al klopte, niemand deed open.

Niet iedereen verdient meer geld dan hij verteren kan.

Eindelijk besloot hij te helpen dan (doch) toen was het te laat.

2. Wat doet gij om de leelijke herhaling van het voegwoord te vermijden in:

Ik weet niet of hij dadelijk mee zal gaan of of hij nog langer zal blijven.

Zijn die naast elkaar staande of 's dezelfde?

193. De betrekking van den eenen zin tot den anderen wordt slechts door één voegwoord aangewezen, al staan er ook twee naast elkaar.

Vr. 1. Wijs dat aan in:

Hij is gestraft en, zoodra hij weer zondigt, wordt hij weer gestraft.

Hij had zwaar gezondigd, maar omdat hij berouw toonde en wijl het zijn eerste vergrijp was, werd hij genadig behandeld.

2. Wijs dat ook aan door inlassching van een zin in:

Zij was bedroefd als toen haar vader overleed.

Hij keek als of hij verlegen was.

Hij was gelukkiger dan toen hij in overvloed leefde.

Hij is altijd traag, behalve wanneer er lekkers te deelen valt.

Gij zit daar met de handen over elkaar als of er niets meer te doen was.

(Denk er aan: soms is of = indien).

194. Het verband, door de nevenschikkende voegwoorden aangewezen, kan zijn:

a. aaneen- *Het kanon bulderde en de menschen schakelend: juichten. Zij zijn rijk en toch leven zij eenvoudig. Zij geven niet alleen mild, maar zij geven ook op een verstandige wijze. Hij heeft nooit zijn vaderland noch eenige zijner bloedverwanten weergezien.*

b. Tegenstellend: *Of gij zult werken, of gij zult honger lijden. A is rijk, maar zijn buurman is arm. Wilde boomen bloeien wel, maar zij geven geen lekkere vruchten. Hetzij hij studeert, hetzij hij speelt, hij doet het steeds met opgewektheid.*

b. Reden-, oorzaak- of grondaan- duidend: *De zieke ging naar de Riviera, want hij vreesde onzen strengen winter. De boom groeide niet goed meer, want zijn wortels konden niet door den harden ondergrond dringen. Het weer zal wel goed worden, want de barometer gaat omhoog.*

d. Verklarend: *Hij had veel geleerd, (te weten, namelijk) lezen, schrijven, rekenen, teekenen enz.*

Vr. 1. Het nevenschikkende of drukt een tegenstelling uit tusschen de zelfstandigheid, tusschen de namen of tusschen de zinnen. Wijs dat aan in:

Geef mij appelen of peren. De kokospalm of klapperboom groeit tusschen de tropen. Zij zullen den akker verpachten of zij zullen hem zelf bebouwen. Mijne tante of moei. De kapitein of gezagvoerder van dat schip. De anopheles of malaria-mug. De petroleum of aardolie.

2. Waarom zou men of in de laatste voorbeelden ook wel verklarend kunnen noemen?

3. En waarom in: *Hij weet er stellig veel van, of is hij er niet voortdurend bij geweest?*

195. De onderschikkende voegwoorden wijzen den aard der bijwoordelijke zinnen aan, zij zijn dus in zekeren zin reeds behandeld in § 50 en vlg.; daarom volgen er hier voornamelijk vragen over.

Vr. 1. Benoem de voegwoorden in:

In het Zirknitzer meer jaagt de jager, waar in het voorjaar

het water gulfde. Ga werwaarts gij wilt. Hij ging van waar hij gekomen was. Blijf zoolang gij wilt. Hij werkte tot (dat) het nacht werd. Eer (dat) hij binnen kwam, waren wij er reeds. Doe het zoo vaak of zoo dikwijls (als) gij kunt.

2. Benoem ze ook in:

Hij zal beloond worden, wanneer hij goed oppast. Ik zal uw fout vergeten, mits gij beterschap toont. De vergadering werd geschorst, vermits zij onvoltallig was. Aangezien er zoo velen wegguan, zal zij wel onvoltallig blijven. Het koren werd duur omdat de oogst mislukt was.

3. En in:

Bijaldien hij u weer met zijn nieuwsgierige vragen verveelt, zeg dan gerust dat gij de kunst van zwijgen beoefent. De laatste Stuart stierf omstreeks 1800, zoodat deze vorstelijke familie nu niet meer bestaat. Hij is zeer gevoelig voor koude, vandaar dat hij den winter op Madera doorbrengt. Hoezeer men het hem afried, toch deed hij het. Of hij al bidt en smeekt, hij wordt gestraft.

4. En in:

Wij zullen u helpen, voor zooverre wij het noodig oordeelen. De nachten worden kouder, naarmate de hemel meer helder is. Dat is een eerlijk man, naar men zegt. De provinciën zullen vrij zijn in zake godsdienst, met dien verstande dat niemand voor zijn geloof zal worden achterhaald.

Hoe rijker hij werd, des te gieriger werd hij. Hij is vriendelijk of stuursch, alnaar hij gemutst is.

Doe het zooals u gezegd is. Gelijk het wiel draait om den as, Zoo wentlen rustloos zijn gedachten om het centrum van zijn dierbaar ik.

196. Hetzelfde voegwoord wijst niet altijd dezelfde betrekking aan. Zoo kan wanneer zijn voegw. van *tijd* en van *voorwaarde*; nudat voegwoord van *tijd* en van *reden of grond*: daar voegw. van *reden of grond* of *omstandigheid*, enz.

Vr. Benoem de voegwoorden in:

De school gaat uit, wanneer het vier uur is. De struiken groeien welig, wanneer de grond goed gemest wordt. Zij leggen het geschil bij, nudaat zij hier bijeen zijn. Nudaat hij geld gebeurd heeft, zal hij u wel betalen. Daar tante ziek is, komt zij niet. Daar tante ziek is, zal zij wel niet komen. Wat zou men lands bezeilen, Daar nu de norsche nijd ons slapend zeilt voorbij. Gij moet dat zaakje regelen, terwijl hij nog hier is. Dat was daar een raar huishouden: terwijl de ouders zwoegden en schraapten, wierpen de kinderen het geld als het ware het raam uit.

197. Behalve kan zoowel voegwoord van *bepierking* als van *uitbreiding* zijn:

Vr 1. Wijs dat aan in:

Allen waren terreden en blij, behalve Jan Kniesoor. Behalve zijn kapitaal, heeft hij er ook zijn eer bij verloren.

Behalve aan metalen, is Sumatra ook rijk aan allerlei gewassen.

2. Iemand beweerde: behalve is een voorzetsel. Uit:

Allen gingen uit behalve Jan (= hij) blijkt, dat hij zich vergiste. Hoe zoo?

198. Tenzij en tenware zijn beide = tenminste als niet. Het verschil is, dat men het geval, achter tenzij genoemd, voor mogelijk houdt en dat achter ten ware zoo goed als onmogelijk beschouwt.

Vr. Wijs dat aan in:

Hij zal slagen, tenzij hij op den examendag ziek worde. Hij zal het niet gelooven, tenware een engel uit den hemel het hem kwam bevestigen.

199. Sommige woorden zijn, al naar hun dienst, bijwoord of voegwoord; of voorzetsel, bijwoord of voegwoord.

Vr. Benoem nu de ruimgedrukte woorden in:

Zij gingen uit, toen wij thuis kwamen.

Toen was het nog mooi weer.

De oude visschersvrouw was stil en neerslachtig, sedert zij haar laatsten zoon had verloren. Sedert kwam geen lach meer op haar gezicht.

Sedert gisteren is hij hier.

Vaak ontstonden steden waar twee rivieren samenvloeiden.

De muggen vermenigvuldigen zich waar veel stilstaand water is.

De muggen vermenigvuldigen zich in streken, waar veel stilstaand water is.

Vaak ontstonden steden in den hoek, waar twee rivieren samenvloeiden.

200. Korthedshalve wordt vaak een gedeelte van een voegwoord weggelaten. Zoo staat eer voor eerdat, zoover voor zoover als, enz.

Vr. 1. Maak de voegwoorden volledig in:

Vorst Lucifer zond Apollion naar 'taardrijk, dat hij eens nader kennis naam' van Adams heil en staat.

Hij sloeg er op, dat het dreunde.

Hij komt, naar ik hoop, spoedig terug.

Doe het nu de gelegenheid gunstig is.

Hij hield het vol, zoolang hij kon.

Blijf tot ik je roep.

2. Welk voegwoord is uitgespaard, doordat men de vragende woordschikking heeft gebezigd in: (Zet zoo noodig den hoofdzin voorop).

Doet hij het niet, dan wordt hij gestraft.

Hij keek als () was hij bedroefd.

Was Nederland vroeger onbewoond, tegenwoordig is het bedekt met volkrijke dorpen en steden.

Vond Ivo sinds een jaar zijn eenzaam huis te ruim, Ten leste was hem ook de lucht te zwaar in Frieslands vochte dalen.

Leefde men daar vroeger alleen van landbouw en veeteelt, tegenwoordig heeft men er ook een bloeiende industrie.

Het bijwoord ook = bovendien waarschuwt, dat er hier twee gedachten na elkander gegeven worden. Leg dat uit.

Het Tusschenwerpsel.

201. De tusschenwerpsels zijn, zooals de naam reeds aanduidt, geen deel van den zin. Het zijn gevoelsklanken of klanknabootsingen. Zij drukken uit:

vreugde : *ha, hoezee!*

smart en beklag: *helaas, wee, o wee, au, auw, ach, och!*

verwondering : *hé, ah, aha!*

twijfel : *ei, ei! hm!*

verlangen : *och, eilieve!*

afkeer : *ba, foei, br!*

klanknabootsingen zijn: *bons, plof, krik, krak! poef, paf! boem, enz.*

Andere rededeelen, zelfs geheele zinnen kunnen den dienst doen van tusschenwerpsels, b.v. *Lieve hemel! Wat weerga! Te drommel! God beter het enz.*

Het woord en zijn buiging.

Het geslacht der zelfstandige naamwoorden.

202. Het geslacht der zelfstandigheid spiegelt zich eenigszins af in het woord: Zoo wordt *de vader* in den 2^{en} en 4^{en} naamw. *des vaders* en *den vader*, terwijl *de moeder* wordt *der moeder* en *de moeder*.

Men noemt nu ook *vader* mannelijk en *moeder* vrouwelijk, terwijl *het paard* noch mannelijk noch vrouwelijk, of kortweg onzijdig heet.

Ook bij name van levenlooze wezens onderscheidt men geslachten als blijkt uit: *boom* (*des booms*), *lelie* (*der lelie*), *het huis*, *het touw*.

203. Mannelijk zijn:

1. de namen van mannen: *Willem*, *koetsier* enz.

2. de namen van mannelijke dieren, waarnevens een afzonderlijke naamw. voor het wijfje bestaat: *hengst*, *stier*, waarnaast *merrie*, *koe*, enz.

3. de namen van boomen: *beuk*, *eik* enz.

Linde en *tamarinde* zijn vrouwelijk.

4. de namen van steenen, als voorwerpen beschouwd: *Hij kocht een fraaien diamant*, *een grooten robijn* maar *Het diamant is hard*.

5. de namen van maanden en jaargetijden: *op den eersten October*, *in den herfst*.

Lente is vrouwelijk.

6. de namen van bergen: *op den Etna, op den Jungfrau.*

7. de namen van munten: *gulden, schelling.*

8. de stammen van werkwoorden, die een beweging, een verrichting beteekenen: *Hij bewonderde den gang van het paard. De matroos was aan den rol. De gevolgen van den val.*

9. de zelfst. naamw., eindigende op aar, enaar, aard, erd, ier of enier.

10. de zelfst. naamw., die door middel van el of es gevormd zijn van werkw. stammen en namen zijn van werktuigen: *beitel, klepel, sleutel, vleugel* enz.

11. de zelfst. naamw. op em, sem, lm of rm: *adem, asem, bloesem, deesem, galm, halm, darm* enz.

Vr. 1. Zeg waarom de volgende zelfst. naamw. maanelijk zijn: *wilg, rijksdaalder, agaat, gieter, verrekijsker, zomer, mutsaard, Rigi, robijn, evenaar, snuiter, houw, loop, baaierd, storm, helm, duw, franc, Simplon, populier, ram, bloesem, eik, teugel, beuk.*

2. Wat beteekent:

Ik hoorde den wacht alarm slaan en zag spoedig daarna de wacht uitrukken.

204. Vrouwelijk zijn:

1. de namen van vrouwen: *Anna, tante.*

2. de namen van vrouwelijke dieren: *geit, ooi, duif.*

3. de eigenlijke namen van bloemen: *roos, lelie.*
Hieronder hooren dus niet: *leeuwenbek, wolfsklauw, gouden regen* enz.

4. de namen van noten, intervallen en muziek-instrumenten: *eene fa, eene quint, eene citer.*

Horen, doedelzak en tirangel zijn m. orgel is onz.

5. de namen van letters en cijfers *eene a, eene vier.*

6. de namen van vaartuigen en de eigennamen van schepen: *eene schuit, eene brik; Hij vertrok met de kleine Jan.*

Driemaster, lichter enz. zijn m.; *fregat, galjoen* en *jacht* zijn o.

7. de zelfst. naamw. op **te** als *hoogte, diepte* enz. die van bijv. naamw. gevormd zijn.

8. de zelfst. naamw. op **heid** en **nis**: *kindsheid, duisternis.* echter: *het vonnis, het getuigenis.*

9. de zelfst. naamw. op de vreemde achtervoegsels: **ij, ei, teit, ie, iek, age** als *slavernij, pastei, societeit, olie, fabriek, slijtage.*

10. de verbale substantieven op **ing** en **st**: *redding, kunst.* *Dienst* en *last* zijn m.

Vr. Waarom noemt gij de volgende zelfst. naamw. vrouwelijk: *tulp, mi, zes, harp, bark, lengte, waarheid, vallei, republiek, tien, sloep, terts, gitaar, aak, vangst, belooning, winst?*

205. Sommige zelfst. hebben al naar hun beteekenis het eene of het andere geslacht, als blijkt uit: *Voorloopig moest hij zich tevreden stellen met den blooten eigendom van die hoeve. Hij heeft het eigendom verkocht.* De priesterschap *trok in volle ornaat uit.* De verplichtingen van het priesterschap. Het maagschap *legde vroeger zware verplichtingen op.* *Abraham trok weg met zijne maagschap. Lang was hij lid geweest van die broederschap, eindelijk zegde hij het broederschap op.* De schildpad *levert ons het schildpad.* *Hij ving den grootsten visch.* *De vrouw verkocht de visch.* Het stof, *opgejaagd door den wind.* De stof van dien mantel. Het kurk *komt van den kurkeik.* *Ik zette eene nieuwe kurk op de flesch.* De rijm *had alles wit gehuid.* Het rijm van dat gedicht.

Vr. 1. Wat beteekenen de ruimgedrukte woorden in:

Zij wierp den blik op het blik. Ik hoorde den val der muizenval. Hoe vind je dien schurkenstreek? In de streek der windstilten. Hij zette den voet op den eersten trap van de trap. Ik zag den post de post binnengaan. De matroos was aan den rol. De acteur kende de rol. De wacht wandelde op en neer voor de wacht. Wij hoorden den zwaren gang van den schipper in de gang. In den kelder zijn de aardappelen beschut tegen de vorst. De gebogen pannen voor de vorst van het strooien dak heeten vorstpannen.

Vr. 2. Dezelfde vraag voor:

De petroleum heeft de traan als verlichtingsmiddel verdrongen. Ziet gij dien traan in zijn oogen? Met de punt van zijn pen zette hij de punt heel fijn. Op dat tijd punt was de afschaffing der slavernij het punt van bespreking. Het keel wordt voorgesteld door staande evenwijdige strepen evenals het lazuur door liggende. Het dwaas figuur dat hij maakte. Ziet gij de figuur op den wand? Ik hoorde den zucht die hem ontsnapte. Bedwing de zucht tot lezen.

Vr. 3. Wat beteekenen *val*, *gang*, *rol*, *zucht*, *trap*, als zij mannelijk zijn? (§ 203).

206. Samengestelde zelfstandige naamwoorden hebben in den regel het geslacht van het laatste lid: *huisdeur* is vr. omdat *deur* vr. is, enz.

Vr. 1. Verklaar bovenstaanden regel:

2. Men zegt het *oogenblik*, het *wonder*, het *vuurslag*, het *zeskant*, het *voorschoot*, het *roodvonk*. Waarom zouden deze woorden niet het geslacht hebben van het laatste lid?

3. Dezelfde vraag voor:

de *lettergreep*, de *negenoo*, de *hooiberg*, de *hutspot*, die vr. zijn.

4. En ook voor:

zotskap, *steiloor*, *stokebrand*, *slokop*, die zoowel m. als vr. kunnen zijn.

207. Bij substantieven, waarin het tweede lid is weggevallen of minder goed herkenbaar is, bepaalt toch dat tweede lid het geslacht: zoo is *grijp* (voor *grijp-vogel*) m., *baker* (voor *bakermoeder*) vr.

Vr. Verklaar het geslacht van:

wissel (b.v. den wissel van den bankier) *dorpet* (m.) *boogerd* (m.) *wingerd* (m.) — *best* (een oude vrouw), *de klok* (met haar kuikens), *de snuif* (uit de snuifdoos).

Het getal der zelfstandige naamwoorden.

208. Het getal is de vorm, die aanwijst of er van één of meer gelijksoortige zelfstandigheden sprake is: *boek*, *lei*; *boeken*, *leien*.

Vr. Waarom zou men *troep*, *dozijn*, *gros* niet meervoud noemen?

209. Het meervoud wordt aangewezen door een uitgang: *vaders*, *boden*, *hoeden*, *kinderen*, *kinders*.

210. In het enkelvoud komen alleen voor:

a. de eigennamen, als bijzondere benaming van een zelfstandigheid: *Cicero*, *Europa*, *Afrika*, *Frankrijk*, *Haarlem*.

b. de stofnamen: *ijzer*, *koper*.

Vr. 1. Verklaar dat met *a* niet in strijd is, dat men zegt: *de Oranje's*, *de Cicero's* en *Demosthenessen* zijn schaarsch. In dit koffiehuis zijn twee Jannen.

2. Verklaar ook dat met *b* niet in strijd is, dat men zegt: *Het paard verloor zijn ijzers*, *de glazen waren gevuld*.

en: *Wij hadden dien middag twee vleezen*. De wijnen van *Frankrijk*.

3. Hoe redt men zich als men verschillende soorten van meel, van rijst bedoelt, nu het niet gebruikelijk is bij deze woorden den uitgang en te voegen?

Vr. 1. Wat beteekenen de ruimgedrukte woorden in:

Zij wierp den blik op het blik. Ik hoorde den val der muizenval. Hoe vind je dien schurkenstreek? In de streek der windstilten. Hij zette den voet op den eersten trap van de trap. Ik zag den post de post binnengaan. De matroos was aan den rol. De acteur kende de rol. De wacht wandelde op en neer voor de wacht. Wij hoorden den zwaren gang van den schipper in de gang. In den kelder zijn de aardappelen beschut tegen de vorst. De gebogen pannen voor de vorst van het strooien dak heeten vorstpannen.

Vr. 2. Dezelfde vraag voor:

De petroleum heeft de traan als verlichtingsmiddel verdrongen. Ziet gij dien traan in zijn oogen? Met de punt van zijn pen zette hij de punt heel fijn. Op dat tijdpunt was de afschaffing der slavernij het punt van bespreking. Het keel wordt voorgesteld door staande evenwijdige strepen evenals het lazuur door liggende. Het dwaas figuur dat hij maakte. Ziet gij de figuur op den wand? Ik hoorde den zucht die hem ontsnapte. Bedwing de zucht tot lezen.

Vr. 3. Wat beteekenen *val*, *gang*, *rol*, *zucht*, *trap*, als zij mannelijk zijn? (§ 203).

206. Samengestelde zelfstandige naamwoorden hebben in den regel het geslacht van het laatste lid: *huisdeur* is vr. omdat *deur* vr. is, enz.

Vr. 1. Verklaar bovenstaanden regel:

2. Men zegt het *oogenblik*, het *wonder*, het *vuurslag*, het *zeskant*, het *voorschoot*, het *roodvonk*. Waarom zouden deze woorden niet het geslacht hebben van het laatste lid?

3. Dezelfde vraag voor:

de *lettergreep*, de *negenoo*, de *hooiberg*, de *hutspot*, die vr. zijn.

4. En ook voor:

zotskap, *steiloor*, *stokebrand*, *slokop*, die zoowel m. als vr. kunnen zijn.

207. Bij substantieven, waarin het tweede lid is wegevalen of minder goed herkenbaar is, bepaalt toch dat tweede lid het geslacht: zoo is *grijp* (voor *grÿp-vogel*) m., *baker* (voor *bakermoeder*) vr.

Vr. Verklaar het geslacht van:

wissel (b.v. den wissel van den bankier) *dorpel* (m.) *boogerd* (m.) *wingerd* (m.) — *best* (een oude vrouw), *de klok* (met haar kuikens), *de snuif* (uit de snuifdoos).

Het getal der zelfstandige naamwoorden.

208. Het getal is de vorm, die aanwijst of er van één of meer gelijksoortige zelfstandigheden sprake is: *boek*, *lei*; *boeken*, *leien*.

Vr. Waarom zou men *troep*, *dozijn*, *gros* niet meervoud noemen?

209. Het meervoud wordt aangewezen door een uitgang: *vaders*, *boden*, *hoeden*, *kinderen*, *kinders*.

210. In het enkelvoud komen alleen voor:

a. de eigennamen, als bijzondere benaming van een zelfstandigheid: *Cicero*, *Europa*, *Afrika*, *Frankrijk*, *Haarlem*.

b. de stofnamen: *ijzer*, *koper*.

Vr. 1. Verklaar dat met *a* niet in strijd is, dat men zegt: *de Oranje's*, *de Cicero's* en *Demosthenessen* zijn *schaarsch*. In dit *koffiehuis* zijn twee *Jannen*.

2. Verklaar ook dat met *b* niet in strijd is, dat men zegt: *Het paard* verloor zijn *ijzers*, *de glazen* waren *gevuld*.

en: *Wij hadden dien middag* twee vleezen. De wijnen van *Frankrijk*.

3. Hoe redt men zich als men verschillende soorten van meel, van rijst bedoelt, nu het niet gebruikelijk is bij deze woorden den uitgang *en* te voegen?

4. Er zijn nog meer woorden die bij verandering van beteekenis wel een meervoud kunnen krijgen. Verklaar dat van: *waarheid*, b.v. de *waarheid zijner woorden* en de *waarheid* (waarheden) *die hij verkondigt*.

oudheid, b.v. de *oudheid van dat gebouw* en de *oudheid* (oudheden) *die hij kocht*.

regeering, b.v. de *regeering viel den vorst zwaar*, en de *regeeringen, die elkander opvolgden*.

En verder van: *hoogte, laagte, uitspanning, wandeling*.

211. In sommige gevallen bezigt men naast een enkelvoudig substantief een meervoudig zelfstandig naamwoord van dezelfde of ongeveer dezelfde beteekenis b.v.

bedrog, bedriegerijen. *doel, doeleinden.*

raad, raadgevingen. *schade, verliezen.*

twijfel, twijfelingen. *hoop, verwachtingen.*

inleg, inlagen. *twijfel, twijfelingen.*

zegen, zegeningen. *gedrag, gedragingen.*

spot, spotternijen. *genot, genietingen.*

leer, leerstellingen, leerstukken of leeringen.

212. In 't meervoud alleen komen voor: *ouders, voorvaders, gezusters, gebroeders, de kinderpokken, de mazelen, de manen* (van een paard), *inkomsten, onlusten, hersenen, lieden*.

En verder namen van gebergten en eilanden-groepen als: *de Alpen, de Pyreneeën, de Hebriden, de Azoren*.

En ook: *de Provinciale-Staten, Staten-Generaal, Gedeputeerde Staten*.

213. Bij de vorming van het meervoud wijst meestal het oor den weg. Alleen zij gewezen op:

sommige woorden vormen op twee wijzen hun meer-

voud als blijkt uit: *ketens* en *ketenen*, *appels* en *appelen*, *ooms* en *oomen*, *zoons* en *zonen*, *smids* en *smeden*. Het meervoud op *en* van deze woorden, *appelen* uitgez. wordt meestal alleen in hooger en stijl gebezigd.

214. Van sommige substantieven heeft het meervoud op *en* een andere beteekenis dan het meervoud op *s*:

<i>heidens</i> (zigeuners).	<i>heidenen</i> (afgodendien- naars).
<i>hemels</i> (van ledikanten).	<i>hemelen</i> (uitspansel, de sterren).
<i>letters</i> (teekens, klanken).	<i>letteren</i> (brief, letter- kunde).
<i>middels</i> (middellijven).	<i>middelen</i> (om een doel te bereiken).
<i>redens</i> (verhoudingen).	<i>redenen</i> (gronden, oor- zaken).
<i>studies</i> (kunstschetsen).	<i>studiën</i> (oefeningen in de wetenschap).
<i>tafels</i> (huis- en school- meubels).	<i>tafelen</i> (der wet).
<i>vaders</i> (papa's).	<i>vaderen</i> (voorvaders).
<i>histories</i> (voorvallen).	<i>historiën</i> (gebeurtenissen).
<i>knechts</i> (bedienden).	<i>knechten</i> (wapenknechten)
<i>wortels</i> (in alle andere beteekenissen).	<i>wortelen</i> (groente).
<i>broeders en zusters</i> (kin- deren v. denzelfd. vader).	<i>broederen en zusteren</i> (in den geloove).
<i>wapens</i> (blazoens en ver- weermiddelen).	<i>wapenen</i> (verweermidde- len).
<i>zoons en dochters</i> (de ge- wone beteekenis).	<i>zonen en dochteren</i> (dich- terlijk, voor bewoners van hetzelfde land).

215. Hoe vormt gij het meervoud van:

- a. *kievit, monnik, dommerik, dreumes.*
 b. *vonnis, notaris, kermis, rebus, cactus.*
 c. *genie, harmonie, olie, tralie, malie.*
 d. *axioma, sofa, papa.*
 e. *ra, vla.*
 f. *bureau, cadeau, jury, tilbury.*
 g. *echo, alibi, kadi, canapé.*
 h. *flesch, visch, mensch — vleesch* (denk a. d. uitspraak!)
 i. *plantage, stellage, dame, tante, mode.*
 j. *kakketoe, aloë, dominee.*

216. Van het meervoud van sommige vreemde woorden is het volgende op te merken.

het meervoud van *profes'sor, cura'tor, rec'tor* is *profes'sors* of *professo'ren*, *cura'tors* of *curato'ren*, *rec'tors* of *rec'toren*.

het meervoud van *portier* is *portiers* (deurwachter) en *portieren* (deuren van rijtuigen).

het meerv. van *gymnasium* is *gymnasiums, gymnasiën, gymnasia.*

„ „ „ *museum* „ *museums, museeën, musea.*

„ „ „ *datum* „ *datums, data.*

„ „ „ *seminarium* „ *seminariums, seminaria.*

„ „ „ *erratum* „ *errata.*

„ „ „ *centrum* „ *centrums, centra.*

„ „ „ *lexicon* „ *lexicons, lexica.*

„ „ „ *dogma* „ *dogma's, dogmata.*

„ „ „ *kubus* „ *kuben.*

„ „ „ *ge'nius* (beschermgeest) is *ge'niën* of *ge'niï.*

„ „ „ *mu'sicus* is *musi'ci.*

het meerv. van	<i>cri'ticus</i>	is	<i>cri'tici</i> .
"	"	"	<i>poli'ticus</i>
"	"	"	<i>poli'tici</i> .
"	"	"	<i>tech'nicus</i>
"	"	"	<i>tech'nici</i> .
"	"	"	<i>examinandus</i>
"	"	"	<i>examinandi</i> .
"	"	"	<i>basis</i>
"	"	"	<i>basissen</i> of <i>bases</i> .
"	"	"	<i>thesis</i>
"	"	"	<i>theses</i> .

Vr. 1. Wat is het verschil tusschen:

beenen en *beenderen* — *bladen* en *bladeren* — *kleeden* en *kleederen* — *lidmaten* en *ledematen*?

2. Verklaar het meervoud:

Statēn-generaal — *gouverneurs-generaal* — *luitenant-generaals* — *kapiteins-directeurs* — *luitnants-kwartiermeesters*.

Verbuiging.

Het zelfstandig naamwoord.

217. Een naam kan in verschillende gevallen of betrekkingen voorkomen, b.v. als onderwerp: *Het land is groot*; als naam van bezitter: *de rijkdom des lands*; als medewerkend voorwerp: *diensten den lande bewezen*; als lijdend voorwerp: *het land onderwerpen*.

Die gevallen of betrekkingen waarin een naam voorkomt, heeten naamvallen.

Soms blijkt die betrekking uit den uitgang of vorm des woords: b.v. *land*, *lands*, *lande*. Die vormen, waaruit de betrekking van een woord tot een ander woord blijkt, heeten naamvalsuitgangen, of kortweg ook naamvallen.

218. De Nederlandsche taal is zeer arm aan vormen om die betrekking aan te wijzen, bij de vrouwelijke woorden vooral.

Maar ook mannelijke en onzijdige woorden met drie vormen als: *God, Gods, Gode; land, lands, lande* ontmoet men zoo zelden en dan nog alleen in hooger en stijl.

Men heeft echter ook gelet op de verschillende betrekkingen waarin het woord voorkomt, en zoo kon men vier naamvallen onderscheiden:

1e nv. (<i>onderw.</i>)	de vader, graaf	de moeder	het kind.
2e nv. (<i>bezit, enz.</i>)	des vaders, graven	der moeder	des kinds.
3e nv. (<i>medew. v.</i>)	den vader, graaf	de(r) moeder	den kinde (of het kind).
4e nv. (<i>lijd. v.</i>)	den vader, graaf	de moeder	het kind.

De verbuiging, waarbij de 2e nv. een *s* krijgt, heet sterke, die op *en* heet zwakke verbuiging.

In het meervoud is het in alle vier naamvallen: *vaders* of *graven*, *moeders* of *kinderen*, m. a. w. in het meervoud zijn er geen verbuigingsuitgangen.

219. De sterke verbuiging is de meest algemeene. Tot de zwakke verbuiging behooren alleen:

a. negen manl. persoonsnamen als: *graaf, heer, hertog, prins, mensch, profeet, vorst, paus, knaap* (vooral bij dichters).

b. eenige manl. persoonsnamen op *e* als: *bediende, bode, beampte, getuige*.

c. de woorden op *e* die als manl. zelfst. naamw. gebezigd worden: *de blinde, de gewonde, de stervende, de doode*.

d. Het thans onzijdige substantief: *hart*.

Vr. 1. Noem op de vier naamvallen van: *de prins, de doove, de wijze, de gewonde, het hart*.

2. Hoe luidt de 2e nv. van samenstellingen met *graaf* en *heer*, als: *pluimgraaf, dijkgraaf, gastheer, veldheer, leenheer*?

3. Hoe is het meervoud van als zelfst. naamw. gebezigde woorden b.v.: *blinde, doode, gekwetste*?

220. In de spreektaal en in den gewonen stijl wordt de 2e naamval bijna nooit gebezigd dan wanneer het bepalende woord voorafgaat als: *vaders* boek, 's *Gravenland*. Dan is hij voor vrouwelijke woorden dezelfde als voor mannelijke: *vaders* boek, *moeders* boek — *gravenkroon*, *gravinnen* kroon, 's *Heeren* berg, *Vrouwen* zand.

De derde naamv. wordt in de spreektaal en in den gewonen stijl meestal omschreven als: *Ik gaf het aan den vader, aan de moeder, aan het kind*.

Vr. 1. De namen: *Geertruiden*berg, *Onze Lievevrouwen*kerk, *St.-Geerten*minne zijn oud; de nieuwere namen luiden: *Helena*veen, *Sophia*-gesticht, en niet *Helenen*-veen, *Sophiën*-gesticht enz. Wat leidt gij daaruit af?

2. Waaruit leidt gij af, dat in den 3en nv. staan: *ten dienste*, *bij monde*, *in den vreemde*, *om den broode*, *den lande*, *in koelen bloede*, *van goeden huize*?

3. Waarom schrijft men in: *Otto's pen*, *Anna's parasol* de *s* niet vast aan het woord zooals in *Willems pen*, *Elizes parasol*?

4. Waarom zou men aan aardrijkskundige namen en algemeen bekende familienamen de *s* gerust vastschrijven: als *Ruslands grootte*, *Arnhems omstreken*, *Bilderdijks*, *Vondels werken* en niet aan gewone familienamen als: *Jansen's huizen*, *Claesen's land*?

5. Waarom schrijft men: *Tollens' gedichten*, *Rijkens' Opvoedkunde*, *Borneo's*, *Java's rivieren*?

Het lidwoord en daarmee in verbuiging overeenkomende woorden.

221. Het gebrek aan buigingsvormen van het zelfst. naamw. wordt eenigszins aangevuld, doordat het lidwoord ook door zijn uitgang de betrekking helpt aanwijzen, als blijkt uit:

ENKELVOUD.

- 1^e nv. **De** vader, **de** moeder, **het** kind.
 2^e nv. **des** vader, **der** moeder, **des** kinds.
 3^e nv. **den** vader, **de(r)** moeder, **den** kinde of **het**
 kind.
 4^e nv. **den** vader, **de** moeder, **het** kind.

MEERVOUD voor de drie geslachten.

- 1^e nv. **de**, 2^e nv. **der** 3^e nv. **den**, 4^e nv. **de**.
 De 2^e en 3^e nv. enk. manl. en onzijd. zijn dus dezelfde. Alleen de 3^e nv. onzijdig is bijna altijd *het*.

Vr 1. Welk lidwoord zit half verborgen in:

ten strijde trekken, *ten* gehooore brengen, *ter* oore komen, *ten* dienste, *ter* verjaring, *ten* grave, *ten* kantore, *ter* zee, *ten* lande, *ter* gedachteuis, *ten* einde, *ter* harte nemen. En in welken naamv. staat het?

2. Waaraan ziet gij, wat onderw. en wat lijd. voorwerp is in: *Den hond plaagde de kat, maar de hond verjoeg de kat. De leeuw spaarde de muis, daarna redde de muis den leeuw.*

3. In *ten* is soms de kracht van 't lidwoord geheel verbleekt. Bewijs dat uit: *Het vonkje werd ten vlam.*

222. Wanneer een ander bepalend woord. in plaats van het lidwoord, voor het zelfst. naamw. staat, helpt dit door zijn uitgangen de betrekking aanwijzen. Het krijgt dan dezelfde uitgangen als het lidw.

De aanwijzende voornaamw. *deze, dit; die, dat* worden dus verbogen als het lidw.

Vr. 1. Verbuig: *deze jongen, dit kind* (§ 221 slot).

2. Verbuig: *die jongen, dat kind.* (Wat merkt gij op aan den 2en nv.?)

3. Verbuig: *deze jongens, deze kinderen, die jongens, die kinderen.*

4. Hoe luidt de 3e en 4e nv. van: *gene jongen?*

5. Hoe is de 1e nv. van het ruimgedrukte in: *na den ontbijt, na den eten.*

6. En hoe van het ruimgedrukte in: *met dien verstande, te dien einde, te dier plaatse.*

7. Hoe luidt de 1e nv. van het ruimgedrukte in: *Brenger dezès, Voor dezes, Na dezes?*

8. *Dit en dat* waren oudtijds *dies*, dat werd tot *des*. Wat beteekent nu: *Wat dies meer zij, deskundige, desbewust, desverkiezende? Ik wensch u van 's gelijke?*

Onthoud: *de, die* en *deze* zijn eigenlijk dezelfde woorden en hebben dus dezelfde uitgangen; ingeval van twijfel bij het neerschrijven van een vorm van *die* of *deze* raadplege men dus de verbuiging van *de*.

223. Wanneer het onbepaalde lidwoord *een* of een bezittelijk voornaamw. de plaats van het bep. lidw. innemen, krijgen zij ook dezelfde uitgangen.

Vr. 1. Verbuig: *een man, eene vrouw, een kind.*

2. Verbuig: *mijn vader, zijne moeder, haar kind.*

3. Verbuig: *Hun vader, onze hond, uw paard.*

4. Welke zijn de uitgangen van al die voorgevoegde woorden in het meervoud?

224. Ook de vragende voornw., onbep. voornaamw. enz. als zij de plaats van het bep. lidwoord innemen, krijgen dezelfde uitgangen.

Vr. Hoe luidt nu de 3e en 4e nv. van: *welke man, welke vrouw, welk kind; zeker koning, één hoed?*

Het bijvoeglijk naamwoord.

225. Het bijvoeglijk naamwoord, als tweede woord voor het zelfst. naamw. gevoegd, heeft een eigen, maar arme, verbuiging.

ENKELVOUD.

- 1e nv. de *goede* man de *goede* vrouw het *goede* kind.
 2e nv. des *goeden* mans der *goede* vrouw des *goeden* kinds.
 3^e nv. den *goeden* man de(r) *goede* vrouw den *goeden* kinde
 of het *goede* kind.
 4^e nv. den *goeden* man de(r) *goede* vrouw het *goede* kind.

In het meervoud voor de drie geslachten: *goede* in alle vier naamvallen. Soms in den 3^{en} nv. *goeden*

Vr. In welken nv. staat het bijv. naamw. in: *ten vorigen jare*, *ten tweeden male*?

226. Het bepalingaank. voornw. *dezelfde* in: *dezelfde man*, *dezelfde vrouw*, *hetzelfde kind* kan beschouwd worden als een bep. lidw. met een bijvoegl. naamw.: *de-zelfde man*, *de-zelfde vrouw*, *het-zelfde kind*. Het wordt verbogen als een bijvoegl. nw.

Vr. Verbuig: *dezelfde man*, *dezelfde vrouw*, *dezelfde kinderen*.

227. Wanneer het bijvoegl. naamw. alleen voor het zelfst. naamw. staat, en er dus geen ander woord aan voorafgaat, dat door zijn uitgangen de betrekking helpt aanwijzen, dan zou dus het bijvoegl. naamw. de uitgangen van het bep. lidw. moeten krijgen — dus

ENKELVOUD.

MEERVOUD.

goed	goede	goed	goede
goeds	goeder	goeds	goeder
goeden	goede(r)	goeden	goeden
goeden	goede	goed	goede.

Dan had dus het bijv. naamw. de sterke verbuiging.

Van die verbuiging zijn echter slechts eenige voorbeelden meer in gebruik o.a.: *goedsmoeds*, *geenszins*, *ouder gewoonte*, *middelerwijl*, *blootshoofds* enz.

Men schrijft de *s* van den 2en naamv. alleen als de uitspraak het eischt als in: *goedsmoeds, blootshoofds*, maar niet in *rechtstreeks, goedschiks, kwaadschiks, ruimschoots*.

Vr. 1. Van welk geslacht is het substantief in:

op heeter daad, met luider stemme, met voorbedachten rade, in arren (= boozen) moede, in levenden lijve, in grooten getale.

2. Is de *n* de uitgang van de sterke of van de zwakke verbuiging in:

van goedeⁿ huize, in koeleⁿ bloede, in goedeⁿ doen?

3. Door het gebruik is geijkt: *te^r goede^r trouw, te^r elfde^r ure, te^r bekwame^r tijd, te^r kwade^r tijd*. Welk taalkundig bezwaar zou men tegen deze vormen kunnen hebben?

4. Welk verschil is er tusschen: *een goed vorst, een goed minister en een goede vorst, een goede minister?*

5. Vul in *goed* of *goede* in: *Een — meester bederft zijn minderen niet met toegeeflijkheid.*

228. Het bijvoegl. woord **zelf** is het enige woord, dat, achter het zelfst. naamw. staande, toch soms in de spreek- en schrijftaal verbogen wordt: Men spreekt dan van: *de jongens zelve, de vrouw zelve*. In dat geval krijgt het de uitgangen, alsof het vóór het zelfst. naamw. stond.

Vr. Vul in *zelf* in den goeden vorm:

Ik heb den jongen — gezien. De jongens — hebben het gezien. Geef het den bedelaar — en niet aan zijn vrouw. Gij moet het den eigenaars — zeggen en niet aan hun rentmeesters. De woorden des meesters — en niet die zijns knechts.

De zelfstandig gebezigde woorden.

229. Wijst een bijvoeglijk naamwoord een zelfstandigheid aan, zonder dat deze vooraf genoemd is, dan heet het zelfstandig gebezigd. Er wordt dan een persoon

mede bedoeld. Het wordt dan als een zelfst. naamw. behandeld van de zwakke verbuiging, b.v. *Een blinde is meestal blijmoediger dan een doove.*

Het wordt dus verbogen als *de graaf, de vorst.*

Vr. Verbuig in het enkelv. en meervoud: *de blinde.*

230. Wordt de zelfstandigheid vooraf genoemd, dan is het bijvoegl. naamw. niet zelfstandig gebezigd, b.v. *Welken van deze stokken verkiest gij: den langen of den korten?*

Het wordt dan als een bijvoegl. naamw. verbogen.

2. Verander zoo noodig de ruimgedrukte woorden in: Een groote jongen moet niet tegen een kleine vechten of groote jongens moeten niet tegen kleine vechten.

Wanneer de rijke de arme, de groote de kleine steeds hielpen, dan zou het er beter uitzien in de wereld. De storm heeft veel boomen geveld: groote en kleine, sterke en zwakke. De cholera doodde veel menschen: sterke en zwakke, groote en kleine. Het jongske kon niet uit de twee appels kiezen: hij had den groote wel graag, maarden kleine vond hij mooier; eigenlijk wilde hij wel graag zoowel den groote als den kleine hebben. Ik zag twee bedelaars: een blinde en een lamme. De blinde bedelaar droef den lamme; deze keek uit voor den blinde.

231. In: *Napoleon zorgde goed voor de zijnen, is de zijnen* natuurlijk zelfstandig gebezigd en wordt dus behandeld als *de graaf.*

In: *Mijn hond en de uwe* is de zelfstandigheid vooraf genoemd; de uwe wordt als bijvoeglijk behandeld.

Vr. 1. Verbuig de uwe uit bovenstaand voorbeeld.

2. Verander zoo noodig de ruimgedrukte woorden in:

Wij juichen, wanneer de onzen een overwinning behalen. Groet de uwen van mij. Ik vindt onzen wijn beter dan den

uwe. Wat kiest gij mijn stok of den zijne? Of vindt gij den uwe beter? Ik kies geen partij in den twist tusschen de uwen en de haren.

Onze boomen hebben even goed als de hunne van den storm geleden.

232. Een bijstelling is eigenlijk een andere naam voor dezelfde zelfstandigheid en wordt dus als een zelfstandig naamwoord behandeld b.v. De dood van *Jan den Goede*, van *Karel den Stouten*, van *Floris den vijfde*.

233. *Vele*, *alle*, *sommige*, *eenige*, *weinige*, *ettelijke*, *beide* kunnen bijvoeglijk en zelfstandig voorkomen b.v. *Vele menschen*, *alle menschen*. *De leerlingen kregen alle straf*; *sommige werden licht*, *vele werden zwaar gestraft*. — *Allen moeten sterven*. *Velen verlangen naar geluk*, *maar slechts weinigen hebben er alles voor veil*.

Bijvoeglijk gebruikt, worden zij als bijvoegl. naamw. behandeld. Zelfstandig gebezigd, worden zij gewoonlijk aldus verbogen: *velen*, *velen*, *veler*, *velen*.

Vr. 1. „*Velen*, *allen* enz., zelfstandig gebezigd, wijzen altijd personen aan.” Is dat iets vreemds?

2. Voeg zoo noodig een *n* bij de ruimgedrukte woorden:

Beide leerlingen werden beloond. De leerlingen werden beide beloond. Jan en Piet staan aan de deur. Laat beide binnen komen. De boomen zijn alle omgewaaid. *Vele* spelen in de loterij, maar slechts weinige winnen hooge prijzen. Roep die kinderen binnen: ik wil alle wat geven. *Vele* zijn voor dat voorstel, maar slechts eenige durven het hardop zeggen. Van die leerlingen zijn eenige ziek geworden. Zijn wij alle binnen?

234. Van de telwoorden worden: *honderd, duizend*, enz. als zelfst. nw. behandeld, dus: *Hij heeft honderden, neen duizenden guldens verkwist*. De rangtelwoorden: *de tweede, de derde* enz. worden als bijvoeglijke woorden verbogen b.v. *Wij hebben den achtsten en den negenden boom gemerkt. Hij kwam den vijfden Mei*.

Vr. Verklaar dat men schrijft:

Van de voorste boomen af tot de laatste toe. Van die dagen waren de eerste mooier dan de laatste.

en

De eerste zullen de laatste zijn.

De voornaamwoorden.

235. De persoonlijke voornaamwoorden wijzen den naamval niet altijd aan door uitgangen. Zij hebben ook verschillende stammen, als blijkt uit:

ENKELVOUD.

Ik	hij	zij	het
mijns, mijner	zijns, zijner	haars, harer	—
mij, me	hem	haar	het
mij, me	hem	haar	het

MEERVOUD.

Wij	gij	zij	zij	zij
onze, onzer	uws, uwer	huns, hunner	haars, harer	huns, hunner
ons	u	hun, ze	haar, ze	hun, ze
ons	u	hen, ze	haar, ze	hen, ze

Vr. 1. Van welk pers. voornw. ontbreken in bovenstaande tabel de vormen?

2. Welke vormen heeft de omgangstaal voor den 2en persoon enkelvoud?

3. En welke voor den tweeden persoon meervoud?

4. En welke voor *hij* en *hem*?

5. Voor: *van hen*, *van haar*, *van ze* bezigt men vaak *er*.

Is het pers. voornw. **er** manl., vrouwl. of onz. in: Aardige honden! *Ik koop er twee. Fraaie rozen, pluk er eenige. Jonge paarden, daar zijn er vele.*

6. Benoem **er** met bijwoord van plaats of voornw. in:

Koop die appels maar: **er** zijn **er** weinige zoo mooi te vinden. Men zegt: **Er** zijn veel menschen, maar ik zie **er** maar weinige.

236. De tweede naamval komt slechts weinig voor, als:

1. *Zij is mijns, noch uws gelijke. Zij vond haars gelijke (ook gelijken) niet.*

2. *Doe het om uws zelfs wil.*

3. Hun beider bloedverwanten, u aller vriend, u beider vriend.

4. *Ontferm u mijner, erbarm u zijner, gedenkt hunner of harer. Hij schaamt zich hunner of uwer. Hij herinnert zich uwer en mijner.*

5. *Wees onzer indachtig. Hij is uwer niet waardig.*

6. *Twee onzer of uwer of hunner. Wie harer of uwer? Iemand onzer. Geen onzer.*

Vr. 1. Welke naamvallen heeft het wederkeerende vnw. *zich*?? En het wederkeerige *elkander*?

2. Wat is het verschil tusschen: *Zij verdedigen zich met vuur* en *Zij verdedigen elkander met vuur*?

3. Waaruit blijkt bij het bezitt. voorn. het getal van den bezitter en waaruit dat van de bezitting b.v. *Ik heb zijn* (hun) *boek gevonden. Het books zijns vaders, zijner ouders.*

4. Waarmede komt de verbuiging van het bezitt. vnw. overeen, b.v. wat betreft: *zijn stok*; — *uw stok* en *de mijne*; en *Hij heeft goed voor de zijnen gezorgd.*

5. Waarmede komt de verbuiging van het aanwijzende voornw. overeen, b.v. *die man, deze vrouw, dat kind*?

237. Het bep. aank. voornw. *degene* is altijd zelfstandig en wordt alleen van personen gezegd. Het wordt dus verbogen als het zelfst. naamw. *de graaf*.

Vr. 1. Verbuig *degene* manl., enkelv. en meervoud.

2. Hoe zoudt ge *dezelfde* verbuigen, als het zelfstandig gebruikt is — en hoe als het bijvoegl. is gebezigd?

3. Hoe luidt zulke *wijn* in den 3en en 4en nv. enkelv. en meervoud?

4. Verbuig het vragende voornw. *wie* manl., enkelv. en meervoud.

5. Hoe zoudt gij het vrag. voornw. welke verbuigen, b.v. in: welke *man*? (2e nv. omschrijven).

6. Welk verschil is er tusschen: welk *koetsier* en welke *koetsier* b.v. Welk *koetsier* zou *zijn* paard zoo *behandelen*? Welke *koetsier* heeft u *gereden*?

238. Als betrekkelijk voornw. treden op aanwijzende en vragende voornaamw. In de verbuiging ontmoet men dus de vormen van die voornaamwoorden.

Vr. 1. Verbuig het betr. voornw. die manl. enk., ook die vrouw. enkelv. — en die meervoud.

2. Men zegt: *het huis*, welks *deuren* of waarvan *de deuren* *geverfd* zijn. Geef nu op de vier naamv. van het betr. voornw. *dat*.

3. Men zegt: *de man*, van wien *ik spreek* — *de mannen* van wie of waarvan *ik spreek* — *de dame* met wie *ik reisde* — *de dames*, met wie of waarmede *ik reisde*.

Wanneer kan men dus de vormen waarvan, waarmede, waaraan enz. van personen bezigen?

4. *De koopman*, die (en niet: dien) *men meende*, *dat geld* *bij zich had* = *De koopman*, van wien men meende dat die geld bij zich had.

De koopman, dien *men beweerde* dat het *geld* *toekwam* = *De koopman* van wien men beweerde dat die n het geld toekwam.

In welken naamval plaatst men dus het betrekk. voornw. in deze vreemd gebouwde zinnen?

5. Wanneer het als naam voor dezelfde zelfstandigheid, dus als bijstelling, naast het bepaalde woord staat: *vuur der tweedracht, kelk des lijdens, monster der omwenteling.*

de tweedracht, het lijden, de omwenteling zijn hier bij een *vuur, een kelk, een monster, vergeleken* — der of des zijn dus = **d. i.**

Vr. Benoem met *genitief van verdeeling* of *partitieven genitief*, met *genitief van kenmerk* of met *bijstellingsgenitief* de tweede naamvallen in:

a. *Vier weer bloedverwanten, weinig goeds, de Prins der dichters, Streek der windstille, dagen des onderzoeks, de grootste der appels, verdeelingsdeeling, juk der slavernij, pad des levens, uitbetalingslokaal, matigheidsgenootschap.*

b. *verlossingsuur, huwelijksband, het gif der artsenij, o Java, grootvorstin dier landen. Dag der gramschap. De zon des voorspoeds. Het spook der verwoesting. Verzoeningsfeest. Een dronk waters. De plechtigheid der kroning is bepaald op.... De eeuw der rede. Land der citroenen. De ster der hope. Veiligheidsklep.*

241. Verder is een naamwoord 2^e naamval

6. Wanneer het bij den naam eener als zelfstandigheid gedachte werking als onderwerp staat: *Het kraaien der hanen, De beweging der lucht.*

7. Wanneer het er bij staat als voorwerp: *Het plukken der peren, de vereffening der schuld.*

Vr. Benoem als onderwerps- of voorwerpsgenitief den tweeden naamval in:

a. *Het zingen der knapen. Het zingen der liederen. De loop des tijds. Het trekken der vogels. Het gebruik der geneesmiddelen. Het verven der deuren. Het lengen der dagen. Het geloof des winds. Het branden der kachel. De bekentenis der schuld. De verovering des lands. De opgang der zon.*

b. *weersverandering, vorstenmoord, troonsbeklimming.*

c. De genitief in: *Het slaan der jongens, de overwinning der vijanden* kan op twee wijzen benoemd worden. Verklaar dat.

242. Nog is een naamwoord 2^e naamval,

8. Wanneer het als bijwoordelijke bepaling van plaats, tijd of omstandigheid voorkomt: *zijns weegs gaan, des daags arbeiden, des morgens, dezer dagen, ouder gewoonte, onverrichterzake*, enz.

9. Wanneer het als onmisbare aanvulling — oorzakelijk voorwerp — voorkomt bij een werkwoord of een bijvoeglijk naamw.: *zich mijner ontfermen, zich hunner schamen: der zake kundig, der taal machtig*.

Vr. Benoem als *bijwoordelijken* genitief of als genitief van *oorzaak* den tweeden naamval in:

Hij herinnert zich mijner. Dat is zijner onwaardig. Hij vertrok 's morgens. Hij was zich zijner schuld bewust. Allerwegen werd het nieuws verspreid. Hij is des doods schuldig.

243. Een naamwoord is derde naamval (datief),

1. als het medewerkend voorwerp is of de zelfstandigheid noemt die voor- of nadeel heeft bij de werking of tengevolge der hoedanigheid: *Hij gaf den bedelaar een cent. Dit behaagde hem. — Dat is mij aangenaam. Zij zijn mij vijandig*.

2. als het de zelfstandigheid noemt, met welke een in den zin genoemde zelfstandigheid in betrekking staat: *Het zweet stond den werkman op het voorhoofd* (of: op het voorhoofd van den werkman). *Zij deden dat den vorst ter eere* (of ter eere van den vorst).

De voornaamw. *zijn, ons, hun* enz. die door van kunnen omschreven worden, heeten bezittelijk voornaamw. Zoo heet deze 3e naamv. die door van kan omschreven worden: 3e naamv. van bezit, of possessieve datief.

Vr. Benoem den datief in:

Het water stond hem in de laarzen. Zij boden mij een geschenk aan. Zij zonden den krijgsgesvangenen versnaperingen. De ridders trokken het zwaard der onschuld ter bescherming.

De zorg stond hun op het gelaat te lezen. Zij waren mij welkom. Wij zagen hem over het hoofd. Zij trachten elkander den voet te lichten. De tranen kwamen den beschuldigde in de oogen.

244. Nog komt de derde naamval voor:

3. in eenige bepalingen overgebleven uit den tijd, toen de voorzetsels den datief regeerden: *na den eten, ter elfder ure, in levenden lijve, met luider stemme.*

4. in eenige eigenaardige wijzen van zeggen:

Dat was me een bezwaar! Daar sloeg hij er me op los. Wat is je dat een leven! Dat heeft ie 'm aardig gelapt!

Vr. Waaraan herkent gij den derden naamval in:
bij monde, te goeder naam en faam, na den ontbijt, uit dien hoofde, met dien verstande, onder eede, ter verjaring?

245. Een naamwoord is vierde naamval (accusatief).

1. als het lijdend voorwerp is: *De koetsier ment de paarden. De brouwer brouwt bier.*

2. als het door een voorzetsel wordt voorafgegaan:
In den tuin. Op den zolder. Over de rivier.

3. als het antwoord geeft op de vragen:

a. Waar,	Hij liep <i>den tuin</i> rond. Hij klom <i>den berg</i> op.
b. Wanneer,	Zij kwamen <i>den elfden</i> aan. Zij hebben <i>den geheelen nacht</i> geslapen.
c. Hoe lang,	Een grooten voet lang, een halven meter breed, een halven dag oud.
hoe breed, hoe oud? enz.	
d. Hoe zwaar?	<i>Anderhalven centenaar</i> zwaar, Dit weegt <i>een half pond</i> .
e. Hoe veel?	Dit is <i>een mooien gulden</i> waard. Dat boek kost <i>een halven gulden</i> .

4. als bijwoordelijke bepaling van omstandigheid, te omschrijven met *hebbende* of *met*: *Daar kwamen zij aan, den ransel op den rug, den stok in de hand en den blos op de wangen. Hier zit Natuur in rouw, den doodstooi om de leden.*

5. in gewonen stijl als aanvulling bij het begrip, uitgedrukt door bijv. nw.: *Hij is de taal machtig. Wees ons indachtig* (zie § 241).

6. bij sommige onovergankelijke werkwoorden: *Hij ging zijn ouden gang. Hij stierf den heldendood.*

Vr. 1. In welken naamval staat de bijstelling in:

De Ruyter, Hollands grootste admiraal, sneuvelde in 1676. De geheele wereld kent De Ruyter, Hollands grootsten admiraal. Ieder brengt De Ruyter, Hollands grootsten admiraal, hulde.

Zeg nu in 't algemeen in welken naamval de bijstelling staat.

2. In welken naamval staat de bepaling van gesteldheid in:

Wij noemen hem den hoofdschuldige. Hij waande zich den wijste van allen.

De trappen van vergelijking of beteekenis.

246. De vormen van een bijvoeglijk naamwoord (of bijwoord) die uitdrukken of de eigenschap volstrekt of vergelijkenderwijs aan een zelfstandigheid (of werking) wordt toegekend, heeten trappen van vergelijking of beteekenis. Er zijn drie trappen:

- a. de stellende trap of positief: *Australië is groot.*
- b. de vergelijkende trap of comparatief: *Europa is grooter dan Australië.*
- c. de overtreffende trap of superlatief: *Azië is het grootste van alle werelddelen.*

247. De positief is de vorm van het bijvoegl. naamw. zonder vergelijking: *Jan is oud. Piet is jong* — of van het bijvoegl. naamw. als de vergelijking is uitgedrukt door een bijwoord: *Jan is even groot als, is minder groot dan Piet.*

248. De comparatief drukt uit, dat een zelfstandigheid een eigenschap in hoogere of grootere mate bezit dan een ander: *Dit huis is grooter dan dat huis. Dat huis is kleiner dan dit huis.*

Vr. 1. Kan men ook door een *vorm* van het bijvoegl. naamw. uitdrukken, dat het een eigenschap in mindere mate bezit, b. v. dat in het *uitgebreid zijn* België bij Nederland, of in *bevolkt zijn* Nederland bij België achter staat? Hoe drukt men dat uit?

2. Vul de volgende zinnen zoo in dat blijkt, dat de zelfstandigheid de eerste eigenschap in grootere, of in kleinere, mate bezit dan de tweede:

lang, breed: Een rechthoek is

vlug, ijverig: Sommige leerlingen zijn:

lichtzinnig, ondeugend: Deze knaap is

249. De superlatief geeft te kennen dat van eenige zelfstandigheden er eene een eigenschap in de hoogste mate bezit:

Mijn oudste broeder. Het grootste dier. Het kleinste insect.

Vr. 1. Gaat dat ook door bij: *Beste Vader, beste thee, een allerliefst kind, eenigst kind?* — Waarom heet deze superlatief volstrekte of absolute superlatief?

2. Hoe zou men in tegenstelling daarmee: *de beste jongen, het liefste kind uit de geheele school* kunnen noemen?

3. Hoe vormt men den superlatief van *wijs, malsch, dwaas?*

4. Hoe zoudt gij door een omschrijving den superlatief uitdrukken van: *de woeste jongen, de vaste grondslag, de paarse bloem, de voortvarende man, de hardleersche knaap* en waarom?

250. Sommige bijvoegl. naamw. noemen een eigenschap, waarbij van geen vergelijking sprake kan zijn. Zij hebben dan natuurlijk geen trappen van vergelijking, b.v. *duffelsche jas*, *ijzeren hamer*.

Men zegt dan, dat zij een volstreckte of absolute beteekenis hebben.

Vr. 1. Waarom kan bij: *duffelsche jas* en *ijzeren hamer* van geen vergelijking sprake zijn en bij groot en klein, rijk en arm wel?

2. Hoe zoudt gij de beteekenis van groot en klein, rijk en arm nu in tegenstelling van volstreckte of absolute beteekenis van duffelsch en ijzeren noemen?

3. Bij welke der volgende adjectieven kan men geen graden onderscheiden, zoodat zij ook geen trappen van vergelijking hebben:

droog, kurkdroog, blauw, hemelsblauw.

dom, aartsdom, lui, aartslui.

volmaakt, eeuwig, machtig, almachtig.

vierkant, zeshoekig.

Engelsche wol, mondelinge boodschap, schriftelijk bewijs.

4. Heeft *doof* een volstreckte of een betrekkelijke beteekenis in: *Hij is nu doover dan vroeger.*

5. Wat merkt gij op, als gij op vorm en beteekenis let van de adjectieven in:

grootere en kleinere uitgaven, hooger en lager onderwijs.

Hooger en Lager Huis, de meerdere of mindere aanleg der leerlingen.

251. Als voegwoord van vergelijking bezigt men *dan* of *als*: *Hij is grooter als zijn neef. Hij is grooter dan zijn neef.*

Vr. 1. In welken stijl zou men bij voorkeur *dan* bezigen?

2. Waarom zal men zelfs in den meest gemeenzamen stijl

dan bezigen in zinnen als: *Lamartine was grooter als dichter dan als staatsman.*

En hoe zoudt gij u redden, als gij moest uitdrukken dat hij in het eene even groot was geweest als in 't andere?

252. De bijwoorden vormen hun trappen van vergelijking op dezelfde wijze als de bijvoegl. naamw.: *Hij zingt fraai, fraaier, het fraaist* (en niet *het fraaiste*).

Vr. 1. Wat is het verschil tusschen de beteekenis van den superlatief in:

Een tien geef ik voor een opstel, als ik er ten hoogste (of hoogst) tevreden, vijf à zes als ik er op zijn hoogst tevreden over ben.

De kleine dreumes had het versje op zijn fraaist, de oude meid had den brief op haar fraaist geschreven. — en

Hij heeft het op het fraaist geschreven, het is een meesterstuk van calligraphie.

253. Soms krijgt het bijvoegl. naamwoord den superlatief van het bijwoord b.v. *Aan den mond is de rivier, zijn de rivieren het breedst.* Men noemt dat den bijwoordelijken of adverbialen superlatief van het bijvoegl. naamwoord.

Vr. Wat vergelijkt men met elkander in:

a. *Van al onze rivieren is de Schelde **de** breedste.*

*Aan haar mond is de Schelde **het** breedst.*

b. *Van al die jongens vind ik Willem **den** vlugsten.*

*'s Morgens is Willem **het** vlugst.*

2. Hoe zoudt gij zeggen:

Beter en **best** zijn de comparatief en de superlatief van **goed**.

of

Beter en **best** doen den dienst van den comparatief en den superlatief van **goed**?

De vervoeging der werkwoorden.

De wijzen.

254. 1. *Willem studeert vlijtig.*
2. *Willem studeere vlijtig.*
3. *Willem, studeer vlijtig.*

In al deze drie gevallen stel ik mij Willem voor studeerende. In welk geval meen ik dat die voorstelling met de werkelijkheid overeenkomt, m. a. w. dat zij zeker of waar is? In welke gevallen heerscht er onzekerheid — n.l. dat ik wensch dat mijn voorstelling met de werkelijkheid overeenkomt — of dat ik door mijn woord dat bewerken wil?

Waaruit blijkt dat?

Nu, die vorm heet *wijze* der werkwoorden. De wijze is dus de vorm, die ons zegt hoe de spreker zich de gedachte voorstelt, wat haar overeenkomst met de werkelijkheid betreft.

Men onderscheidt drie wijzen:

Aantoonende of werkelijkheidswijze (zie 1).

Aanvoegende of wenschelijkheidswijze (zie 2).

Gebiedende wijze (zie 3).

Als men zegt: Schrijft de aantoonende wijze op, dan bedoelt men de geheele reeks van vormen, die de gedachte als overeenkomende met de werkelijkheid voorstellen.

Vr. 1. Wat zoudt gij liever opschrijven, de Aantoonende of de Aanvoegende wijze, de Aanvoegende of de Gebiedende wijze?

2. Welke bijwoorden zoudt gij bezigen, als gij gelooft dat er eenige kans is op overeenkomst tusschen gedachte en werkelijkheid? En welke bij veel kans?

en als gij gelooft, dat die overeenkomst niet bestaat?

en als gij ze tegen allen twijfel in wilt bevestigen?

3. Met welke bijzinnen zoudt gij aan de gedachte. b. v. *Jan wordt beloond* eenige onzekerheid kunnen bijzetten?

4. Welk hulpwerkwoord zoudt gij daartoe kunnen bezigen, b. v. als gij er niets tegen hebt, als iemand beweert, dat *Jan op reis gaat*, of, als gij het mogelijk acht dat *Jan nu reeds thuis is*?

255. De *Aantoonende wijze* bezigt men:

a. als de gedachte met de werkelijkheid overeenkomt: *Jan vertrekt morgen.*

b. ook als men door bijvoeging van een bijwoord uitdrukt, dat die overeenkomst niet bestaat: *Jan vertrekt morgen niet.*

c. als die overeenkomst ons als een vraag voor den geest staat: *Vertrekt Jan morgen?*

256. De *Gebiedende wijze* bezigt de spreker, als hij op het werkelijkheid worden door zijn woord invloed wil uitoefenen, b.v. door kort en krachtig te gebieden: *Jan, kom hier.*

Vr. 1. Het behoeft niet altijd gebiedend te zijn: ook door een *verzoek*, een *wensch*, een *raad* of *voorschrift* kan de spreker willen bewerken, dat de gedachte werkelijkheid wordt. Wijs dat aan in:

Och, beste man, geef mij wat! Houd u toch goed, Jan! — Wees voorzichtig met dat geweer. — Vergeef ons onze schulden. Ga heen mijn zoon, en kom als overwinnaar terug. Wacht u voor te sterke afkoeling. Bescherm o God, bewaak den grond. Neem eenige sneden oud brood, begiet ze met melk enz.

2. *Doe mij dat eens nu!* zegt Jan half uittartend tot Piet en denkt daarbij: *je kunt het mij niet nadoen.* Welke gedachte zit er achter bij: *Kom er eens aan!* — Bedaard zijn is goed, maar wees eens bedaard, als je zoo beleedigd wordt.

Voorzeker, men moet een wachter bij zijn lippen zetten, maar *denk daar eens aan, als je gloeit van drift.*

3. Vervang de gebiedende wijze door de onbepaalde in: *Kinderen, luistert goed. Jongens, schrijft mooi hoor!*

4. Vervang ze door een verleden deelwoord in:

Jan, kom, *neem vlug uw hoed, doe gauw uw overjas aan en ga dan de straat op.*

257. De Aanvoegende wijze doet denken aan een mogelijkheid.

Men acht iets mogelijk, als men het wenscht, of toelaat, of toegeeft, of als men er iemand toe aanspoort.

Vr. 1. Onderzoek of de Aanvoegende wijze een *wensch*, een *toelating*, een *toegeving* of een *aansporing* uitdrukt in:

Hij worde toch gauw beter! — *Hij ete gerust al de appels op, als hij er zin in heeft.* — *Hij schrijve nog zoo snel, hij krijgt dat opstel in een uur niet af!* — *Ieder uwer doe nu goed zijn best.* — *Hij ete toch wat meer!* — *Hij zij nog zoo knap, hij kan dat examen nu niet doen.* — *Het knaapje spele gerust op straat.* *Ieder onze vechte met leeuwenmoed.*

2. De term **Aanvoegende** wijze is vertaald uit het Latijn. In welke zinnen — hoofd- of bijzinnen — zoudt gij in die taal, en in het Fransch, die wijze zoeken?

258. De vormen der Aantoonende en Aanvoegende wijze komen vaak overeen als blijkt uit:

Aant. wijze: Wij *schrijven*. Zij *schrijven*.

Aanvoeg. wijze: Wij *schrijven*. Zij *schrijven*.

In dat geval vat men die vormen bijna altijd op als behoorende tot de Aantoonende wijze en moet dus

de Aanvoeg. wijze op een bijzondere wijze aangeduid worden, b.v. *Dat wij schrijven. Laten wij schrijven. Dat zij schrijven. Laten zij schrijven.*

Vr. 1. Breng in den lijdenden vorm over:

Hij helpe mijn vriend en ook Hij helpe mijn vrienden!

God bescherm me en ook God bescherm ons.

De zee verblindde zijn vloot en ook De zee verblindde al zijn schepen.

2. Zeg in het meervoud:

Deze kwaal verminderde spoedig. Die leerling zij niet meer zoo onoplettend. Hij beginne!

Zeg in den onv. verleden tijd: *Hij schrijve*, en ook *Hij werke. Hij beloone!*

259. Men bezigt soms de Aantoonende wijze of de Aanvoegende wijze zonder aan de werkelijkheid te denken, bv. *Hij was rijk geworden, indien hij spaarzamer was geweest*, of *Hij ware rijk geworden indien hij spaarzamer was geweest*. In werkelijkheid is hij niet rijk geworden, omdat hij niet spaarzamer is geweest.

Men heeft hier een bespiegeling gebouwd op den grond eener onderstelling.

Vr. 1. Voeg een onderstelling bij:

*Hij **was** (of **ware**) geslaagd,....*

De molen draaide nu zeker,....

*De wijn **was** (of **ware**) niet verschaald,....*

2. Zeg hoe het in werkelijkheid was.

De tijden.

260. De vorm des werkwoords zegt ten opzichte van welken tijd wij de werking beschouwen b.v. In *Hij schrijft* wordt de werking voorgesteld met betrekking tot het tegenwoordig oogenblik en wel als gelijktijdig daarmede; in *Hij zal schrijven* wordt zij ook voorgesteld met betrekking tot het tegenwoordig oogenblik, maar als toekomstig. Zoo wordt zij in: *Hij schreef* voorgesteld als gelijktijdig met, en in: *Jan zei gisteren dat Piet heden zou schrijven* als toekomstig ten opzichte van een oogenblik in het verleden. Die vormen van het werkwoord heeten tijdvormen of kortweg tijden.

261. Een werking kan aan den gang of onvoltooid en af of voltooid zijn.

Onvoltooid in het tegenwoordige: *Hij schrijft.*

Voltooid " " " : *Hij heeft geschreven.*

Onvoltooid in het tegenwoordig toekomstige: *Hij zal schrijven.*

Voltooid in het tegenwoordig toekomstige: *Hij zal geschreven hebben.*

Onvoltooid in het verledene : *Hij schreef.*

Voltooid " " " : *Hij had geschreven.*

Onvoltooid in het verleden toekomstige: *Hij zou schrijven* (Men zei dat).

Voltooid in het verleden toekomstige: *Hij zou geschreven hebben* (Men zei dat).

Vr. 1. Tegenwoordig toekomstend beteekent op het tegenwoordige oogenblik als toekomstend voorgesteld. Wat beteekent nu verleden toekomstend?

2. *Oom zei dat tante zou komen* luidt in de directe rede: *Oom zei: Tante zal komen*. Dus *zou in zou komen* dient om te zeggen, dat de werking op een verleden oogenblik als toekomstend werd gedacht. Laat dat ook zien voor: *Zij verwachtten toen dat Piet zou slagen*. *Men vertelde, dat de Koningin zou komen*. *De generaal dacht, dat de vijand zou aftrekken*. *Men vermoedde, dat de slag zou gewonnen worden*:

262. Al de vormen in § 261 behooren tot de Aantoonende wijze. De Aantoonende wijze heeft dus acht tijden, die heeten:

1. Onvolt. tegenw. tijd : *Hij schrijft.*
2. Volt. tegenw. tijd : *Hij heeft geschreven.*
3. Onvolt. verleden tijd : *Hij schreef.*
4. Voltooid verleden tijd : *Hij had geschreven.*
5. Onvolt. (tegenw.) toek. tijd : *Hij zal schrijven.*
6. Volt. (tegenw.) toek. tijd : *Hij zal geschreven hebben.*
7. Onvolt. verleden toek. tijd : *Hij zou schrijven.* (Men zei dat)
8. Volt. verleden toek. tijd : *Hij zou geschreven hebben.* (Men zei dat).

Vr. 1. Rangschik die tijden zoo, dat telkens *tegenw.* en *verleden* onder elkander staat, dus 1. 3. — 2. 4 — enz. en let op den vorm des werkwoords, die dat telkens zegt.

2. Bij welke blijkt de tijd uit den vorm des werkwoords en bij welke uit dien des hulpwerkwoords?

3. In iederen tijd heeft men drie personen enkelvoud en drie personen meervoud. Hoe groot is dus de Aantoonende wijze?

4. Bij de benoeming van een tijdvorm bezigt men den naam dien deze in de vervoegingstabel heeft, zonder op de bijzondere be- teekenis te letten. Laat dat zien aan: *Hij vertrekt morgen*, dat *onv.* tegenwoord. tijd en aan: *Alexander de Groote heeft de Perzen verslagen in 331 v. Chr.*, dat *volk.* tegenwoordige tijd heet.

5. Verklaar dat ook voor: *Hij zou nu vertrekken*, indien hij *mocht*, dat *onv.* verleden toekomstige tijd heet.

263. De Aanvoegende wijze heeft vier tijden:

Onv. tegenw. tijd: *Hij schrijve.*

Volt. tegenw. tijd: *Hij hebbe geschreven.*

Onv. verleden tijd: *Hij schreve.*

Volt. verl. tijd : *Hij hadde geschreven.*

Vr. 1. Hoeveel personen van den Onv. tegenw. tijd der Aanvoeg. wijze komen met die der Aant. overeen?

2. Dezelfde vraag voor den Onv. verl. tijd der Aanv. en Aant. wijze van *beloonen* en *werken*.

3. In welke der volgende zinnen doet de Onv. tegenw. tijd der Aanv. wijze aan een tegenwoordige en in welke aan een toekomstige werking denken:

Hij schrijve nog zoo vlug, hij is over een uur toch niet klaar. Hij zende toch spoedig bericht! Hij doe dat niet meer! Wel nu, hij zij rijk, wat zou dat dan nog? Hij zij dan hier!

4. In welk geval acht men de vervulling van den wensch mogelijk in:

Hij zij weldra genezen! Ware hij maar genezen!

De Koning leve! Ach, leefde de koning nog! Dat gebeure nooit! — Gebeurde dat maar nooit!

5. Waarom zou men iemand uitlachen, die zegt: *Indien ik vleugels heb, dan zal ik wegvliegen?* en niet, als hij zegt: *Indien ik vleugels had, dan zou ik wegvliegen.*

6. Wat beteekent nu: De verleden tijd is soms de onzekerheidstijd?

7. Welk ander verschil merkt gij op tusschen tegenw. en verleden tijd in: *Het ooft wordt niet lekker, wanneer de zomer erg regenachtig is* en *Het ooft werd niet lekker, toen de zomer erg regenachtig was.* — *Het kind schreit, wanneer het zijn zin niet krijgt* en *Het Kind schreide, toen het zijn zin niet kreeg.*

8. Kies den passenden tijd.

(draait of draaide) *De Ouden geloofden, dat de zon om de aarde . . .*

(stil staat, stil stond) *Josua beval, dat de zon . . .*

(zijn, of waren) *Vroeger dacht men, dat er slechts vier elementen . . .*

264. De Gebiedende wijze is arm aan vormen, als blijkt uit: *Schrijf jongen. Schrijft jongens.*

Schrijven wij wat vlugger!

265. De samengestelde tijden worden gevormd door middel van hulpwerkwoorden: *Hij heeft geschreven. Hij had geschreven. Hij zal (zou) schrijven. Hij zal (zou) geschreven hebben.* — *Hij is vertrokken. Hij was vertrokken. Hij zal (zou) vertrekken. Hij zal (zou) vertrokken zijn.*

Vr. Hoeveel samengestelde tijden heeft de lijdende vorm?

266. Het hulpw. *hebben* doet denken aan het ver-richten eener werking door het onderwerp b.v. *Hij heeft een uur lang gesprongen.* Bij *zijn* denkt men aan een *zijn*, aan een verandering van toestand (of plaats) van het onderwerp: *Hij is uit het rijtuig gesprongen.*

Vr. 1. Vul nu in met een vorm van *hebben* of *zijn*:

Het knaapje . . . lang over den grond gekropen. Het knaapje . . . in een hoekje gekropen. — Zij . . . naar Arnhem gewandeld. Zij . . . lang gewandeld. — Hij . . . veel gereisd. Hij . . . naar Parijs gereisd. Het weer . . . veranderd. De kleermaker — de

jas veranderd. — Wij... lang geloopt. Wij.... naar A. geloopt. Hij ... uw naam vergeten. Hij ... vergeten u te groeten.

2. Welk hulpw.: *hebben* of *zijn*, bezigt men in den lijdenden vorm en waarom? b. v. bij het lijdend maken van: *De slager heeft een koe geslacht. De knaap had een opstel gemaakt.*

3. En welk bij den bedrijv. vorm. der transitieve werkwoorden en waarom? b. v. bij *beschrijven, doorzagen, vellen, bakken, bouwen.*

4. Welk hulpw. gebruikt gij — en waarom? — bij de intransitieve werkwoorden:

dansen, lachen, vechten, weenen, arbeiden.

smelten, verouderen, ontloopen, sterven, ontwaken.

5. Waarmede worden vervoegd de wederkeerende en de onpersoonlijke werkwoorden?

6. Vul in met een vorm van *hebben* of *zijn*:

De Koetsier — een kind overreden.

De Koetsier — den weg overgereden.

De man — zich overloopen.

De man — het plein overgeloopt.

De schuit — de rivier overgezeild.

De stoomboot — een schuit overzeild.

De knaap — zijn boek vergeten.

De knaap — zijn les reeds vergeten.

7. Welk ander hulpw. van het lijdend geslacht ziet gij in: *Hij is geacht van iedereen. Der waardigste uit de maagdenrij zij ik ten echt gegeven.* (Inscript van een ring).

Personen en getallen.

267. De vormen van het werkwoord, waaruit blijkt of het onderw. *eerste, tweede* of *derde* persoon is, heeten persoonsvormen of persoonsuitgangen of *personen*, en de vormen, waaruit het enkelv. of meervoud van het onderwerp blijkt, heeten *getallen*.

Vr. 1. Welke zijn de vormen van den 2en persoon enkelv. van *gelooven*, *vinden*? En in den vragenden vorm?

2. Waarom zou men, in deftigen stijl, de Aantoon. wijze den ouden vorm op *e* wel eens geven b. v. *Doch ik vergat tot wie ik spreek*.

3. Waarom kan men het onderwerp weglaten in: **Zegge vijf gulden. Verzoeken** mij te zenden Aan het slot van een brief: **Verblijven** met hoogachting?

4. *U* is ontstaan uit *UEdele*. Wat zou nu dichter bij den ouden, beleefden vorm staan: *U hebt* of *U heeft*?

268. *Wij* kan ook gebezigd worden door één spreker, of één schrijver, b.v. *Wij, Wilhelmina, Koningin der Nederlanden. Wij hebben in onze vorige les de insecten behandeld*.

Vr. 1. Waarom kan iemand wel zeggen: *Wij zullen nu de bijen behandelen* en niet: *Wij hebben gisteren hoofdpijn gehad*.

2. Men schrijft in gewonen stijl: *je, gij, gij durfde, werkte*, en bij uitzondering: *durfdet, werktet*. Noem zulk een geval (Vergel. vr. 2 § 267).

269. Achter een verzamelnaam schrijft men het enkelvoud of meervoud, al naargelang de voorstelling die de zin wekt: *Een hoop kinderen spelen op de markt. Een hoop kinderen stond voor de deur*.

Vr. 1. Kies het enkelv. of het meervoud uit:

Een menigte sterren *schittert, schitteren* aan het uitspansel.

Een menigte werkloozen *trok, trokken* over de brug.

Bij dien dokter heeft de bel nooit rust: een menigte zieken *komt, komen* zijn hulp vragen.

Een massa ambachtslieden *is, zijn* 's winters zonder werk.

En massa arbeiders, *trok, trokken* toen mijn ramen voorbij.

Een troep infanteristen *marcheerde, marcheerden* de poort uit.

Daar *zwerft, zwerfen* 's nachts een troep vodenrapers door Parijs.

Een troep werkstakers *werd, werden* door de politie omsingeld.

2. Doe hetzelfde voor:

't Lawaai en geschreeuw *was, waren* ontzettend.

Hongersnood en ziekte *teisterde, teisterden* het land.

Vrees en angst *is, zijn* op zijn gelaat te lezen.

Vrees en hoop *wisselde, wisselden* op zijn gelaat elkander af.

A. of B. *zal, zullen* den eersten prijs krijgen.

Geld of eer *heeft, hebben* Bilderdijk niet bekoord.

3. Welken regel ziet gij voor de keuze van den persoon in:
Gij en uw vriend *zijt* te laat gekomen.

Uw vriend en ik *zijn* te laat gekomen.

Waarom heeft men op dien regel niet te letten in: Uw vriend en ik *zijn* te laat gekomen?

Bedrijvend en lijdend geslacht.

270. Men bezigt het lijdend geslacht, als men den lijdenden persoon op den voorgrond wil plaatsen. *Het koren wordt gedorscht.*

Vr. 1. Wanneer zou men zeggen:

De houthakker velt den boom. De zaagmachine verdeelt hem in planken. De schaaf maakt deze glad.

en wanneer:

De boom wordt geveld (door den houthakker). Hij wordt (door de zaagmachine) in planken verdeeld. Deze worden (door de schaaf) glad gemaakt.

Waarom zou men vaak weglaten wat eerst onderwerp was en nu een bepaling met *door* moest worden, als: *De boomen worden gesnoeid* (door den tuinman). *Zijn paard wordt verkocht* (door . . .) — Waarom doet men het altijd bij het lijdend maken van zinnen als: *Men verft het hout. Men stooft sommige groenten. Op de Amsterdamsche Beurs verhandelt men veel effecten.*

271. Soms denkt men bij den lijdenden vorm alleen aan de werking b.v. *Er wordt een huis gebouwd. Er*

wordt een koe geslacht. Er wordt gedanst. Er wordt gelachen.

Vr. Waarom kan in de twee laatste zinnen geen lijdend onderwerp voorkomen?

272. Van sommige werkwoorden is de lijdende vorm niet in gebruik als: *hebben, inhouden* enz.

Vr. Onderzoek welke der volgende zinnen in den lijdenden vorm gebruikt worden:

Die man heeft geld. De kruidenier weegt den zak met koffie. De zak weegt 50 Kilo. De houtvester telde de boomen. Mijn oom telt tachtig zomers. De scheepsmeter meet het schip. Het schip meet honderd ton. Dit boek bevat tweehonderd liedjes.

Zij wasschen zich. Ik kleed mij. Wij verbeteren ons.

273. Een zin in den lijdenden vorm drukt dezelfde gedachte uit als hij in den bedrijvenden vorm wekte: *Jan, de huisknecht, zal mijn koffers dragen. Door Jan, den huisknecht, zullen mijn koffers gedragen worden.* De bepalingen blijven dus behooren bij de woorden, waarbij zij staan.

Vr. 1. Verklaar nu den naamval van het ruimgedrukte in:

Men noemde hem een aardigen vent. Hij werd een aardige vent genoemd. Maurits van Saksen ondersteunde Karel den vijfde. Karel de vijfde werd door Maurits van Saksen ondersteund.

2. Schrijf in den lijdenden vorm:

Ik beschouw hem als mijn besten vriend. Men noemt hem den redder der ongelukkigigen. Iedereen preest hem als den besten schaatsenrijder. Wij vinden u den gebukkigsten der menschen. Men maakte hem eerste burgemeester. Men erkende hem als onbeperkten gebieders des lands. Men noemt Attila, den aanvoerder der Hunnen, wel eens den gesel Gods.

3. Welk werkw. is meestal, welk soms hulpww. v. h. lijdend geslacht?

Deelwoorden en infinitief.

274. Een werkwoord, b.v. *schrijven*, heeft twee deelwoorden n.l. *schrijvende* en *geschreven*. *Schrijvende* stelt de werking voor als onvoltooid of nog aanden gang zijnde of tegenwoordig, en heet daarom onvoltooid of tegenwoordig deelwoord. *Geschreven* stelt de werking voor als voltooid of voorbij of verleden, en heet daarom voltooid of verleden deelwoord.

Neemt men het hulpwerkwoord er bij, dan verkrijgt men vier deelwoorden n.l. *schrijvende*, *geschreven hebbende*, *zullende schrijven* en *zullende geschreven hebben*, welke laatste vorm wel nooit zal voorkomen.

Als men van tegenwoordig en verleden deelwoord spreekt, bedoelt men den vorm van het werkwoord zonder hulpwerkwoord.

Vr. 1. Het deelwoord zegt eigenlijk niet of men de werking met betrekking tot het tegenwoordige of tot het verleden beschouwt. Bewijs dat door de ontwikkeling van het deelwoord tot een volzin in: *Schrijvende, gebruik ik een pen.* *Schrijvende, gebruikte ik een pen.* *Wandelende, rookt hij nooit.* *Wandelende, rookte hij nooit.*

2. Doe dat ook met: *Geschreven hebbende, droog ik mijn pen.* *Geschreven hebbende, droogde ik mijn pen.* *Zullende schrijven, zoek ik een pen.* *Zullende schrijven, zocht ik een pen.*

3. De namen tegenwoordig en verleden deelwoord schijnen onjuist, want het laatste deelwoord b. v. *geschreven* is toch even zeer aanwezig of tegenwoordig als het eerste woord b. v. *schrijvende*, zoo is het woord *schrijvende* even goed *af* of *voltooid* als *geschreven*. Wat bedoelt men er dan mee (zie § 135 vr. 4).

Verklaar zoo ook de namen: *tegenwoordige tijd*, *verleden tijd*, *onvoltooid tegenwoordige tijd*.

275. Het verleden deelwoord kan *bedrijvend* of *lijdend* zijn: *Vlijtig* gestudeerd hebbende, *mag hij op slagen hopen*. *Eenmaal* vertrokken zijnde, *denkt hij niet meer aan zijn huiselijke zaken*. *Van allen kanten aangevallen* wordende, *slaakte hij kreten van wanhoop*.

Vr. 1. Zeg of het deelwoord *bedrijvend* of *lijdend* is in:

Hij vond het boek, door mijn broeder verloren. Geholpen door zijn vrienden, zal hij zich wel redden. Het eene gevaar pas ontkomen, liep hij blindelings in het andere. Op de golven heen en weer geschokt, vervenscht ieder het varen. Eenmaal aangekomen, vergeet men dat leed. Voor een paar maanden naar Amerika vertrokken, is hij nu reeds met de taal aldaar vertrouwd.

Burgemeester en Wethouders kunnen, den schoolopziener gehoord, een onderwijzer schorsen.

276. Het verleden deelwoord kan de beteekenis hebben van het tegenwoordig deelwoord, als in: *Gezeten om de kachel, luisterden wij naar zijn wonderlijk verhaal. Noem mij het fort, gelegen aan de vroegere samenvloeiing van Maas en Waal.*

Vr. Wat merkt gij op aan:

Hij kwam daar aangevlogen. Zij kwamen daar aangekropen.

277. Het tegenwoordig deelwoord kan doen denken aan een werking, b.v. *Zaagt gij het treffend schot van den schutter?* Het noemt hier iets van tijdelijken aard. Ook kan het uitdrukken iets van blijvenden aard, een eigenschap, b.v. *Dat is een treffend verhaal.* Hier is het bijv. naamw.

Vr. Beslis of het tegenw. deelw. nog werkwoord, of bijv. nw. is in:

Den misdadiger boeiend, werd de politieagent gewond. Dat is een boeiende geschiedenis. Zijn medicijnen innemend, trok de

knaap een leelijk gezicht. Dat is een innemend man. Hij ontving streelende bewijzen van achting. Haar poesje streelend, keek het bestje vergenoegd rond. De regen viel neer, planten en dieren verkwikkend. Dat is een verkwikkende warmte.

2. In welk geval heeft het trappen van vergelijking?

3. In welk der volgende gevallen lijkt het tegenw. deelw. eenigszins op een bijv. naamw. en waarom?

Wij hoorden de schapen, blatend terugkeerend van de heide en zagen den herder, breiend achter hen aanloopend. Op de heide ziet men de blatende schapen, den breienden herder.

Op het boerenerf loopen de kraaiende hanen en kakelende kippen rond. De haan wekt kraaiend den boer; de kip vertelt kakelend, dat zij een ei heeft gelegd.

278. In sommige gevallen is de beteekenis van het tegenwoordig deelwoord gewijzigd, b.v. *een vergelijkend examen* = een examen, dat zich kenmerkt door vergelijken.

Vr. Wat denkt men bij:

Een ijvende koorts, loopend werk, vallende ziekte, roerende goederen, een zittend leven, de lijdende vorm een stilzwijgende voorwaarde, de gebiedende wijs?

Waarom zoudt gij ze adjectieven noemen?

279. Bij de verleden deelwoorden vooral is vaak het werkwoordelijk begrip op den achtergrond geraakt, zoodat zij bijvoeg. naamw. zijn geworden, b.v. *een geleerd man*, = een man die een eigenschap bezit, welke ontstaat tengevolge der werking; uitgezochte *spijzen* = zeer goede, beste spijzen, die men uitgezocht noemt op grond van overeenkomst met dingen, die uitgezocht zijn. Uitgezocht is dus figuurlijk gebezigd.

Vr. Wat denkt men bij: *

een afgezaagde aardigheid, een vastberaden man, een bereisd man, een bezonnen man, een onbezonnen daad, uitgelezen wijnen, een verward verhaal, een geslepen bedrieger, een beleefd man, een beschaafd man, een bevaren matroos?

280. Het verleden deelwoord kan bedrijvend of lijdend zijn, als blijkt uit *de vertrokken koopman, de geplukte kip*.

Vr. Is het verleden deelw. bedrijvend of lijdend in: *een beschilderde deur, een ontvlucht gevangene, een afgebrand huis, een gebroken glas?*

Bij welke werkw. zal het bedrijv., bij welke lijdend zijn?

281. De onbepaalde wijs of infinitief noemt alleen de werking, als blijkt uit: *loopen, schrijven*, enz. Zij kan voorkomen als onderwerp, voorwerp, als naamwoord. deel van het gezegde, enz. *Te leven is toch zoet. Ik hoor zingen. Dat is vechten!* maar nooit als vervoegd werkwoord. Zij kan door haar vorm niets zeggen van de waarheid of kans op waarheid van den zin. In dit opzicht is zij dus geheel onbepaald.

Vr. 1. De onbepaalde wijs zegt niets van het getal. Bewijs dat door er een volzin van te maken uit:

Het doet mij genoeg dat te hooren. Het doet ons genoeg dat te hooren. Het verheugde hem u te zien. Het verheugde hen u te zien.

Waaruit leidt gij af wat voor uw verstand het getal is?

2. Evenmin zegt zij iets van den persoon. Bewijs dat uit:

Het verheugt mij (u, hem) dat te hooren.

Waaruit leidt gij af wat de persoon is?

282. De onbepaalde wijs zegt ook niets van het tegenwoordige of verledene, als: *Het verheugt mij dat te hooren. Het verheugde mij dat te hooren.* = *Het verheugt mij dat ik dat hoor. Het verheugde mij dat ik dat hoorde.*

Vr. 1. Wijs dat op dezelfde wijze aan voor:

Het is mij aangenaam u te zullen zien. Het was mij aangenaam u te zullen zien.

Na gestudeerd te hebben, gaat hij wandelen. Na gestudeerd te hebben, ging hij wandelen.

2. Wel zegt de onbepaalde wijs of de werking *onvoltooid* of *voltooid* is. Zoek uit 't bovenstaande een paar voorbeelden om het te bewijzen.

3. Ook zegt zij of men aan *gelijktijdigheid* of *toekomst* moet denken. Eveneens te bewijzen met een paar voorbeelden uit 't bovenstaande.

283. De infinitief kan geheel den dienst doen van een zelfstandig naamwoorden evenals dit het lidwoord of bepalend voornaamw. voor zich krijgen: *Het loopen bevall mij beter dan het rijden. Dit schrijven is beter. Uw lezen is niet onberispelijk.*

Ook kan hij dan in den 2^{en} naamval voorkomen: *Een uur gaans. Scheidenswee. Stervensmoed. Na drie dagen zwervens kwam hij te B aan.*

284. Voor den infinitief staat vaak het woordje *te*, dat geen spraakkunstigen naam heeft: *Te leven is loch zoel. Ik verzoek u heen te gaan.*

Achter sommige werkwoorden wordt echter de infinitief niet voorafgegaan door *te*, als:

1. *kunnen, durven, mogen, moeten, willen, zullen* (= moeten).

2. *doen, laten, zien, hooren, voelen.*

3. *komen, gaan, komen, blijven.*

Vr. 1. Gebruik die werkw. in kleine zinnetjes.

2. Wat is het verschil tusschen de ruimgedrukte werkw. in: *Hij kwam hier sterven* en *Hij kwam te sterven*. *Zij zijn wandelen* en *Zij zijn een erfenis te wachten*. *Hij heette mij dat liegen* en *Hij heette mij heen te gaan*. *Hij leerde mij roeien met de riemen, die men heeft* en *Hij leerde mij te roeien met de riemen, die men heeft*.

285. Soms heeft de infinitief de beteekenis van het tegenwoordig deelwoord, b.v. *Ik zag het paard de kar trekken* = *Ik zag het paard trekkende de kar*.

Vr. 1. Laat dat op dezelfde wijze zien voor:

Ik hoor hem een lied zingen. *Hij vond den dronkaard in het gras liggen*. *Hij voelde de koude zich van het gheele lichaam meester maken*.

2. Als de infinitief wordt vergezeld van een bepaling met *door*, is de beteekenis lijdend. Laat dat zien voor:

Hij zag den kleinen hond door een grooten bijten. *Wij hoorden een lied door de kinderen zingen*.

3. Welke beteekenis kan hebben: *Wij zagen den jongen sluun*. (*op den hond of door den vader*). *Ik zag de kip eten?*

286. Soms heeft de infinitief de beteekenis van het verleden deelwoord.

Vr. 1. Laat dat zien voor:

Hij heeft mij niet kunnen helpen. *Hij had u niet mogen verlaten*. *Hij heeft het niet durven doen*. *Hij had het moeten zeggen*. *Hij heeft dat niet gelieven te doen*. *Hij heeft u begeeren te ontmoeten*. *Ik heb dat vraagstuk zoeken op te lossen*. *Wij hebben hem pogen te helpen*.

Vr. 2. Wat beteekent: *Hij kwam daar aanvliegen* (of *aangevlogen*)?

Sterke en zwakke vervoeging.

287. De vervoeging van een werkwoord is tweeërlei: óf het drukt door inwendige verandering als *vinden*, *vond*, den onvolm. verleden tijd uit; het verleden deelwoord *gevonden* eindigt dan op **en**.

óf ter aanwijzing van den onvolm. verl. tijd moet een uitgang **de** of **te** aangebracht worden als: *beloonen*, *beloonde*, *straffen*, *strafte*, het verleden deelw. *be-loond*, *gestraft* eindigt op **d** of **t**.

In het eerste geval heet het werkwoord sterk, in het tweede geval zwak.

Vr. 1. Waaraan ziet gij dat de onvolm. verl. tijd van *zoeken*, *koopen*, *mogen* (*Ik zocht*, enz.) zwak is.

2. Op welken grond zoudt gij bij *lachen*, *brouwen* (van bier), *braden* van gemengde vervoeging kunnen spreken?

3. Welken enkelvoudigen tijd vormen sterke en zwakke werkw. op dezelfde wijze?

288. Bij sommige sterke werkw. onderscheidt men vier stammen als: *breken* — *ik brak*, *wij braken* — *gebroken*, bij de meeste echter slechts drie als: *buiigen* — *ik boog*, *wij bogen* — *gebogen*. Uit die voorbeelden blijkt tevens verscheidenheid in klankwisseling. Daarop lettende, heeft men de sterke werkwoorden in 11 klassen verdeeld als:

- I. *vinden* — *vond*, *vonden* — *gevonden*.
gelden — *gold*, *golden* — *gegouden*.
- II. *stelen* — *stal*, *stalen* — *gestolen*.
breken — *brak*, *braken* — *gebroken*.
- III. *lezen* — *las*, *lazen* — *gelezen*.
geven — *gaf*, *gaven* — *gegeven*.
- IV. *bijten* — *beet*, *beten* — *gebeten*.
lijden — *leed*, *leden* — *geleden*.
- V. *gieten* — *goot*, *goten* — *gegoten*.
buigen — *boog*, *bogen* — *gebogen*.

Vr. 1. Tot welke klasse behooren de werkwoorden: *verzinnen*, *klinken*, *dringen*, *zwellen*, *delven*, *melken*, *verzwinden*, *nemen*, *bevelen*, *treden*, *meten*?

2. Tot welke klasse behooren: *kijven*, *schrijden*, *splijten*, *aantijgen*, *ontluiken*, *sluiken* (smokkelen), *rieken*, *pluizen* (een touw uitpluizen), *duiken*?

289. De volgende klassen zijn:

- VI. *dragen* — *droeg*, *droegen* — *gedragen*.
- VII. *vangen* — *ving*, *vingen* — *gevangen*.
vallen — *viel*, *vielen* — *gefallen*.
- VIII. *laten* — *liet*, *lieten* — *gelaten*.
raden — *ried*, *rieden* — *geraden*.
- IX. *loopen* — *liep*, *liepen* — *geloopen*.
houwen — *hieuw*, *hieuwen* — *gehouden*.
- X. *heeten* — *hiet*, *hieten* (of *heette*) — *geheeten*.
- XI. *roepen* — *riep*, *riepen* — *geroepen*.

Vr. 1. Tot welke klasse behooren:

varen, *hangen*, *wassen*, *blazen*, *verlaten*, *stooten*?

2. Als gij weet, dat *braden* vroeger tot de 8ste klasse, *bakken* tot de 7e, *lachen* en *laden* tot de 6e kl. behoorden, hoe waren dan oudtijds de vormen dezer werkwoorden?

290. De werkwoorden der eerste klasse hadden vroeger in het enkelvoud van den onv. verl. tijd een *a* b.v. *ik dronk*., *wij dronken* — waaraan nog herinnert het substantief *drank*.

Vr. 1. Hoe luidde vroeger de onvolm. verl. tijd van *binden*, *blinken*, *dringen*, *slinken* en welke substantieven herinneren nog daaraan?

2. Hoe zijn tegenwoordig de vormen van *belgen*?

Welk adject. gevormd van *verbelgen*, herinnert nog aan de sterke vervoeging?

4. Van welk werkw. is gevormd *geronnen* in: *Zoo gewonnen*, *zoo geronnen*, en van welk werkw. *geronnen* in *geronnen bloed*.

4. Hij *verschrikte* het kind. Hij *schrok* of *verschrok* of *schrikte* of *verschrikte* toen hij het hoorde. Wanneer kan dus *schrikken* of *verschrikken* sterk vervoegd worden?

5. Geef op de vormen van *derven* (missen).

291. Vele werkwoorden worden tegenwoordig anders vervoegd dan vroeger: zij zijn van sterk geheel of gedeeltelijk zwak geworden, als: *helen*, (verbergen) *heelde*, *verheeld*; *lachen*, *lachte*, *gelachen*, of ook wel van zwak zijn zij sterk geworden, als *pluizen* (pluizen uit-trekken), dat nu de vormen heeft *ploos*, *geplozen*. Soms herinnert nog een substantief of adjectief aan de vroegere vervoeging.

Vr. 1. Onverholen *zijn afkeuring te kennen geven* komt van *verhelen* (IIe kl.) = verbergen. Welke vormen had dit werkw. vroeger?

2. *Wreken*, *wreekte*, *gewroken* behoorde vroeger tot de IIe kl. Welk subst. herinnert nog daaraan?

3. *Wafel* doet denken aan *weven*. Hoe heeft men vroeger gezegd in plaats van: *Ik weefde*?

4. *Blaasbalg* komt van *belgen* = *zwellen*. Hoe was de onv. verl. tijd van dit werkw.?

5. Aan welken vorm van *wegen* doet *waag* denken, b.v. in *boterwaag*?

292. Men merke nog op:

<i>scheren</i> = wegsnijden,	<i>schoor</i> — <i>geschoren.</i>
<i>scheren</i> = zich bewegen, vliegen,	<i>scheerde</i> — <i>gescheerd.</i>
<i>bescheren</i> = toebedeelen,	ontbreekt — <i>beschoren.</i>
<i>plegen</i> = gewoonlijk doen,	<i>placht</i> — ontbreekt.
<i>grijnen</i> = zacht schreien,	<i>grijnde</i> — <i>gegrijnd.</i>
<i>krijschen.</i>	<i>krijschte</i> — <i>gekrijscht.</i>
<i>bezwijmen</i> of in zwijm vallen,	<i>bezwijmde</i> — <i>bezwijmd</i> of . . .
<i>stijren</i> = stijf maken van linnen b.v.,	<i>steef</i> — <i>gesteven.</i>
<i>stijven</i> = sterken b.v. in 't kwaad,	<i>stijfde</i> — <i>gestijfd.</i>
<i>prijzen</i> = loven,	<i>prees</i> — <i>geprezen.</i>
<i>prijzen</i> = den prijs zetten op	<i>prijjde</i> — <i>geprijsd.</i>
<i>wijzen</i> = oordeelen,	ontbreekt —
<i>verwijzen</i> = veroordeelen,	een rechterlijke <i>gewijsde.</i> ontbreekt —
	in de kosten <i>verwezen.</i>

Vr. 1. Wat beteekent: *Wat de heeren wijzen, moeten de gekken prijzen* — *Hij werd gestijfd in zijn boos voornemen* — *Christus werd ter dood verwezen*?

2. Voor welken ontbrekenden vorm staat *plegen* in: *Hij heeft veel plegen te studeeren?*

3. Wat beteekent: *Scheer je weg! De zwabber scheerde langs 't watervlak?*

293. Let ook op:

<i>schuilen</i>	<i>schuilde</i> of school	<i>geschild</i> of gescholen.
<i>kruien</i>	<i>kruide</i> of krooi	<i>gekruid</i> of gekrooien.
<i>tijgen</i> = trekken	<i>toog</i>	<i>getogen</i> .
<i>pluizen</i> (b. v. een eind touw)	<i>ploos</i>	<i>geplozen</i> .
<i>pluizen</i> = (pluizen afgeven)	<i>pluisde</i>	<i>gepluisd</i> .
<i>kluiven</i>	<i>kloof</i> of klufde	<i>gekloven</i> of gekluifd.
<i>kiezen</i>	<i>koos</i> of koor	<i>gekozen</i> of gekoren.
<i>vriezen</i>	<i>vvoor</i> of <i>vroos</i>	<i>gevroren</i> of gevrozen.
<i>verliezen</i>	<i>verloor</i>	<i>verloren</i> .
<i>jagen</i> = (op jacht zijn)	<i>jaagde</i>	<i>gejaagd</i> .
<i>jagen</i>	<i>jaagde</i> of <i>joeg</i>	<i>gejaagd</i> .
<i>vragen</i>	<i>vraagde</i> of <i>vroeg</i>	<i>gevraagd</i> .
<i>waaïen</i>	<i>waaide</i> of <i>woei</i>	<i>gewaaïd</i> .
<i>scheppen</i>	<i>schiep</i>	<i>geschapen</i> .
<i>scheppen</i> (b. v. water, vreugde)	<i>schepte</i>	<i>geschept</i> .
<i>wasschen</i>	<i>wiesch</i> of <i>waschte</i>	<i>gewasschen</i> .
<i>wassen</i>	<i>wies</i>	<i>gewassen</i> .
<i>zweren</i> (een eed)	<i>zwoer</i>	<i>gezworen</i> .

<i>zweren</i> (van een wonde)	<i>zwoor</i>	<i>gezworen.</i>
<i>vrouwen</i>	<i>vouwde</i>	<i>gevouwen.</i>
<i>ontvrouwen</i> (b.v. de redenen)	<i>ontvrouwde</i>	<i>ontvrouwd.</i>
<i>brouwen</i> (b.v. bier)	<i>brouwde</i>	<i>gebrouwen.</i>
<i>brouwen</i> (b.v. kwaad)	<i>brouwde</i>	<i>gebrouwd.</i>
<i>brouwen</i> (bij 't uit- spreken der r)	<i>brouwde</i>	<i>gebrouwd.</i>

Vr. 1. Zet het werkw. in den onv. verl. tijd in :

De nieuwe minister *herscheppen* het vervallen leger in een krachtig heir. De granen *wassen* goed bij vochtig weer. Hij *jagen* gisteren op de heide. Die katoenen kiel *pluizen* erg. Zij *zweren* den dood van hun vriend te wreken. Zij *scheppen* er behagen in hem te plagen. De vinger *zweren* hevig. De paraplu *scheppen* veel wind. De herder *scheren* de schapen. Zij *stijven* hem in 't kwaad. De koopman nam zijn pen en *prijzen* de nieuwe artikelen. De wind *jagen* de wolken voor zich uit. De kat *wasschen* zich. Zij *scheppen* moed.

2. Zet het werkw. in den volm. tegenw. tijd, bedr. of lijd.

De machine *vouwen* de couranten. Dat meisje *brouwen* sterk bij het zingen. Zij *zweren* hem den dood. Dat bier *brouwen* in Pilsen. Gij *ontvrouwen* hem, waarom gij het doen zult. De Russen niet *opwassen* tegen de Japanneezen. De matrozen *uitpluizen* die oude touwen. De raven *krijschen* den geheelen nacht om den ouden toren. De minister *herscheppen* in korten tijd het leger. Die stof *pluizen* erg. De strijkster *stijven* de boorden en overhemden. Gij *scheppen* lang behagen daarin. Dat *stijven* hem in zijn voornemen.

294. De zwakke werkwoorden hebben steeds denzelfden stam. De onv. verl. tijd werd vroeger aldus gevormd: *beloondē*, *straffede*. De toonlooze *e* viel later

daaruit weg, en zoo ontstonden de vormen *beloonde*, *strafte*.

Vr. 1. Hoe verklaart gij dat de uitgang *de* achter *straf* werd tot *te*?

Achter welke medeklinkers zal dus de uitgang van den onv. verl. tijd zijn *te*?

Welk verschil hoort gij tussehen de slotmedeklinkers van den stam in: *kuchte*, *lachte* en *plaaude*, *ploegde*, *fopte* en *tobde*?

Achter welke medeklinkers van den stam is dus de uitgang *de*?

2. Hoe vormt men den onv. verl. tijd van *wuiven*, *zaken*, *vreezen*, *ontvleezen*, *begrenzen*, *glanzen*, *verglazen*, *verflensen*, *bruisen*, *kruisen*, *vonnissen*?

3. Waarom heeft het soms eenig nut in den onv. verl. tijd van *schudden*, *vatten*, *putten* een komma te schrijven als: *wij schudd'en*, *wij vatt'en*, *wij putt'en*, en niet in: *wij schudden* (*gisteren*) *peren*, *wij vatten toen*, *wij putten toen*?

295. Het verleden deelwoord eindigt op *d* of *t* b.v. *be-loond***d**, *gestraft***t**.

Vr. 1. Achter welke medeklinkers plaatst men de *t*?

2. Geef het verl. deelw. op van: *wuiven*, *zaken*, *vreezen*, *ontvleezen*, *begrenzen*, *glanzen*, *verglazen*, *verflensen*, *bruisen*, *kruisen*, *vonnissen*.

3. In: *hij weidde*, *hij vluchtte*, *hij haatte* zijn *de* en *te* tijdsuitgangen; in *de geweide* schapen, *gevluchte* misdadiger, *gehate* dwingeland wordt alleen een *e* achtergevoegd om er een bijvoegl. naamw. van te maken.

Schrijf nu in den goeden vorm: *de gehood schapen*, *de bestraat weg*, *de verplant struik*, *de geacht man*, *de gesmeed samenzwering*, *de verloot schilderij*, *de verpoot plant*, *de vergood held* — *de ontzet stad*, *de verwed som gelds*, *de uitgeput bron*, *de afgeschud appels*.

296. Voor het verleden deelwoord van sterke en zwakke werkwoorden wordt bijna altijd ge geplaatst: *geroepen, gewerkt*, enz.

Door het gebruik leert men het gemakkelijkst, wanneer ge wegblijft, als in: *belegerd, geloofd, erkend, ontvouwd, herroepen, verzonden* — of wanneer ge in het woord behoort te staan, als *ondergegaan, overgelegd*.

Vr. Geef het verleden deelwoord op van:

a. *vrijspreken, ademhalen, hoogachten, voorzeggen, — gek-scheren, vrijwaren.*

b. *omringen, miskennen, overtuigen, voorspellen (de toekomst).*

c. *herbergen, glimlachen, beraadslagen, verwelkomen.*

d. *incasseeren, inviteeren.*

f. *brieven overleggen, langdurig overleggen* — de waren *overwegen*, een plan *overwegen*.

h. *beeldhouwen, pluimstrijken, dwarsdrijven.*

297. De uitgangen van de enkelvoudige tijden.

AANTOONENDE WIJS.

Ik vrees	Ik vreesde	strafte.
je vreesst vr. vrees je?	(je vreesde)	(strafte).
Hij vreesst	Hij vreesde	strafte.
Wij vreezen	Wij vreesden	straffen.
Gij vreesst	Gij vreesde of vreesdet	strafte of straf- tet.
Zij vreezen.	Zij vreesden	straffen.

AANVOEGENDE WIJS.

Ik vreeze	Ik vreesde, strafte.
(je vreeze)	(je vreesde, strafte).
Hij vreeze	Hij vreesde, strafte.
Wij vreezen	Wij vreesden, straften.
Gij vreezet	Gij vreesdet, straftet.
Zij vreezen	Zij vreesden, straften.

GEBIEDENDE WIJS.

Vrees, straf — vreest, straft.

Vroeger luidde de 1e pers van den onv. tegenw. tijd: *ik spreke, ik verzoeke*, wat nog wel in deftigen stijl gehoord wordt.

Overgebleven zijn hiervan: *Verzoeke* mij te zenden. *Verblijve met hoogachting. Zegge tien gulden.* Dit zijn dus geen vormen van de Geb. wijs.

Vr. De Aanvoeg. wijs heeft veel vormen gemeen met de Aant. wijs. Welke?

2. Hoe zoudt gij de Aanv. wijs duidelijker uitdrukken van: *Zij namen zich in acht voor dien schurk. Wij trekken voorzichtig terug.*

3. Breng in den lijdenden vorm over: *Hij behale vele overwinningen. De zee verzwelge de schepen van den vijand.*

298. De onv. tegenw. tijd van *kunnen* wijkt in twee opzichten van den gewonen onv. tegenw. tijd af, als blijkt uit:

Ik kan.

— —

Hij kan.

Wij kunnen (konnen).

Gij kunt (kont).

Zij kunnen (konnen).

Hij mist de *t* in den 3^{en} persoon enkelvoud, en de stam van het meervoud heeft een anderen klinker dan die van het enkelvoud.

Het eerste is nog een kenmerk van den onv. verl. tijd, het tweede was vroeger een kenmerk van dien tijd van verscheidene werkwoorden.

Daaruit blijkt dat deze tegenw. tijd vroeger verl. tijd was — daarom heet hij *opgeschoven verleden tijd*.

Vr. 1. Geef eenige voorbeelden, dat de onv. verl. tijd vroeger in het meervoud een anderen stamklinker had dan het enkelvoud.

2. In welk opzicht mag wat nu onv. tegenw. tijd van *kunnen* is, regelmatig heeten?

3. Wat merkt gij op aan: *Ik zal* enz. *Wij zullen* (zollen) enz. — aan: *Ik mag* enz. *Wij mogen* enz.

4. Hoe heeft men, toen de onv. verl. tijd van *kunnen* (konnen), *zullen* (zollen), *mogen*, tegenw. tijd werd, een nieuwen onv. verleden tijd gevormd?

5. Welke onregelmatigheid merkt gij op aan: *Ik moest* (of moeste of moette), *ik wist* (of wiste of witte)?

6. Van welken verloren geganen infinitief zou *ik kan*, *ik zal*, *ik mag*, gevormd zijn? — (Denk aan de vormen: *Ik dronk*, *ik brak*).

7. Welke kleine onregelmatigheid merkt gij op aan den onv. tegenw. van *willen*?

en hoe zou: *ik wou* ontstaan zijn?

8. Er bestaat eigenlijk geen vervoeging van het werkwoord *zijn*, wel zijn er vormen van verschillende stammen, die samen genomen een geheele vervoeging vertegenwoordigen. Laat dat zien.

Bestaat er eenige overeenkomst tusschen dit verschijnsel en de trappen van vergelijking van *goed*?

9. Bewijs dat: *ik bracht*, *dacht*, *kocht*, *mij docht*, *ik zocht*, zwakke onvolm. verleden tijden zijn. — Hoe is het verleden deelwoord van deze werkw.?

10. Wat merkt gij op aan de plaats der *r* in *ik wrocht*. Waarom noemt gij dien vorm zwak? — Welke tijden van dit werkwoord ontbreken?

11. *Hebben* (habjen, haven) ik *hilde*, *hadde* of *had gehild* of *gehad*.

Welke vorm van den tegenw. tijd herinnert nog aan *haven*?

Zijn de onv. verl. tijd en het verl. deelw. sterk of zwak?

12. Welke zijn de vormen van *doen*? Welke is zwak en welke sterk?

De vorming der woorden.

299. De etymologie of woordvorming leert hoe de woorden zijn gevormd.

300. Sommige woorden hebben geen enkel uiterlijk kenteeken, dat doet denken, dat zij van een ander woord zijn gevormd, als: *mes*, *pen*, *huis*. Men noemt ze stamwoorden.

Kacheldeur, *voorjaar*, *hoogachten*, *koopmansstijl* bestaan uit twee of meer woorden; zij heeten samengestelde woorden.

Ontduiken, *beloopen*, *moedig*, *ouderloos* zijn ontstaan door vóór of achter een woord wat te voegen, dat niet als afzonderlijk woord bestaat, n.l. *ont*, *be*, *ig*, *loos*. Zij heeten afgeleide woorden.

ont, *be*, enz. heeten voorvoegsels en *ig*, *loos*, enz. heeten achtervoegsels.

Vr. 1. Zijn de ruimgedrukte woorddeelen voorvoegsels of achtervoegsels, of zijn het woorden, in:

op schrijven, be schrijven, over schrijven, af nemen, be nemen, ont nemen, ver nemen, groot vader, aarts vader, berg achtig, berg top, groot te, sleutel.

2. Welke der woorden in vraag 1 zijn afgeleid en welke samengesteld?

301. De etymologen of woordafleidkundigen stellen naast elkander woorden, die in vorm en beteekenis meer of minder overeenkomen, b.v. *staan, stand, stam, stal, stellen*; zij vergelijken daarmede woorden in talen, die met de onze verwant zijn, als het Hoogduitsch, Oud-Hoogduitsch, Gotisch, Latijn, Sanskrit enz. enz. Zij zoeken in al die woorden een gemeenschappelijk element, b.v. in de opgegeven woorden een woord, dat met *st* begint, Zij geven dat een bepaalden vorm, en zeggen *stha* of *sthal* is de wortel van die woorden. Een wortel heeft dus nooit bestaan, het is slechts een „gedacht” woord.

Vr. Gis eens, met welke letters de wortel begint van *glans, glad, glinsteren, gloren*.

De vorming der substantieven.

Samenstelling.

302. In een samengesteld substantief kan men altijd twee leden onderscheiden b.v. *olie-koek, oliekoek-kraam, pak-huis, zout-pakhuis; uur-werk, uurwerk-maker*.

Die leden kunnen zelf weer samengestelde of afgeleide woorden zijn.

Vr. 1. Uit welke twee leden bestaan de samengestelde woorden: *vensterglasfabriek, horlogemakerswerktuig, koffiehuisbezoeker, postduivenwedstrijd, doodshoofdelinder*.

2. Waarom zou men het tweede lid der samenstelling bepaald lid en het eerste bepalend lid noemen?

303. De betrekking tusschen de twee leden eener samenstelling kan zeer verschillend zijn:

a. vorstenmoord, gravenkroon, hertogshoed, smids-werktuig = de moord eens vorsten, de kroon eens

graven, enz. m. a. w. het eerste lid staat in een geniefsbetrekking tot het bepaalde lid.

b. hoogeschool, zuurkool, hoogachting — het eerste lid is adjectief bij het tweede lid.

In deze twee gevallen staan de twee leden, los naast elkander geschreven, ook in betrekking tot elkander.

c. verfhout, verfwinkel, verfpot, verfkwast. In dit laatste geval is de betrekking van velerlei aard; de woorden, los naast elkander geplaatst, staan niet in betrekking tot elkaar; om die betrekking uit te drukken is een omschrijving noodig.

Deze groep is de merkwaardigste: er blijkt uit hoe gemakkelijk men in 't Nederlandsch nieuwe woorden vormt: men neemt eenvoudig de twee hoofdwoorden die in de omschrijving van een begrip voorkomen, en voegt die aaneen tot naam van dat begrip. Men noemt deze samenstelling wel *eigenlijke* samenstelling, terwijl die onder *a* en *b* *oneigenlijke* samenstelling heet.

Het kenmerk der *eigenlijke* samenstelling is dus

en het kenmerk der *oneigenlijke* is

Vr. 1. Laat zien door omschrijving van de beteekenis: dat de betrekking tusschen de twee leden eener *eigenlijke* samenstelling velerlei kan zijn:

snijwerktuig, snijwijn, snijbloemen, snijboon; graanmolen, oliemolen, zaagmolen, windmolen, vijzelmolen,

2. Laat dat ook zien aan:

toetssteen, baksteen, granssteen, zandsteen, molensteen, druijsteen, barnsteen, ketelsteen, tooversteen, hocksteen.

304. Van sommige samenstellingen is een lid weggevallen, b.v. een *boemel*(trein), een *zerk*(steen) (*zerk* = doodkist).

Vr. Hoe heeft er volledig uitgezien:

snel in *vertrekken met den snel*; *baker*; *best* in *eene oude best*; *kraag* (hals) in *pakken bij den kraag*; *winkel*; de *klok* met haar *kiekens*; *wissel* in *de kassier had veel wissels*?

305. *Vier* en *voet* vormen vereenigd geen samengesteld woord, alleen als men er den afleidingsuitgang er bijvoegt, vormen zij een samenstelling n.l. *viervoeter*. Men noemt dit een samenstelling door afleiding.

Vr. 1. Laat dat ook zien voor: *tromplader*, *achterlader*, *droogpruimer*, *schanslooper*.

2. Zijn *wijnguardenier*, *landvoogdij*, *markgraafschap* ook samenstellingen door afleiding, of zijn het afleidingen gevormd van een samengesteld woord?

306. De hoofdtoon valt in een samengesteld woord in den regel op het bepalende lid als in: *huisdeur*, *boerenknecht*, *winterdag*, enz.

Er zijn echter ook samenstellingen, waarin het tweede lid tegenwoordig den hoofdtoon heeft, als: *stadhuis*', *burgemees'ter*, *zoutevisch*', *koudvuur*'.

Vr. 1. Op welk lid valt de hoofdtoon in:

Roermond, *Maastricht*, *Rotterdam*, *hoogeschool*, *gemeenebest*?

Hoe verklaart gij dat de hoofdtoon niet op het bepalende lid gebleven is?

2. Welk verschil is er tusschen: *zoute' visch* en *zoutevisch*', *zoel' hout* en *zoethout*'?

Afleiding.

307. De afleiding geschiedt door middel van voorvoegsels en achtervoegsels.

De voorvoegsels zijn:

- aarts*: *aartsengel* = eerste, voornaamste engel.
ant : *antwoord* = tegen-, wederwoord (vergel. tegen-
 hanger).
af : *afgod* = niet-god.
et : *etgroen* = tweede groen of nagras.
on : *ondank* = het tegengestelde van dank.
onmensch = slecht mensch.

Vr. Wat beteekenen:

1. *aartsvader*, *aartsbisschop*, *aartshertog*.
aartsdeugniet, *aartsschelm*, *aartsluiaard*?
2. *afgunst*, *afgrond*?
3. een *etmaal* (men telde den tijd en telt nog vrij algemeen
 van een tot twaalf).
4. *ondier*, *onweer*, *ondaad*, *onkunde*, *onland*, *ontijden* (b.v. de
 smokkelaar is bij nacht en ontijden op pad).

308. De andere voorvoegsels zijn:

- oor* : *oorsprong* = uitsprong.
wan: *wanhoop* = niet-, slechte hoop.
ge : *gebroeders* = de broeders samen of vereenigd.
gebraad = het voortbrengsel van het braden.
gebrom = herhaald brommen.

Vr. Wat beteekent:

1. Wij zijn *getweeën*? Goeden avond *gedrieën*?
gespelen, *gezusters*?
2. *gebouw*, *gebak*?
3. *gedans*, *gekerm*?
4. De *oorzaak* van dien brand. Een *oorkonde*?
5. *wangedrag*, *wandaad*, *wanbetaling*. De *wangunst* des vorsten?

309. De achtervoegsels zijn zeer talrijk. Zij dienen om allerlei substantieven te vormen als: namen van mannelijke personen, vrouwelijke personen, abstracte

substantieven, collectieven, diernamen enz. als blijkt uit: *teekenaar, werkster, grootte, plantage, lepelaar, bolderik*, enz.

De betrekking tusschen den naam en het grondwoord moet men uit de beteekenis afleiden.

Vr. 1. Wat duiden *aar, naar, enaar, er* aan in:

bedelaar, lasteraar, spreker, Leidenaar, Hagenaar, bultenaar, geweldenaar, molenaar?

2. Wat duiden *ier, enier*, aan in:
tuinier, gondelier, hovenier, valkenier?

3. *aard* (erd) = *hard, zeer*. Wat verstaat men onder een *grijsaard*, een *gierigaard*, een *grijzaard*, een *veinzaard*, een *stouterd*, een *oolijkerd*, een *slimmerd*?

4. Wat is het verschil tusschen *een rijke* en *een rijkwaard*? Welke bijdenkbeeld wekt dus *waard* (behalve in *grijsaard*)? Vul in met *rijke* of *rijkward*: *Die ondersteunde de armen. Die kon niets missen.*

5. Hoe breekt gij de woorden op *aard* af? (Denk ook aan § 8, 8 vr.)

6. Wat is: een *vuilik*, een *botterik*, een *dommerik*?

Welk bijdenkbeeld wekt *ik* of *erik*?

Vul in met *doove* of *dooverik*: *Die — verstond mij natuurlijk weer verkeerd! Men moet met een — geduld hebben.*

Gebruik in een zinnetje: *zoeterik, braverik*.

7. Geef de vrouwelijke namen naast de volgende mannelijke: *bestuurder, bewaarder, tooneelspeler, winkelier, herbergier, portier, Turk, heiden, vijand, gezel, zoetelaar, babbelaar, priester, zondaar, meester, prins, voogd, hertog, koning, dief*.

8. *Koningin* heeft twee beteekenissen: *Koningin Emma, Koningin Wilhelmina*. Verklaar dat.

Dat is ook waar van *Keizerin, gravin*, enz. Geef voorbeelden.

9. Adelini Patti was beroemd als *zangeres*. Zet *zangster*, Zet dien tocht op de aangeslagen snaren (Tollens). Geef die *liedjeszangster* een kleinigheid. Wat is nu het verschil tusschen *zangeres* en *zangster*?

10. Waarom heeten *Vlaming*, *Westfaling*, *kloosterling*, *stedeling*, *lieveling* gemeenslachtig?

11. Hoe kan men het vrouwelijk geslacht aanwijzen van die woorden?

12. Wat beteekent: *Heil-and* en *vri-end*?

310. Bij *l-ing*, *el-ing*, achter den vorm van een werkwoord geplaatst, is dit actief of passief: actief in *muiteling*, *passief* in *verstooteling*.

Vr. Is het werkwoord actief of passief in: *loteling*, *zuigeling*, *overwonneling*, *volgeling*, *verschoppeling*, *bestedeling*, *straffeling*, *nakomeling*, *opstandeling*, *kweekeling*?

Van welke werkwoorden heeft die vorm een actieve en van welke een passieve beteekenis?

311. *er*, *el* achter den stam van een werkwoord, doen denken aan een werktuig, b.v. *gieter*, *sleutel*.

sel vormt namen die een middel of een voortbrengsel noemen b.v. *stijfsel*, *zaagsel*.

Vr. Zeg de beteekenis van:

1. *verglæssel*, *blauwsel*, *deksel*, *brouwsel*, *baksel*, *schepsel*, *schijnsel*.

2. *wijzer*, *veger*, *passer*, *snuiter*.

3. *hevel*, *teugel*, *schepel*, *vleugel*.

4. Aan welk vreemd achtervoegsel denkt gij bij: *kasteel*, *paneel*, *penseel*; *Bordelees*, *Japanees*?

5. Wat is een *houweel*? Wat beteekent: *struweel*?

6. Wat is een *beukelaar*, een *lessenaar*, en wat de *beeklenaar* (op de munt)?

312. *ing* (ung) doet ons een werking denken als aan den gang zijnde, b.v. *De versiering van de straat eischte veel tijd*. *De regeering vermoeide den vorst*.

Of wij denken daarbij aan iets in betrekking tot de werking, b.v.

Wij bewonderden de versiering (= het voortbrengsel der werking).

De regeering heeft het verboden (= de persoon die regeert of het onderwerp der werking).

Hij gaf zijn veroveringen prijs (= het veroverde of het lijdend voorwerp der werking).

De apotheker gaf mij een mondspoeling (of het middel waarmede de werking verricht wordt).

De verwarring was groot (of de toestand).

Om A. zijn fraaie wandelingen (of de plaats).

Vr. Doen de volgende woorden denken aan de werking of aan iets in betrekking tot de werking — en aan welke betrekking?

a. De *verovering* van de Zuid-Afrikaansche Republiek eischte veel inspanning.

b. De *teekening* van dat gebouw was moeilijk.

c. Hij bewaart zijn *teekening* in een portefeuille.

d. Hij hield zich met de *verzending* van die waren bezig.

e. Wij hebben een *zending* ontvangen.

f. Een beetje *uitspanning* is u wel gegund.

g. Wij dronken een kop thee in die *uitspanning*.

h. Wij huurden die *woning*.

i. De *lading* was beschadigd.

k. De *bezetting* van die stad had toen plaats.

l. De *bezetting* mocht na de overgave met vliegende vaandels, slaande trom en brandende lonten uittrekken.

m. De *verzameling* van die oude munten hield hem jaren bezig.

n. Hij wil zijn *verzameling* tot geen prijs verkoopen.

o. De *vergadering* verklaarde zich tegen zijn plan.

p. Hij was getuige van de *verklaring* van den oorlog.

q. Wij hebben zijn *verklaring* gelezen.

313. *heid* = *eigenschap*, *wijze*, *aard* b.v. *de waarheid* van zijn woorden = *de eigenschap van waar te zijn* van zijn woorden.

of de woorden op *heid* doen denken aan iets in betrekking tot die eigenschap b.v. *Hij sprak een gewichtige waarheid uit* = *iets dat de eigenschap van waar te zijn heeft*.

Zijn beleefdheid is groot (= eigenschap).

Ik dank u voor die beleefdheid (= daad, uiting van beleefdheid).

Vr. 1. Doen de volgende woorden denken aan de eigenschap of aan iets in betrekking tot die eigenschap:

a. De *domheid* van dien knaap is groot.

b. Wat een *domheid* heeft hij daar gedaan!

c. Weet je de *oudheid* van dat gebouw?

d. Ik heb een fraaie *oudheid* gekocht bij dien koopman in *oudheden*.

e. Ik bewonder zijn *voorzichtigheid*. Nooit zal hij een *onvoorzichtigheid* begaan.

f. De *grootheid* van ziel, door hem getoond.

g. De jongeling lijdt aan *lichtzinnigheid*, *onbeschaamdheid*, *slordigheid*, *nalatigheid* enz.

h. Hij zal eens zijn *slordigheden*, *nalatigheden*, *onbeschaamdheden* enz. betreuren.

i. In de rekenkunde spreekt men van *grootheden*.

k. Hij erkende zijn *minderheid*.

2. In welke beteekenis, in de eerste of de tweede, kunnen de woorden op *heid* in het meervoud gebezigt worden?

3. In welke beteekenis kunnen de woorden op *ing* (§ 312) alleen in het enkelvoud voorkomen?

4. Welk verschil is er tusschen de ruimgedrukte woorden in:

De zoetheid van dien koek en *Hij heeft altijd zoetigheid in zijn zak*.

De nieuwhed is van een pak gauw af en Vanwaar heb je die nieuwheden?

De kleinheid van dien dwerg en Geef de arme vrouw een kleinigheid.

314. *-e, -de, -te* worden achter bijvoegl. naamw. geplaatst en doen denken aan een hoedanigheid of toestand: *koude, liefde, hoogte, flauwte.*

Vr. Is er verschil in beteekenis tusschen de ruimgedrukte woorden in:

Zij viel in een flauwte. De flauwheid van de verdediging. Hij verkoopt altijd flauwigheden. De koelte van den herfst. De koelheid van die ontvangst. De hoogte van dien boom. De hoogheid van zijn karakter.

315. *-schap* doet meer dan één dienst: Het doet o.a. denken

aan iets *abstracts* (toestand, betrekking, waardigheid): *vriendschap — leven in gemeenschap van goederen — het priesterschap legt hooge verplichtingen op.*

aan een gebied: *het graafschap Holland.*

aan een verzameling: *het gezelschap, de jongelingschap.*

Vr. Waaraan doet *schap* denken in:

a. *De vroedschap verzette er zich tegen. Hij vertrok met zijn geheele maagschap. De priesterschap ging vooraan in de processie. Het koningschap heeft ook zijn zoet en zijn zuur. Het hoogheemraadschap Woerden.*

b. *Het broederschap legde hem die verplichting op. De broederschap der notarissen. Hij bedankte voor het (lid)maatschap.*

c. *Hoe zijt ge tot de wetenschap van dat feit gekomen? De aardrijkskunde is een nuttige wetenschap.*

316. *-dom* doet o.a. denken
aan een toestand of hoedanigheid.

*De ouderdom. De koningin heeft vrijdom van
sommige belastingen.*

een gebied: *Het prinsdom Oranje.*

een verzameling: *De geheele rijkdom was op
dat feest.*

een werking: *was dom.*

Vr. Waaraan doet *dom* denken in:

Een tempel verrees daar, het godendom ter eer.

De rijkdom van dien man.

Het hertogdom Brabant. Het bis(schop)dom Utrecht.

Tot heil van het menscdom.

En waaraan in:

Het heiligdom werd verwoest.

317. *-ij, nij, er-ij, er-nij* doet denken aan:

een werking: *Daar begint de bedelarij weer.*

een ambt: *Hij werd met de voogdij belast.*

een werkplaats: *In de bakkerij was het heet.*

een voortbrengsel: *Welk een fraaie schilderij!*

een verzameling: *De burgerij was veront-
waardigd.*

Vr. Waaraan doet *-ij, nij, er-ij, er-nij* denken in:

ruiterij, schutterij, landerij;

dieverij, schelmerij;

rijmelarij, drogerij;

brouwerij, smederij.

En waaraan in:

*De vogels vlogen om de rupserij, die gelukkig door metaal-
gaas was afgesloten. (Uit een beschrijving der zijdeteelt).*

De maatschap(p)ij zal er de gevolgen van ondervinden.

*De zoete zuidenwind maakte een einde aan de heerschappij
van den winter.*

318. -age doet denken aan:

een werking: *De kijvage was reeds lang aan den gang.*

een verzameling: *Het schip verloor zijn tuigage.*

Vr. Waaraan doet *age* denken in:

De stellige voor dat huis werd na den optocht afgebroken.

Zelfs met de beste gasbuizen krijgt men na verloop van tijd lekkage.

De slijtage der kleeren is bij werklui grooter dan bij heeren.

Hij heeft een plantage gekocht.

Een Engelschman neemt meestal veel pakkage mede op reis.

Een stad met bosschage er om heen.

319. *nis* doet vaak denken aan:

een toestand of hoedanigheid: *Tot droefenis der braafste zielen. De gelijkenis in dat portret is treffend.*

een werking: *Morgen zal de begrafenis plaats hebben.*

Vr. Waaraan doet *nis* denken in:

1. *De vergiffenis liet zich lang wachten.*

Hij kwam weer tot kennis.

De ontsteltenis was groot.

Ik was tegenwoordig bij zijn bekenenis.

2. *Wildernis, hindernis, gevangenis hebben een concrete beteekenis. Verklaar dat.*

3. *Wat beteekenen:*

de duisterheid van zijn stijl. Münchhausen sneed een stuk uit de duisternis.

De gelijkenis van den verloren zoon. De gelijkheid der hoeken aan de basis.

4. *Welk verschil ziet gij tusschen het ruimgedrukte in:*

De vangst had toen plaats. Hij verkocht zijn vangst.

Hij bewees mij een dienst. Die knecht zoekt een anderen dienst.

320. De verkleiningsuitgangen ziet men aan: *bankje, stoeltje, oompje, ringetje, gaardekijn, kindeken, manneke, boekske; droppel, vogelijn, maagdelijn.*

Vr. Wat beteekenen:

1. *Knokkel, hoepel, kruimel, stippel, mazelen.*

2. *Knokkeltje, hoepeltje, droppeltje, heeten stapelvormen.*

Waarom?

Herhaling.

1. Laat zien dat bij een eigenlijke samenstelling de betrekking velerlei kan zijn, aan:

Vruchtboom, hefboom, mastboom, leiboom, tolboom, woudboom.

2. Wat beteekent het ruimgedrukte in:

De minderheid moet zich onderwerpen aan den wil der meerderheid.

Zijn meerderheid is toen gebleken.

Hij was bezig met de inlassching van verscheidene opmerkingen.

Wij hebben al zijn inlasschingen geschrapt.

3. Dito vraag voor:

Zij kocht een kooksel aardappelen.

In dien winkel verkoopt men boensel.

Drente levert turfstrooisel.

4. Wat is het verschil tusschen: de twee broeders Jansen en de Gebroeders Jansen?

Vorming der bijvoeglijke naamwoorden.

Samenstelling.

321. Bijvoegl. naamwoorden kunnen gevormd worden door samenstelling en door afleiding, als blijkt uit: *kurkdroog, liefdevol, doornat; werkzaam, steenachtig.*

322. Ook bij de adjectieven, door samenstelling ontstaan, zijn er,

waarbij men de leden in dezelfde volgorde los naast elkander kan denken: *overgelukkig, opperbest, welzalig;* en ook

waarvan de beteekenis door omschrijving duidelijk wordt, als: *pikzwart, waterrijk, hemelhoog.*

Vr. 1. Hoe zoudt gij de eerste en hoe de tweede samenstelling noemen?

2. Tot welke, tot de eigenlijke of de oneigenlijke, samenstellingen behooren:

grasgroen, beeldschoon, waschechte stof, winterharde planten, zaadvaste planten, voeterije rok, doornat, overwarm?

3. *Stokstijf* = zoo stijf als een stok en dus *zeer stijf*, vandaar dat men ook ging zeggen: *stokdoof, stokblind.*

Verklaar nu uit *doodziek, bloedrood, stikheet*, het ontstaan van *doodgoed, bloedarm, stikdonker.*

323. Ook bij de adjectieven zijn er samenstellingen door afleiding, als: *krankzinnig, inheemsch;* want

zonder den afleidingsuitgang *ig* en *sch* zouden de leden *krank* en *zin*, *in* en *heem* geen samenstelling vormen.

Vr. Verklaar:

1. a. *stiefmoederlijk*, *werktuiglijk* zijn geen samenstellingen door afleiding.

b. *onderaardsch*, *volledig*, *bedlegerig*, *viervoetig*, *grootsteedsch*, *buitensporig* zijn samenstellingen door afleiding.

2. Beslis of de ruimgedrukte adjectieven samenstellingen door afleiding zijn of niet in:

Op dat gemaskerd bal liep een deftige gemaskerde rond met een driepuntig hoofddekseel. Ieder keek naar zijn driepunt en vroeg: wie is toch de driepuntige?

3. Al is *vijfhoek* ook een samengest. woord, toch moet een *vijfhoekig figuur* een samenst. door afl. heeten. Verklaar dat.

324. De afleiding der bijvoegl. naamw. geschiedt door voorvoegsels of door achtervoegsels: *onrijp*, *bedaadg*; *moedig*, *bergachtig*, *begrijpelijk*, *onbegrijpelijk*.

325. De voorvoegsels zijn:

aarts: aartsleelijk = in hooge mate leelijk.

on : onbekend = niet bekend.

be : beboomd = met, voorzien van of hebbende boomen.

in : inzoet = zeer zoet.

ge : getrouw = trouw in versterkte beteekenis.

„ / : gelaarsd = met, voorzien van, hebbende laarzen.

In meer deftigen stijl geeft men de voorkeur aan *gestreng*, *getrouw*, *gewis*, *geheel*: in de gewone omgangstaal zegt men zoowel *streng*, *trouw*, enz. als *gestreng*, *getrouw*, enz.

Vr. 1. Wat beteekent: *aartslui*, *aartsdom*? Zou men dit voorvoegsel ook plaatsen voor *goed*, *braaf*, enz.?

2. *be* = hebbende, voorzien van. Toch zal men een

kind niet *bedaaagd*, *bejaard*, een landstreek met eenige boomen niet *beboomd* noemen. Waarom niet?

3. Wat beteekent *ge* in *breed ge rand*, *goed ge humd*, *hoog ge topt*, *inge land*?

326. De achtervoegsels zijn talrijk:

achtig = hebbende: *deeláchtig*, *waaráchtig*.

" = gelijkende op: *diefachtig*, *oúdachtig*.

" = geneigd tot: *snóepachtig*, *schrikachtig*.

haftig = hebbende: *krijghaftig*, *zeeghaftig*.

baar = dragende, voortbrengende: *vruchtbaar*, *kostbaar*.

" = geschikt tot: *vloeibaar*, *eetbaar*.

lijk = behoorende tot, aardende naar: *menschelijk*, *dierlijk*.

" = overeenkomende met: *ziekeliik*, *goeliik*.

" = geschikt tot, kunnende: *geloofeliik*, *denkeliik*.

" geschikt tot, kunnende: *sterfeliik*, *vergankeliik*.

Vr. 1. Heeft de vorm van het werkwoord een actieve of passieve beteekenis in:

bedriegliik, *verrukkeliik*, *draagliik*, *aannemeliik*?

2. Dezelfde vraag voor:

vloeibaar, *strijdbaar*, *drinkbaar*, *smeelbaar*.

Van welke werkw. heeft de stam in deze afleidingen een actieve beteekenis?

3. Wat beteekent *baar* in: *dienstbaar*, *dankbaar*?

4. Wat is het verschil tusschen *wáarachtig* en *waaráchtig*?

5. Wat is het verschil tusschen *een ziek man* en *een ziekeliik man*, *een goed kind* en *een goeliik kind*?

6. Wat beteekent *achtig* in: *vreesáchtig*, *twijfeláchtig*, *bláuwachtig*, *glásachtig*?

7. Welk verschil is er tusschen de beteekenis der adjectieven in: De meester gaf den knaap een vaderlijke vermaning. — De vader sprak den knaap toe, maar deze luisterde niet naar de vaderlijke vermaning. — Het *koninklijk* paleis. — Mijnheer X. heeft een *koninklijke* villa. — De *vijandelijke* legers, de *vijandelijke* inval. — Een *vijandige* gezindheid. — Zij heeft een *vorstelijke* houding. Het *vorstelijk* jachtslot.

327. Andere achtervoegsels zijn:

en 't vormt stoffelijke bijv. naamw. *gouden*, *kurken*.

loos = zonder: *eerloos*, *hulpeloos*.

zaam = één zijnde met, verbonden met: *deugdzaam*, *heilzaam*.

„ = geschikt tot, geneigd tot: *buigzaam*, *groeizaam*.

ig = hebbende: *ijverig*, *machtig*.

„ = overeenkomende met: *nuffig*, *wettig* — *goedig*.

erig = geneigd tot (soms met 't begrip van herhaling): *slaperig*, *praterig*.

„ = zich kenmerkende door: *zanderig*, *winderig*.

Vr. 1. Wat is het verschil tusschen: *werkloos* en *werkeloos*?

2. Wat beteekent: *een wettig huwelijk*, *wettelijke bepalingen*?

3. Wat is *een eerbare burgerjuffrouw*, *een eerlijke begrafenis*?

4. Wat beteekent: *beverig*, *huilerig*? — Wat merkt gij op aan *zangerig* naast *beverig*, *praterig* en andere werkwoordelijke bijv. naamw, gevormd door *erig*?

5. Wat beteekent: *moedig*, *voorzichtig*?

328. Verder zijn nog achtervoegsels:

sch, *isch* = behoorende tot, afkomstig:

Zweedsch, *Deensch*, *vaderlandsch*, *geografisch*, *chemisch*,

verder: *lakensch, duffelsch — dagelijksch, jaarlijksch.*
el, er doen denken aan een eigenschap, aan gewoon-
 lijk doende: *vermetel, schamel, bitter.*

Vr. 1. Wat is *een wettisch burgemeester*?

2. Aan welken toestand denkt men bij *vergetelheid*?

3. Verklaar het woord: *hoofsche manieren, hoofscheid.*

4. „De adjectieven in *Hollandsche haring, Nederlandsch bloed, Zwitsersche kaas* zijn *betrekkingsbijvoeglijke naamw.*” Wat beteekent dat?

5. Onderzoek of de ruimgedrukte adjectieven eigenschaps- of betrekkingwoorden zijn in:

Het koninklijk besluit. Een koninklijke gift van Carnegie. De vijandelijke troepen. Een vijandige aanmerking. Dat was een vorstelijk maal. Het vorstelijk paleis. Het vorstelijk geslacht is uitgestorven. Gemeentelijke H.B. School.

6. Vul in met het ruimgedrukte woord, eindigende in *s* of in *sch*:

Hij vraagt vergeef om hulp. Zijn verzoek is vergeef. Hij spreekt zeer boer. Zijn manieren zijn boer. Wekelijk vertrekt van hier een beurtschipper naar A. Die wekelijk tocht brengt hier veel drukte. Hij is zeer slaaf. Hij onderwierp zich slaaf aan al uw grillen.

7. Wat beteekent het ruimgedrukte woord in:

De Oostzee is middellijk verbonden met den Atlantischen Oceaan; de Noordzee is er daarentegen onmiddellijk mede verbonden.

Middelbare leeftijd, middelbare rivierstand.

Een openbare school. Een openlijke verklaring.

De Kruistochten waren vruchteloze pogingen om het Heilige Land aan de Mohammedanen te ontrukken. Zij zijn echter niet onvruchtbaar geweest.

8. Geef ook de beteekenis van het ruimgedrukte in:

Een naamlooze brief. Naamloos leed.

Een zinneloze daad. Zinlooze verzen.

Een dun stokje is buigzaam. Die ijzeren staaf is buigbaar. Hij zag het lijdelijk toe dat men zijn boeken bedierf. Een lijdelijk verzet. Hij verdroeg zeer lijdzaam die beledigingen.

De vorming der lidwoorden, voornaamwoorden en telwoorden.

329. De meeste voornaamwoorden zijn stamwoorden. Wij merken alleen op:

a. *elkander* is een samenstelling = *elk ander*; *malkander* is een minder doorzichtige samenstelling = ieder man de *ander*.

Vr. Wat beteekent: *Zij zagen elkander? Zij schreven elkander? Zij sloegen malkander?*

b. *niemand* en *niets* beteekenen *niet iemand, niet iets*.

c. bezittelijke voornaamwoorden zijn ontstaan uit den tweeden naamval der persoonlijke voornaamw.

Vr. 1. Welke overeenkomst is er tusschen de betrekkingen, die het bezitt. voornaamw. aanwijst in: *mijn hoed, mijn zingen, mijn bestraffing door*. (§ 137. Vr. 2.)

2. Wat is het eerste lid van: *degene, diegene, dezelfde, diezelfde?* In het Noordbrabantsch dialect zegt men nog, b.v. van haar hoeden sprekend: *de deze is mooier dan de dieë*.

330. *zulk* = *zoolijk*, dus *zulk man* = een man zoo als reeds gezegd is of nog gezegd zal worden. *Zoodanig* = *zoo-daan-ig* = *zoo een gedaante hebbende* of *zoo zijnde*.

Vr. 1. Wat beteekent: *hoedanig, dusdanig?*

2. Waarom is over de vorming der betrekkelijke voornaamw. niets te zeggen? — En waarom niet veel over die der lidwoorden?

3. Verklaar uit de vorming dat zulk een bepalingaanduidend voornaamw. is.

4. Waaruit is ontstaan: *jelui* of *jullie*, *wullie*, *zullie*?

331. De hoofdtelwoorden van 1—10 zijn stamwoorden.

Elf = *een-lif*, wat wel verklaard wordt als: *tien* weggenomen, *een blijft*, als b.v. bij het optellen de eerste rij tot uitkomst geeft 11.

twaalf = *twa* of *twee-lif*.

Waarom men bij 13, 14 enz. niet op dezelfde wijze gezegd heeft, is niet gemakkelijk te verklaren. *dertien* = *drie-tien*.

In *twintig*, *dertig* enz. is *tig* = *tien*.

In *tachtig* is een *t* voorgevoegd. In het dialect hoort men hier en daar nog *tveertig*, *tvijftig* enz. tot *tnegentig*,

Vr. 1. Verklaar de uitspraak van 40, 50, 60 als *feertig*, *fijftig*, *sestig*.

2. Wat merkt gij op aan de vorming van *derde*?

3. *eer* = *vroeger*. Verklaar dat *eerst* aanvankelijk een bijwoord was. — Van 101 maakt men echter meestal het rangtelwoord: *honderd eende* of *honderd en eende*.

4. Wat beteekent *lei*, *hande* in: *velerlei*, *menigerlei*, *velerhande*, *drieërhande*?

De vorming der werkwoorden.

332. Werkwoorden zijn ook gevormd door samenstelling en afleiding, De sterke werkwoorden zijn, op enkele uitzonderingen na, niet gevormd van andere woorden. Zij zijn dus bijna alle stamwoorden.

De zwakke werkwoorden zijn bijna alle ontstaan door afleiding of samenstelling.

333. In het Nederlandsch kan men zeer gemakkelijk een werkwoord maken, o. a. door *en*, *igen* of *eeren* achter een woord te voegen, b. v. *hooien*, *eindigen*; *groenen*; *halveeren*, *een-en-twintigen*, *uiten*.

Worden de werkwoorden van naamwoorden (nomina): zelfst. naamw., bijvoegl. naamw., voornaamw. of telwoorden, gevormd, dan heeten ze *denominatieven*.

Vr. Vorm denominatieven van:

trompet, *warm*, *boek*, *tafel*, *pen*, *rijp*, *mijn*, *jij* en *jou*.

spijs, *rein*, *kruis*, *zes-en-zestig*.

half, *klein*.

334. De betrekking van de werking tot het grondwoord kan zeer verschillend zijn. Een denominatief kan o. a. doen denken aan

een *berooving*: De meid zal de aardappels *schillen*, de erwten *doppen*, de meubels *stoffen*, de soep *schuimen*.

een *werken* met: *hameren*, *tollen*,

een *worden* of *zijn*: *groenen*, *blauwen*, *drogen*, *rijpen*, enz.

Vr. 1. Bewijs door omschrijving van de beteekenis der ruimgedrukte denominatieven, dat de betrekking tusschen het grondwoord en de werking velerlei kan zijn:

de koffie pellen, de droge tabaksbladen bossen, de tafel verven, den muur witten, het vee stallen, lang tafelen, de kachel potlooden, overal neuzen, lang cijferen, het paard zadelen, de melk wil niet boteren, het brood boteren, de waren prijzen (in twee beteekenissen), vlug pennen.

2. Maak een werkwoord van:

voet, *wortel*, *geel*, *pook*, *kruis*, *heilig*, *fatsoen*.

3. Vorm ook denominatieven met de voorvoegsels *be*, *ver* van: *een*, *leed*, *konde*, *schade*, *steen*, *veen*.

4. Welk verschil merkt gij op in de vorming van *heiligen* en *kruisigen*, of *rechtvaardigen* en *steenigen*?

335. Ook van voegwoorden, tusschenwerpsels, ja van een zin kan men bij voorkomende gelegenheid een werkwoord vormen: Jij verveelt mij met je *maren*, met je *indienen!* — *Piepen*, *klikkakken*, *hemmen* (hm). *Ik zal je „'k wil niet” en.*

Vr. Wat beteekent:

kniersknarsen (der zaag), *bombanmen*, *klokkokken* (der flesch), *rikketikken*, *oempaaien* (der oempa's of straatmuzikanten).

336. Zeer vele werkwoorden zijn afgeleid door middel van voorvoegsels, als *be* in:

behooren = bij hooren, *beplanten* — planten op, *be-weenen* = weenen over; *belegeren* = legeren om, *be-mannen* = voorzien van mannen, *benauwen* = nauw maken, *berooven* = rooven van, *beërven* = verkrijgen door.

Vr. Wat beteekent:

Een canapé *bekleeden*, *bekomen* van den schrik, een predikant *beroepen*, een weg *betreden*, iemand den moed *benemen*, iemand *berijden*, de manschappen *bezielen*, het land *bebouwen*, het verstand *benevelen*?

2. Het voorvoegsel *be* kan intransitieve werkwoorden maken tot transitieve, d. i. „tot werkw. waarvan de werking op iets overgaat,” b.v. *den weg berijden*, *een paard berijden*, *een land bewonen*, *bezetten*, *beloopen*.

Hoe verklaart gij dat uit de beteekenis van *be*?

337. Nog andere voorvoegsels worden gebezigd, als: *ont* in *onthoofden* = berooven van 't hoofd; *ontrooven* = wegrooven, *ontspringen* = weg- of uitspringen; *ontbranden* = beginnen te branden; *ontsluiten* = het tegenovergestelde van sluiten; *ontblooten* = bloot maken enz.

Vr. Wat beteekenen:

1. *onthalzen*, *ontkurken*, *ontgroenen*, *ontloopen*, *ontsnappen*, *ont-*

vlammen, ontgloeien, ontluiken, ontdekken, ontuuchteren (b.v. de landverhuizers werden ontuuchterd bij aankomst in Amerika).

2. De belasting, een slag *ontduiken*, een standbeeld *onthullen*, een vesting *ontmantelen*, zijn hart *ontledigen* van zorg, een geheim *ontsluieren*, den kinderschoenen *ontwassen*.

338. ver in

verjagen = is weggagen, *verkwijnen* = weggwijnen, *verleiden* = verkeerd leiden, *verkleeden* = anders klededen, *vertalen* = in andere taal overbrengen, *vernachten* = overnachten, *verkolen* = kool worden, *verzwakken* = zwak worden, *zich verzwakken* = zich zwak doen worden, *verglazen* = overglazen, tot glas maken of worden, *verzorgen* = zorgen voor, enz.

Vr. Wat beteekenen:

1. *verbannen, verschoppen, verhongeren*; zich *vergissen*, zich *verspreken*; *vervoorschoenen, verzetten*; *verwinteren*, zich *vermannen, vermeesteren*; *versteenen, verstommen*; *vergulden*?

2. De ruggegraat is *vergroeid*, iemand *vergoden*, iemand *verketteren*, een bankbiljet *verzilveren*; den arbeid *verzoeten*, iemand van iets *verzekerden*, een kamer *verfraaien*, iemands gedrag *vergoelijken*, een schip *verhalen*?

339. her in:

herkauwen = op nieuw of weder kauwen, *hervormen* = op nieuw *vormen*.

er in:

ervaren = al varende (gaande) verkrijgen, te weten komen, *erkennen* = kennen uit, openlijk kennen of noemen of zeggen.

wan in:

wanluidend = verkeerd luidend.

Vr. Wat beteekent:

1. het leger *hervormen*, het leger *herscheppen*, het afgebrande

huis *herbouwen*, iemand *herdoopen*, een stad *herdoopen*, een afgevaardigde *herkiezen*?

2. zijn fout *erkennen*, iemand als heer *erkennen*, zijn verplichting *erkennen*?

3. Op het examen *wanboffen*; *wanschapen*?

340. Door verandering van den klinker kunnen eenige, weinige, werkwoorden *causatieven* worden, vergelijk *drinken* en *drenken*, *zitten* en *zetten*, *lijden* (gaan) en *leiden*.

Vr. 1. Wat beteekent:

een blinde *leider*, een boom *vellen*, goederen *vervoeren*; — *zoogen*?

2. Hoe drukt men het veroorzaken van andere werkingen uit, b.v. van het lezen van een *knaap*, van het draven van een paard?

341. *Frequentieven* of werkw. van herhaling eindigen op *elen* of *eren*, soms met eenige wijziging van den stam, als: *stotteren* van *stooten*, *krabbelen* van *krabben*

Vr. 1. Wijs het verband aan tusschen *schuifelen* en *schuiven*, *wentelen* en *wenden*.

2. Waarom heet *hameren*, *beitelen* niet frequentatief?

342. *Knippen* doet aan een krachtiger, meer intense werking denken dan *knijpen*. Het heet daarom *intensief*.

Vr. Wijs het verband aan tusschen *hikken* en *hijgen*, *bukken* en *buigen*, *zwikken* en *zwijsen*, *jakkeren* en *jagen*, *bibberen* en *beven*.

343. Ook door samenstelling ontstaan werkwoorden als: *raadplegen*, *voltooien*, *spelevaren*, *overtreden*.

Het tweede lid is, als blijkt, steeds een werkwoord.

Vr. Wat is het eerste lid in de opgegeven voorbeelden?

344. De samenstelling is *onscheidbaar* of *scheidbaar*: *spelevaren, raadplegen, voltooien, overtreden* zijn *onscheidbaar* samengesteld, *aderlaten, goedkeuren, binnentreden* zijn *scheidbaar* samengesteld.

Vr. 1. Zeg of de volgende werkw. *onscheidbaar* of *scheidbaar* zijn samengesteld:

spelerijden, koekeloeren, zegevieren, logenstraffen, minnekoozen, mishándelen, doorlóopen, ademhalen.

2. Is er verschil van beteekenis tusschen de volgende *onscheidbaar* en *scheidbaar* samengestelde werkwoorden en hoe luidt hun verleden deelwoord?

overwégen en *óverwegen*, *doorzóeken* en *dóorzoeken*, *doorlézen* en *dóorlezen*, *onderhóuden* en *ónderhouden*, *voorzéggen* en *vóorzeggen*, *voorspéllen* en *vóorspellen*.

345. Ook zijn er samenstellingen door afleiding als:

a. *kortwieken, reikhalzen;*

b. *beeldhouwen, buikspreken, dwarsdrijven.*

Vr. 1. Waarin onderscheiden zich de werkwoorden van groep a, wat de plaats der samenstellende deelen betreft?

2. Vorm ook zulke werkwoorden voor:

met den neus trekken, met de voeten stampen, met den stuart kwispelen, met den voet wippen, met de beenen trillen, met de oogen knippen, met de oogen staren, met het hoofd (den bol) knikken, met de tanden knarsen.

3. Kent gij het verleden deelwoord van *beeldhouwen, pluimstrijken, dwarsdrijven*?

De vorming der bijwoorden.

346. Onder de bijwoorden zijn ook *stamwoorden* als: *nu, nog, zoo* enz. Verder zijn er *afgeleide* en *samengestelde* bijwoorden als: *luide, waarlijk; te-rug, onder-wijl.*

Vr. Zeg van de volgende bijwoorden of zij stamwoorden, afgeleide of samengestelde bijwoorden zijn:

in, op, uit, verre, jaarlijksch, zoetjes, voorwaarts.

347. De achtervoegsels voor de afleiding van bijwoorden zijn:

e : *alreede, gaarne.*
s : *onverhoeds, somtijds, eerstdaags.*
lijk : *herhaaldelijk, beleefdelijk.*
ling, lings : *plotseling, ruggelings.*
gewijs, gewijze: *boogswijs, boogsgewijze.*
waarts : *achterwaarts, landwaarts.*
jes (etjes enz.) : *zoetjes, warmpjes, zachtkens, stil-
 letjes.*

Vr. 1. Voeg een werkwoord bij de volgende bijwoorden, b.v. *blindelings volgen.*

tappelings, rakelings, zijdelings, ijlings.
vragenderwijze, schuivenderwijze, steelsgewijze, groepsgewijze.
waarachtiglijk, gestrengelijk, grootelijks.
binnenslands, willens en wetens, doorgaans.

348. Nog werden er, zonder eenigen afleidingsvorm, door 't gebruik bijwoorden:

vele bijvoeglijke *goed schrijven, verbazend ge-
 naamw. als: leerd, volkomen gezond.*

vele genitieven als: *heelshuids, veelszins, dermate,
 halverwege, onverrichter zake,
 allerwegen, anders.*

eenige uitdrukkin- *ten zeerste, in dier voege, des-
 gen als: wege, ambtshalve.*

Verscheidene dezer bijwoorden zijn samenstellingen.

Vr. 1. Bezig in zinnetjes:

desege, welstaanshalve, noode, ambtshalve, op zijn hoogst.

2. Noem de samenstellingen op onder de bijwoorden in § 348.

349. Vaak wijst een *s* aan, dat een woord bijwoord is, als in *voormaals*, *oudtijds*, *buitengaats*. Die *s* heet bijwoordelijke *s*.

Vr. 1. Is er verschil tusschen:

De boer kwam onvoorzien van de markt thuis, en

De boer kwam onvoorziens van de markt thuis?

den weg, zoo kort betreden, en

den weg, zoo korts betreden?

2. Verklaar door woordontleding de beteekenis van: *terug*, *terstond*, *buitendien*, *inderdaad*, *metterdaad*.

De vorming der voorzetsels en voegwoorden.

350. Veel voorzetsels komen geheel overeen met bijwoorden, als: *in*, *door*, *tusschen*; andere zijn van afkomst zelfstandige naamw. als *trots*, *spijt*, of deelwoorden als: *aangaande*, *hangende*, *uitgezonderd*, terwijl er ook zijn die uit eenige woorden bestaan als: *in plaats van*, *ten behoeve van*, *in spijt van*.

Vr. Gebruik in een zinnetje als voorzetsel:

spijt, *trots*, *hangende*, *staande*, *in spijt van*, *behoudens*.

351. De meeste voegwoorden zijn afleidingen of samenstellingen. Wij noemen slechts:

omdat, *voordat* en meer voegw. met *dat*: *Hij vertrekt voor* (om-, na-, zonder-) *dat het tijd is*, waarin het eerste lid: *voor-*, *om-*, *na*, enz. de betrekking van den volgenden bijzin tot het werkwoord in den hoofdzin aanwijst;

indien dat, *doordien dat*, enz. waarin *indien*, *doordien*

eigenlijk lid van den voorzin waren. *Hij komt* indien, dat *hij verlof krijgt*, wat werd tot: *Hij komt*, indien (dat) *hij verlof krijgt*. *Zoodra als*, *zoover als* enz., waarin *zoo dra*, *zoo ver* lid van den voorzin waren als: *Hij komt* zoo dra, als *hij mag*, wat werd tot: *Hij komt*, *zoodra* (als) *hij mag*,

hetzij, *tenzij*, *ten ware*, wat eigenlijk zinnen zijn als: het zij dat *hij arm wordt*, het zij dat *hij rijk wordt*, *hij zal steeds opgeruimd zijn*.

Vr. 1. Hoe mag er vroeger uitgezien hebben:

Zij komen, zoo vaak (zoo dikwijls) *zij tijd hebben*.

Wij blijven, zoo lang *wij mogen*.

Hij werd ziek, doordien *hij onrijp fruit at*.

2. Laat zien dat *tenzij* en *tenware* eigenlijk zinnen zijn in:

Wij verwachten u, *tenzij gij tegenbericht zendt*

Raad het eens, *ten ware gij het reeds gehoord hadt*.

352. Sommige tusschenwerpsels zijn klanknabootsing en als: *Ra-ta-plan*, *daar komen zij an*. *Plons*, *daar viel hij!* andere zijn natuurlijke uitingen als: *au! o! ach!* of het zijn allerlei woorden of zinnen, waarbij men niet meer aan de beteekenis denkt als: *Sakkerloot of Sapperloot. Ojeminee!*

Volksetymologie.

353. Nog is er een eigenaardige woordvorming, n.l. die van het volk, wanneer het vreemde of vergeten woorden geldt, b.v. *caprifolium* of geiteblad werd gemaakt tot *kamperfoelie*, dat was ten minste een naam, waarin men *bekende* woorden hoorde; *rethorijker* werd tot *rederijker*, enz. Men noemt dit volksetymologie.

Nog andere voorbeelden zijn:

ledekant van *lit-de-camp*, zondvloed van *sindvloed* = groote vloed; *gaanderij* van *galerij*. *Kortegaard* van *corps de garde* — van *haver tot gort*, voor de grap gemaakt van *haver tot haver* en dit van *aver* (ouwer) tot *aver*.

Zoo maakte de Franschman van *des souliers de vair* (= eekhoorn-vacht) *des souliers de verre* (of glazen muiltjes), en *parler le français comme un Vasque* (of Basque) *l'espagnol* tot *parler le français comme une vache l'espagnol* (of als een koe Spaansch).

Ab 143

9

